

ISSN 1023-7186

فصلنامه فرهنگی ، ادبی ، هنری

سایه ۲-۱۰۱

پای ۱۳۷۵

تور کجه - فارسجا . ۱۸ - نجی ایل

وایلیق

۱۴۶ صحیفه

قیمت ۲۵۰ تومان

شماره امتیاز ۸۵۳۸

علی کمالی (۷۵-۱۳۲۳)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ایچینده کیلر

(فهرست)

صفحه

۴	۱- علی کمالی و یاراد بیجیلینی . پروفور غلام حسین بیگدلی
۹	۲- علی کمالی نین وفاتی مناسبتیله بیزه گلن باش ساغلینی مکتوبلاری
۱۲	۳- باکی داکتی یاس ۰۰ راسیمینده بیوک آقا رسولون دین چیخیشی
۱۶	۴- ائلمیزین قهرمان اوغلو حیاتا گؤز یومدو . حسین . م . گونئیلی
۲۱	۵- علی کمالی . دوکتور باؤر آق پینار
۲۴	۶- ساوه داغلاریندان اوچان بیر قارتال . بهروز ایمانی
۲۵	۷- قازا خبر و باش ساغلینی .
۲۶	۸- قنوی هاردادی ؟ : نوشین موسوی
۲۷	۹- بیزه گلن شعرلردن پارچالار .
۳۳	۱۰- مرحوم کمالی نین اولونو ایله ایلگیلی خبرلر
۳۳	۱۱- یئنی دیاجیلک (۲) : دوکتور جواد هیئت
۴۹	۱۲- درستایش دیگر پذیرئ . نقل از ماهنامه پیام یونسکو
۵۱	۱۳- ادبی خبر . داود اهری
۵۲	۱۴- اومناد حمید نطقی ایله مصاحبه . محمد رضا دهیت
۶۱	۱۵- سید مهدی اعتمادین «نصاب اعتماد» اثرینه اؤتری بیر باخیش . م . ع . فرزانه
۶۷	۱۶- مین ایلدن بری تورک سؤزلری (۲) . اسماعیل هادی
۷۶	۱۷- ایراندان اذربایجان عاشیق محیطلری . دوکتور محرم قاسملی
۹۰	۱۸- شرح حال حاج زین العابدین تقی لئ . م . زرین نژاد
۹۹	۱۹- دوکتور جواد هیئتین ادبیاتشناسلیق کتابی . پروفور نظامی جعفری
۱۰۳	۲۰- باش ساغلینی . وادلیق
۱۰۴	۲۱- نگاهلی گذرا به زندگی پربار مرحوم حاج حسین آقا نجوانی . رضا هسرا
۱۰۹	۲۲- یئنی چیخان کتابلار . عزیز محسنی
۱۱۲	۲۳- بیزه گلن مکتوبلار . م . ر . ه .
۱۱۶	۲۴- بیوک صنعتکار یاشار آذر اوغلو . عزیز محسنی
۱۱۷	۲۵- وادلیقین یارانلیغی تاریخی شرایط و آنادیللی - نزاکت رضا قیزی
۱۲۲	۲۶- تبریکلر (پروفور توفیق حاجی یف و پروفور کامل ولی) وادلیق
۱۲۴	۲۷- هوش عاطفی پاکلید . عرفیت یازدنگ . دکتر نصرت اله خاقانی
۱۳۰	۲۸- سنی گؤزله به جگم (۲) . رحیم جاد نیکو (دقیق)
۱۳۶	۲۹- ابروان یک ولایت مسلمان تشین بود . محمد سرداری نیا

۱۴۶
۱۴۶
۱۴۷
۱۴۷

۳۰ - فرهاد جوادى پد تشكور.
۳۱ - ابونمان فوردمو.
۳۲ - بعضى سؤزلرين معناسى.
۳۳ - خارچى آبونمان فوردمو.

بعضى سؤزلرين معناسى :

چيشيدلى : مختلف
يانلىش : سهو، اشتباه
ترمين : اصطلاح
لنكسيك : لغوى
سمانتتيك : معنائى
چيخيش ائتمك : نطق سؤيلهك
آراشديرما : تدقيق، آختارماق
آراشديريجى، آراشديرماجى : محقق
يالئيز : فقط
اؤنجه : قاباق، اول
اؤنچول : پيشرو، قاباقجيل
ماراقلى : جالب
آيتماق : دتمك
ايك : بيرينجى
ايلكين : نخستين
اوريؤينال : اصيل
چاغ : زامان، عصر
چاغداش : معاصر
يوزايلىك : قرن

ياينلاماق : نشر ائتمك
بؤلگه : منطقه
الوئريشلى : مساعد
سورگون : تبعيد
گليشمه : ترقى، انكشاف
اؤلگه : مملكت
اولوشماق : تشكيل تاپماق
ائتگى : تاثير
درگى : هجله
سرگى : نمايشگاه
درلك : انجمن
توخونولمازلىق : مصونيت
ائش : نظير
انشيسز : بى نظير
سايغى : احترام
سايين : محترم
كؤنوللو : داوطلب
ياسقى : تضييق، چاپ
ياسديرماق : دقن ائتمك، چاپ ائتديرمك

شماره حساب مجله وارلىق برى مشتريكين خارج از کشور :

AKBANK BARBARÓS , SUBESİ
HESAP No 0004419 - 8/BUG / 02
Dr. JAVAD HEYAT
298 BARBARÓS BULVARI
İSTANBUL - TURKEY

ترکيه ساليانه ۱۵ دلار
« ۲۰ « اروپا
« ۲۵ « آمريکا

وارليق

فصلنامه فرهنگي فارسي و تركي
توركجه - فارسجا فرهنگي درگي

۱۸ - جی ایل ، یای ساییسی

۱۳۷۵

علی کمالی و یارادیجیلیغی
(۱۳۲۳-۱۳۷۵)

یازان : پروفیسور غلامحسین بیگدلی

از شمار دو چشم یک تن کم
وز شمار خرد هزاران بیش

مرداد آیینین ۱۱ - جی گونو وارلیق درگیسینین گورکملی یازیجیسی
و خلقتیمیزین ایگید و قهرمان اوغلو، بیرینجی صنیف عدلیه وکیللی
علی کمالی هئج گؤزله نیلمه یین بیر زاماندا اورهک سکته سیله "خلقتا"
وفات اشدی !!

علی کمالینین اولومویله ادب و کمال و عدالت پرورلیک و انصاف
نشورلیک ساممیز قارتالسیز قالدی، چومردلیک و ایگیدلیک
میدانیمیز اوزون بیر زامان اوچون آتلیسیز و بییهسیز قالمدی،
قهرمانلیق و کیشیلیک کهکشانیمیز اولدو و زوز قالدی. آمانسیز اولوم
اؤز قارا پنجه سیله، عصریمیزین آن شویطلی، فداکار، چالیشقان،
جانفشان اوغوللارینین بیریسینین عؤمور دفترینی یوموب باغلادی،

بۆيۈك شەھرىيەر دىمىشكىن :

يا مان يىردە گون با تدى آخسام اولدو .
دونيا بيزه خرابه شام اولدو .

على كمالى ابدىته قووشدو

قارا خزان ائل گولوستا نىمىزا باسقىن ائديب ، ان قىمتلىسى و
ياراشىقلىسى ، گۆزەل عطرلىسى چىچكىمىزى غفلتتا" اوزوب قوپاردى ، قضا
و قدرين آمانسىز الى بوستا نىمىزى پوزوب ، باغىمىزى غارت ائلدى ،
عزيز و سئوگىلىمىز على كمالىنى اليمىزدن آلدى ، اى واي روزگار !
اوستاد شەھرىيەر آتاسىنىن دوستو و اوزونون اوستادى اقبال آذربين
ياس مراسىمىنە بئله دىمىشدى :

بىر شيدا بولبول آپاردى	خزان گلدى گول آپاردى
بىل دە گلدى كول آپاردى	بىز دە ياندىق كوله دوندوك
وطنى خوش گۆرمە بىدیم	يارى كاش گۆرمە بىدیم
بىرىن بوش گۆرمە بىدیم	اولئىدیم ياردان قاباق
ائله تسخير سماوات	ائله سس ، ائله مناجات
بىر ده هیهات ، بىر ده هیهات	ائله توفیق ایله دوران
دوغرودان دا ايكىنجى على كمالىنىن دونيا يا گلمەسى بىر ده هیهات !	

رنج بسیار ببايد پدر پير فلک را
تا دگر مادر گیتی چو تو فرزند بزاید

خلقىن پوزولماز و يارادىلىشىن توخونولماز قانونونا اساسا" اجل
پنجەسى اورەكلرده منزل سالان عزيز و محترم كمالىنىن دە . عطيرلىسى
و ياراشىقلىسى كمال گولونو غفلتتا" اوزوب اسن كولكلره ، قاسيرغا -
لارا تاپشیردى ، اونون او گۆزەل ، طراوطنى ، صفالى و معنالى حیات
چىچكىنى سارالديب ، سولدوردو ، اونو عدم جراسينا گۆندەردى
گۆيلره سووردو ، يغمالادى . .

بو اولوم چوخ واختسىز اولدو . باخىن هئچ كمالى - يه اولوم
ياراشیردى؟ او هله اوزون ایلر بویو ياشاييب يارادا بیلردى ،
اولكەسینه و خلقینه خدمتار ائده بیلردى . .

اونون بو واختسیز اولومو اوره کلدی. داغلادی، دوستلارینین بئله پنی سیندیریب آغلادی، نامردلری سئویندیردی. ای وای روزگار! ایندی آرتیق عزیزعلی کمالی همیشه لیک اولاراق بیزدن آیریلدی، ابدیتسه قوووشدو و مین ایلر بوندان قاباق گئده نلر کروانینا قوشولوب ابدی یاتانلار سیرالاریندا یئرلشدی، او چالیشقان، فعال، بیورغو - ندوق بیلمه یین، گئجه نی گوندوزه قاتیپ ایشله یین، یازیب - یارادان دوشونوب فعالیت ائدن، دایانیب دورمایان، مظلوملارین حقوقونو مدافعه ائدن، ظالیملره سینه گره ن علی کمالی ابدی سوسانلار و یاتانلار سیرالارینا داخیل اولدو. بیز بیر داها اونو گورمه یه جه - بیک و سسینی ائشیدمه یه جه بیک. ای فریاد روزگار!

کار گلچین قضا گرچه همی بیضا بود
لیکن این بار گلی جید که بی همتا بود

رحمتلیک علی کمالی نین نجیب و صمیمی عائله سی، استعدادلی ایکی گنج اوغلو و محترم باجی قارداشلاری وار، او نه تک ساوه ماحالیندا بلکه بوتون ایراندا، آذربایجان جمهوریسینده، تورکیه ده، تورکمن - ستان و اوزبکستان دادگرلی اثرلری و جدی علمی فعالیتلری ایله تانینمیش و درین شهرته مالک اولوب، یوکسک مؤرمت قازانمیشدی. اونون بو دونیادان کئچوب گئتمه سینی بیرسیرا خارجی رادیولار خبر وئریب ائف و کدرلرینی بیلدیردیلر، عائله سینه باش ساغلیغی وئردیلر.

مرحومون ترجمه حالی، فعالیتلری و دیلکلری حقیقته بیر قده ر دانیشاق:

مرحوم علی کمالی ۱۳۲۳ (ه.ش) ایلین ده ساوه شهرینین خرققان ماحالینین بندامیر گندینده آنادان اولوب، آناسی اکبر کمالی اساساً اکینجی و آرا - سیرا دا پاشیزلار و قیشلاردا کند مکتبه سی معلمی اولموشدور. مرحوم آناترفیندن ساوه نین خرققان ماحالینین تانینمیش عائله لریندن اولان مشهور سعیدی لر عائله سینه منسوب دور. آناسینین آدی عذری ایدی او، خانیم حدیندن آرتیق کمالی، با جار - یقلی و لیاقتلی بیر قادین ایدی. او کمالی دوغوب یئتیرمیشدی، کمالی بوتون وارلیغی ایله مرکزی ایران یعنی ساوه تورکلرینسه

باغلی ایدی . او اؤز خلقینی ، دیلینی و تاریخی حددن آرتیق سئویب اونولا فخر ائدی . اونون دایی لاری ماحالین آغاققاللاری و خلق قوللو قچولاری ساییلرلار .

مرحوم علی کمالی ایلك تحصیلینی اؤز کندی و آتاسینی بیانیندا باشلامیش ، سونرا ساوه شهرینه گئده رک اورادا بیتر میشدیر . ۱۳۳۶ جی ایل تهراندا گلیب دارالفنون مدرسه سینه داخل اولموش و اورادان بیرینجیلیکله مآذون اولاندان سونرا حقوق فاکولته سینه گیرمیش و اعلا درجه ایله فوق لیسانس دیپلومونو آلدان سونرا عدلیه وکیلی اولموشدور .

مرحوم کمالی تهراندا تحصیلینه داوام ائده رکن چالیشاراق اؤز اعاشه سینی تامین اشمیش و وکالت ایشینه باشلایاندان سونرا آذربیر مدته مشهور عدلیه وکیللری سیراسینا داخل اولموش و بو سیرادا عائله سی و همبیرلیرینی ده اونوتما میشدیر . او همیشه آنا یوردونو آباهلرینا و ترقی سینه چالیشدی و بو یولدا هر تورلو مادی و معنوی فداکارلیقدان اسیرگه مەدی .

او تکجه حقوقشناس دگیل ایدی . او بیر شاعر ، بیر عالیم ، ادیب ، و بیر تاریخی کیمی ده اؤز وطنداشلیق بورجونو خلقی و اؤلکه سی قارشیمیندا اؤده دی ، منظوم و منثور اثرلرین و چوخلو علمی و ادبی مقاله لرین مؤلفی اولدو ، مختلف یثر و محله رده و کنفرانس لاردا اشراک ائدیپ مختلف موضوعلاردا چوخلو دگرلی چیغیشلار ائله دی . بو ساخده اونون بؤیوک و اساسی ایشی تورک دیلینی بؤیوک شاعرلی شاییم خانین (۱۲ - جی عمره ق) الکرده اولان پراکنده میرا شینی تو - پلاماق ، (۳۵ مین بیت حدودوندا) شاعرین منظوم اثرلرینی بوتون ایران اراضی اوزره بیغیب ، خوش خط ایله یازدیریب چاپا خاخیرلاماق ایدی . تأسف کی آمانسیز و ناغافل اؤلوم اونا بو اثرین چاپ اولوب ، نشر ائدیلمه سینه آمان و شرمه دی .

اثر چاپا حاضر دیر و اونون چاپی حددن آرتیق واجب و ملی بیر وظیفه دیر .

مرحوم کمالی شاییم خانین ادبی منظوم میرا شینی اؤلکه میزین او - جقارلاریندان توپلادیغی زامان فرصتدن استفاده ائدیپ تخمیناً ۵۰ نفره یاغین دیگر تورک دیللی شاعرلرین ده منظوم اثرلرینی دقتلنه

توپلاییب ، اونلاری دا گۆزهل خط ایله یازدیبریپ چاپا حاضر وضعیته سالمیشدیر. بو علمی، ادبی اثرلرین چاپی دا قارشیمیزدا دوران مهم و دقته لایق وظیفه لردن حساب اولونور. بو اثرلرین هرهسی بیر دفتره توپلانیب مرحومون آرشیوینده دیر. دقت یشتیریلمه لی دیر کی اونلار حیف و میل اولونماسین و اونلارا نامحرم الی توخونماسین ، بو اثرلرین مهم بیر قسمی مرکزی ایران تورکجه سی (ساوه لهجه سینده) یازیلدیش و اصیل دیر.

مرحوم علی کمالی ائله جه ده ماحالین تورک دیلیلی خلق عاشیقلاری. نین بیلک لرینی، سؤیله ییب چالیدیقلارینی کاشته یازدیبریپ ، چوخ مقداردا شغاهی خلق ادبیاتی و موسیقی سی توپلامیش دیر کی بونلار دا دقت مرکزینده قرار توتمالی دیر.

مرحوم علی کمالی یوخاریدا قلمه آلدیقلاریمیزدان علاوه بیر چوخ دیگر خیریه ، مدنی ، آبادانلیق و یاردیمچی ایشلر ده گؤرموشدو کی گرهک مرحومون تانیشلاری طرفیندن قلمه آلینسین و اونون عالیجناب شخصیتینی تانیتمه ییرسین .

مرحوم علی کمالی قاراباغ یاردیم کمیته سینین ده مددی سئجیلیمیش ایدی و بو ساحه ده یارارلی لیاقت و کسکین فعالیت گؤستریمیش .
مرحوم علی کمالی دن آیریلماق و اونون ابدی هجرانینا دؤز مسک دوغرودان دا چتین و چتین ده چتیندیر.

یوزمین حیف او وجودا ، او قامته ، او شخصيته ، او علمه ، اولیا-
قته ، او بیلگه ، او صداقته ، او انسانلیغا ، او زحمته ، او کمالا ،
او صمیمیته و یوزمین یازیق بیزلره اونو تانیانلارا، بوتون بو عالی
انسانی صفترین هامیسی آرتیقلاماسیلا عزیز و شویطلی و اونودولماز
علی کمالینین عزیز و غیرتلی وجودوندا توپلامیش ایدی. او، بوتون
بونلاری بیغیب اؤز ایله آپاردی. هیهات کی بیر ده کمالی به تسای و
برابر تاپیلا آند اولسون سنه کمالی | سنین اولومونده دهرین
قدر حؤرمهت بلسه جه بیک سنین علمی ، ادبی و انسانی آماللارینی
داوام اشدیره جه بیک . عائله و اولادلارینا قارداش اولوب گؤزومو -
زون بگی کیمی عزیزلیه جه بیک ، سن اوز عزیز مزاریندا راحت یات
عزیز کمالی | سن ایسته بیردین دوغما کندین بندامیری بیر بهشته
چشویره سن ، آرزو اشدیردین کی میصیرگونشی داغینین زیروه سینسده

یوکسه لن لوک دینگه نی چا پدیریب ، پوندوروب تیلیم خانان یاراشان
 عظمتلی بیر هیكله بیر مجسمه یه چشویره سن ، آدینی تیلیم خان قایاسی
 قویاسان ، اونون اتگینده بیر آسایشگاه دا سالدیریب شاعر لر و
 عالیملر استراحتگاهی دوزه لده سن ، سن آرزو اشدیردین کامران و
 کاوه نین توپلارینی توتاسان ، عزیز و اونودولماز دوستوموز و
 قارداشیمیز ، افسوس کی بو آرزولارین هامیسینی اوزونله آپاردین و
 هامینی باخیب یاندیرین الوداع کمالی گوروشوموز قیامته قالدی
 ...داها نه دئییم .

پروفیسور غلامحسین بیگدلی نین یازدیغی مقاله و یا خود " کمالنی
 مرثیه سی " وارلیق یازچی لار هیقتی نین و حتی بوتون وارلیق اوخوجو -
 لاری نین اوره ک سوزو و ترجمان حاللاری دیر .
 جاننا سخن از زبان ما میگوئی .

علی کمالی خلقیمیزین عالیم قهرمان اوغلو ایدی . اونون کیمی ایگید
 و بغویوک کیشیلر دوروموزده . او قدر آزدیر کی اونون بورا خدیغی
 بوشلوق هامیمیز طرفیندن حس اولوناجاق و مدتلر اونون یئری بوش
 قالاجاقدیر .

علی کمالی وارلیق درگیسی تحریریه هیقتی نین عضو و فعال یاز -
 یچیلاریندان ایدی . اونون تحقیقی مقاله لری وارلیق صحیفه لری نین
 بزه پی ایدی .

او نئچه ایبلر وارلیق یین هر ساییندان ۳۰۰ نسخه آلیر و ساوه
 کندلرینده . پولسوز پایلاردی . او بو خیرخواه ایشیله هم وارلیغنا
 یاردیم ادر هم ده . اوز همشهریلرینی وارلیغی اوخوماغا عادت
 وشریر هم ده . اونلارا آنا دلیینده اوخوماق - یازماق اوگره دیردی ،
 هم ده . اونلاردا آنا دلیینده و اقلینده سئوگی و باغلیلیغی گوجلندیر -
 پردی .

بیز علی کمالی نین عائله سینه ، قوهوم اقرباسینا ، اقلینده اوبا -
 سینا خصوصاً " وارلیق یازچی لارینا و اونون قلم دوستلارینا و خلقینه
 و علی کمالی نی سئون انسانلارا باش ساغلیغی وشریرکن اولو تانری
 دان او بغویوک انسانا رحمت و مغفرت دیله بیریک ، خلقیمیز کمالی
 کیمی قهرمانلارا چوخ محتاج دیر . آلاهی تعالی بیزلره رحم اقتسین

اونون يئيريني بوش قويماسين

رحمتاييك على كمالينين اولوم خبري آوز آنايوردو ساوه دن باشقا
تبريزده، شمالي آذربايجاندا و توركيهده داخي بئويوك اوزونتو
ايله قارشيلانميش. تبريزده ادبي پيغينجاق اولموش و اونون خاطره
سى، عزيزلنديريلميشدير. باكيذا علملر آكادمياسينين نظامي آدينا
ادبيات انستيتوسونده اونون خاطره سينه بير مراسيم گئچيريلميش
و بعضي غزتلرده اونون باره سينده يازيلار يازيلميشدير. هابئله
آنكارادا گئچيريلن تورك ادبياتي قورولتاييندا اونون اولوم خبري
و ترجمه حالي وئريلميش و اونون روحونا فاتحه وئريلميشدير. بورادا
على كمالينين اولومو مناسبتيله وارليفا گونده ريلن باش ساغليغي
و مقاله لردن بعضيلريني درج انديريك

وارليق

باش ساغليغي

مرحوم على كمالى ييگين عائله سينه

و وارليق درگيسي نين امكداشلارينا

گنج ياشدا، گؤزله نيلمز بير شكيلده ايتيرديگيميز عاليجناب انسان، اجتماعى خادم، ملي ادبياتين
بورولماز تنقيدچيسى على كمالى ييگه اولو تانيردان رحمت و سيزلره صبيرلر احسان ائمه سيني نياز
انديريك.

بو نجيب انسانين گؤزله نيلمز اولومو قارشيسيندا تك تسليميز، اونون اؤز خلقينه ائديگي ائشيسيز
خدمتلره ن خبردار اولماميز دير. كاش بيزلرده اونون ائديكلرى نين بير نبضه سى قدر خلقيميزه خدمت
ائده بيلسك.

اولو آلاه اوتو باغميشلاسين، اؤنو اؤز جنتينه قبول ائتسين، ائش (حيات يولداشى) و دوستلارينا
صبيرلر احسان ائتسين.

سايغيلاريملا، آنكارا- ت. د. ادبياتي پروژه سى.

باشقانى پروف سوره دوكتور. صادق تورال

آذربایجان علملر آکادیمیسی نظامی آدینا ادبیات انستیتوسوندان وارلیق درگیسینه گلن فاکس:

وارلیق درگیسی نین باش رئاكتورو

دؤقتور جواد هیئت جنابلارینا

۱۹۹۶-جی ایلین آوقوست آیی نین ۸-ده آذربایجان علملر آکادیمیسی نظامی آدینا ادبیات انستیتوسوندا دوقتور علی کمالی نین خاطره مراسیمینه تۇپلاشان ادبیاتشناس عالیملرین حزن مکتوبو: بو گونلرده، آرازین اۇ تاینندان باکیمیز، اوزونتولو بیر خبر گلدی: آذربایجانین قیمتلی ضیالیلاریندان: بیرری کیمی تانیدیغیمیز ایستکلی علی کمالی نین اوره گئی اللی ایکی یاشیندا غفلتاً دایانمیشدیر. علی کمالی وارلیق درگیسی نین رئاکسیا هیئتی نین عضوو و اساس یازیچیلاریندان بیرری ایدی. اونون فولکلور، اتنوقرافیا و کلاسیک ادبیاتا دایر چوخ ساییلی توپلاما و تدقیق ایشلری آذربایجان فیلولوگیاسی اوچون اولدوقجا بۇیوک اهمیت کسب ائدی. ۱۸-جی یوزایللیگین قدرتلی ائل شاعری تیلیم خانین نهننگ ادبی ارثی نین اوزه چیخاریلماسی اونون خدمتی دیر. بوندان باشقا آدی و اثرلری ایندییه قدر بللی اۇلمايان اۇنلارلا کلاسیک آذربایجان شاعری نین اثرلرینی ده اوزون و آغیر زحمت باهاسینا محض او توپلامیشدیر. علی کمالی بو خدمتلرینه گۆره آذربایجان ادبیاتشناسلیغی نین ف. کؤچرلی، س. ممتاز و ح. علیزاده کیمی فداکار تدقیقاتچیلار یله بیر جرگه ده دایانیر. حیف کی، ۶. کمالی توپلادیغی قایناقلارین آز بیر قسمینی چاپ ائدییره بیلدی. بو قیستلی ارثین قورونماسی و نشری بیز آذربایجان ضیالیلاری نین وطنداشلیق بۇرچودور.

خیر خواه، تواضعکار، ائل یانغیسی ایله گنجه- گوندوز بیلمه دن چالیشان علی کمالی وطنپرور بیر اۇغول ایدی. اۇ، ایراندا قاراباغ یاردیم کؤمیته سی نین یارادیجیلاریندان و بو تشکیلاتین ان فعال عضولریندن بیرری ساییلردی. اۇنون قاراباغلا باغلی گؤستردیگی مادی و معنوی یاردیم اؤلچویه گـ.....

گۆز یاشی و اوزونتوموزو عائله سینه یتیمه نیزی خواهش ائدیریک. آلاه علی کمالی یه رحمت ائله سین، روحو شاد اولسون!

باکی، ۸ آوقوست ۱۹۹۶-جی ایل

سایین دوكتور جواد هيت

قيمتلى فولكلور آراشدیرماجیسی و حقوقچو علی کمالی بیگین وفاتی بیزی دریندن یارالامیشدیر.

شخصینیزده، مرحوما آلاهدان رحمت، کدرلی عائله سینه و "وارلیق" چتوره سینه باش ساغلیغی دیلر، دورومو گنج اؤیره نمکدن دؤولایی عذرو موزو بیان ائده ریک.

سایغیلاریمیزلا، دوكتور لطفی شہسوار اوغلو

تورکیه یازارلار بیرلیگی نین صدری

وارلیق درگیسی نین محترم امکداشلارینا و مرحوم

علی کمالی بیگین خانیمی و دوستلارینا باش ساغلیغی

هامیمیزین عزیزلی، ملی ادبیات و مدنیتی میزین کؤنوللو و یورولماز تدقیقاتچیسی عالیجناب

انسان علی کمالی بیگین وفاتینی اوزونتو ایله خبر آلدیق.

سیزین شخصینیزده، باشدا مرحومون عائله و دوستلارینا، وارلیق ین محترم امکداشلارینا

صبرلر، باش ساغلیغی دیله کلریمیزی سوناریق.

علی کمالی بیگه اؤلۆ تاتریدان مغفرت، عائله سینه و دوستلارینا صبرلر احسان ائتمه سینى

دیله بیریک.

قوی، اسیرگه ین و باغیشلايان اؤلۆ تاتری اونون مقامینی جنت ائتسین. اونون اوز خلقینه ائتدیگی

ائتسیز خدمتلى وسیله ساییب اؤلۆ باغیشلا سین.

سایغیلاریملا، قارداش ادبیاتلار درگیسی آدیندان

یاووز آق پینار - ابراهیم بؤزیئل

وارلیق درگیسی عائله سینه

امکداشلاریمیزدان گؤزله انسان، ملی مدنیتی میزین عاشقی علی کمالی بیگین وفاتینی اوزونتو

ایله اؤیره ندیک.

مرحوما اؤلۆ تاتریدان رحمت، قالان ائش و دوستلارینا صبرلر دیلر، باش ساغلیغی دیلکلریمی

سوناریم.

سایغیلاریملا، سیف الدین آلتایلی

ائلیمیزین یوردوموزن حؤرمتملى اوستادی جناب آقای دوكتور هيت

ایران تورکلری نین بؤیوک ادبیات خادمی، وارلیق مجله سی نین محترم یازاری بیرینجی درجه لی

عدلیه وکیللی اوستاد علی کمالی نین واختسیز و اثرکن اؤلۆم فاجعه سینى سیزه و سیزین کیمی دیل -

ادبیاتیمیزین قایغیکش لرینه اوره کدن تسلیت عرض ائدیرم.

باکی دا، یازیچیلار بیرلیگینده رحمتلی علی کمالی نین
اؤلومونون قیرخینجی گونو انما مراسیمینده
بیوک آقار سولوندین چیخیشی

حورمتلی مجلس اشتراکچیلاری!

سؤزه باشلامدان اؤنجه، علی کمالی نین حیات و یارادبجیلیغی حقینده گئچن بۇ قیرخ گون مدیتینده، مختلف غزئت و ژورناللاردا یازی یازانلارا اؤز تشکور و منت دارلیغیمی بیلدیریریم. همچنین آذربایجان علملر آکادمیاسی، آذربایجان یازیچیلار بیرلیگی و قاراباغ خلق یاردیم کؤمیته سی نین مسئوللارینا، بویوک زحمت لره قاتلانیب، بو انما مراسیمینی تشکیل ائده رک، دهیرلی بیر دؤست اؤلومونده یارالانمیش اوره گیمیزه مرهم قویدوقلارینا گؤره، سایغی گؤسترمه گی وظیفه بیلیریم. آدی گئچن تشکیلاتلارین یانیندا، آذربایجان همکارلار بیرلیگی نین ده نواینده سی نین، بؤگون اؤلومونون تهرانداکی قیرخینجی گونو ییغینجاغیندا اشتراک ائتدیگی خبرینی بیلدیرمه نین لزومونو احساس ائتمکده ایم.

علی کمالی نین مختلف ساحه لرده آپاردیغی علمی، مدنی، انسانی و ملی چالیشمالاری باره ده نه قدر دئییلسه، نه قدر یازیلسا، یشنه ده آز دیر قناعیتینده ایم. آنجاق من بؤگون اؤنون اؤلومونون قیرخینجی گونونده مسئله یه باشقا بیر گؤرؤشله یاناشماق ایسته ردیم.

اؤنو اؤلوموندن سؤنرا دا یاشاتماق واجب لیگینی قید ائده رک، خاطیره سیننی دیری ساخلاماق و معنوی دهیرلرینی یاشاتماق یوللارینی آختاریب تاپماق اوچون بیر نئچه مسئله یه تۇخونماقدا فایدا گؤرورم.

علی کمالی نین اشتراکی ایله گئچیریلن بوتون اجلاس و اؤتوروملاردا، گوندله لیکن آسیلی اؤلما یاراق ایکی مسئله دن مطلق سؤز آچیلاردی، قاراباغ مسئله سی و تیلیم خان. تیلیم خان اؤنون روحیدوسا، قاراباغ جسمی و جانیدی دشم افراط ائتمه میشم. اؤ سؤزده یوخ عملده بونو اثبات ائتمیشدیر.

او، ساوه، آذربایجان و قاشقائی تورکلرینه عاید ۹۰ نفر ادیب، شاعر، یازیچی آختاریب، تاپیب و تدقیق ائتمیشدیه ده زنگین آرشوی نین یاریسی تیلیم خانلا باغلی ایدی. چونکی تیلیم خان اؤنون بوتون وجودونا ایشله میشم، ان اینجه دامارلارینا قدر نفوذ ائتمیشدی. داها دؤغروسو اؤنو - اؤنسوز تصور ائتمک مومکون دئییلدی.

بوخارىدا قيد ائىدىگىم كىمى قاراباغ اۋتون حقيقتاً جانئىدى. اۋ بلكە دە بىر كندلى بالاسى كىمى
ۇرپاغىن نە اۋلدوغونو داھا ياخشى باشا دوشوردو. اۋشاقليغىندا عائله حياتى نىن تۇرپاقلا باغلىغىنى
ئۇروب، تۇرپاغىن ياشايىش قايناغى اۋلدوغونا اينانمىشىدى.

بۇيا - باشا چاتاندان سوترا، تۇرپاق مەھومو اۋتون دوشونجە سىندە داھا گىنىش بىر يىر
لمىشىدى. اۋ كسىنلىك لە بىر ملتىن وارلىغى نىن سىبب و نتيجه سىنى تۇرپاقدا گۇروردو و ھمىشە
ئىيردى: "تۇرپاقسىز ملت، ملتسىز تۇرپاق اۋلماز. اۋنا گۇرە دە قاراباغىن قۇرتولوشو اوچون چاليشىردى و
ۇنا اينانىردى. اما افسوس آرزوسونا چاتمادى.

عزىز باجى و قارداشلار! قاراباغىن آزاد ائىدىلمە سىن اۋنونلا مشغول اۋلان مسشولارا
تاپيشىراق. اما على كمالى نى معنوى جەھت دن ياشاتماق اوچون غىيرتلى آذربايجانلىلار قۇللارنى
چيرمالا ماليدىرلار. بو حرکتى باشلاماق اوچون، بو گونكو يىيىنجاغى تشكىل ائىدن اوچ تشكىلات و
آذربايجان ھمكارلار اتفاقى بىر آرايا گلەرك، على كمالى آدىنا مدنى - ادبى يارادىجىلىق اۋجاغى
ياراتمالارى مقصدە اويفون سايلىر. طبيعى دىركى من دە، بئله قورولوشا مادى - معنوى ياردىم اوچون
جان - دىلدىن چاليشا جاغام.

بو اۋجاغىن، آشاغىدا سىرالادىغىم ھدف لرى گۇز اۋنوندە توتازاق، فعالىتە باشلاماسى نىن مثبت
بىر حرکت اۋلاجاغىنى دوشونمە كدەيم.

۱ - كمالى آدىنا بىن المخلق مكافات قورومو ياراتماق و قاراباغ گىرچكلرىنى ان دۇغرو و دوزگون
شكىلدە دونيايا آنلادان كتابا بوكسك مكافات وئرمك. و بو عنعنەنى ھر ايل داوام ائىدىرمك.

۲ - چاپا حاضرلانىمىش، تىلىم خانىن شعرلر كىتابىنى چاپدان چىخارتماق.

۳ - تىلىم خانىن قىزىنى مناسب بىر شكىلدە تىكىب آيىدە لشدىرمك.

۴ - باكى شھر اجرا حاكىمىتىدىن، اويفون بىر خىيابان و پراسپكتى (بۇيوك خىيابان) على كمالى آدىنا
آدلاندىرىلماسىنى خواهش ائدەرك، اۋنا بىر خاطرە آيتى قورماق.

دقتىنيزە گۇرە تشكور ائدىرم. ساغ اولون .

اٹلیمیزین قهرمان اوغلو حیاتا گؤز یومدو

به غیر ذات خدا و تد هر که زاد ، بمیرد .
امیرزاده بمیرد ، فقیرزاده بمیرد .
سخن خلاصه کنم کل من علیها فان ،
هر آنکه پای به هر پهنه‌ای نهاده ، بمیرد .
اگرچه مرگ همان مردنست لیک افتد ،
یکی عزیز و یکی خوار ، یا که ساده بمیرد .
ز فرط کار ولی با وجود آن همه راه ،
" وکیل عدلیه " باید که ایستاده بمیرد .
" علی کمالی "

" مرحوم کمالی‌نین امکداشلاریندان اولان مرحوم " قانع " بن آفاق
اوسته سگته اشدیب ، اولمه‌سی باره‌ده قوشدوغو بو دؤمرد بیتسی اؤز
اولومونه ده صدق اشدیر " .

پنجشنبه مرداد آیینین ۱۱- جی گونو چوغلو عالمیم ، شاعیر ، یازیچی
و مدنیتچیلریمیزین تلفونلاریندان بئر آغیر ایتمگینین خبری اشدید-
یلیردی . بو آجی و گؤزله‌نیلمز خبر اٹلیمیزین ایگیداوغلو " شاعیر
محقق ، ادیب و بیرپنجی درجه‌لی عدلیه وکیل مرحوم علی کمالی‌نین
اولوم خبری آیدی . بو خبر تکجه تهراندا بوخ ، اوزاق - اوزاق شهر-
لرده ده یاییلیدی . بونا گوره آیین ۱۲ - سینده گئجه - گونددوز
اوره‌یی اینامینین ، اٹلی‌نین ، بوردونون و مدنیتین عشقیل-
دویونن ، یاشاییش و داورانیشی ایله هامیمیزا " کمال " درسی وئرن

کمالی، حورمندی عاشقانه، قوهوملاری همیئرلیری و تهران، کرج، ساوه، ری، شهریار، شهرقدس، اسلامشهر، تبریز، اوسکو و باشقنا یئرلردن گلن شاعیر، یازیچی و ادیبلرین یاشلی گۆزلری نین قاباغي۔ ندا بهشت زهرا قبرستانینین ۳۲- جی قطعه سینده تورپاغا تاپشیریلدی. من بورادا کمالی دن دانیشماق ایسته میرم. چون اوندان دانیشماغا اونون یوکسک دوشونجه سیندن، درین و تمیز عشقیندن، مقصد و آماجینا اولان اینانمیدان سؤز آچماغا اؤزو کیمی بؤیوک اینسانلار و سینه سی کیمی گشنیش زامان گره کدیر.

بورادا اونون ادبی ارشینه، ائلیمیز و رنگین مدنیتیمیز اوغور۔ ندا آپاردیغی چالیشمالاریندان بیر آزینی اویره نمک، داهـا دوغروسو اونلارا اؤتری بیر باخیش چوخ یئرلی گؤرونور. حورمندی دوستلارین چوخ اونون وارلیق و باشقا نشریه لرده گئدن شعر و مقاله لرینی، اسلامی انقلابین اوللرینده چاپ اولموش "نقله" عنوانلی شعر مجموعه سینی و انقلابین خبرلریله فارسجا، تورکجه شعارلارینی احتوا ائدن "انقلاب" کتابینی تانییرلار.

من اوچ ایل بوندان قاباغا کیمی اشاره ائتدیگیم اثرلردن علاوه بیرسیرا ادبی فعالیتلریله تانیش اولموشدوسا، سون اوچ ایله ده، آردیجیل علمی - ادبی چالیشمالاریمیز دا باشا دوشدوم کی، قاباچا بیلدیگیم هئج بیر زاد دشیلمیش، اؤزو دشمیشکن "داغینساق تورکلرین نمایندہ سی" اولان بو کیشی اولکه میزده ساوه، همسدان، خلجستان، قم، تفرش، اراک، ملایر، قزوین، هابیکله قشقای ائللری و سایرہ نین هم معاصر، هم ده کئچمیشده یازیب - یاراتمیش شاعیر۔ لری نین اثرلرینی، آدی چکین یئرلر و ائللرین فولکلورونو، یئر آدلاری و سایرہ نی توپلاییب علم عالمینه تقدیم ائتمکده بؤیوک آددیملار گؤتورموش، آغیر زحمتلره قاتلاهاراق، ساییسز حسابسیز پوللار خرج ائتمیش و اونودولماز، و وصفه سیغما یان فعالیتلر گؤستریمیشدی. او هله اورتا مکتبده تحصیل آلدیغی زامان تکلیم خانین سؤزلریله تانیش اولور. اونلارین نه قده رنگین و دیرلی اولدوغونو باشا دوشه رک، یاواش - یاواش اونلاری توپلاماغا چالیشیر. بو فعالیت اونون دانیشگاهدا اوخودوغو دؤرده ده داوام ائدیر و وکیللیک دؤرسینده داهـا آرتیق گشنیشله نیر. نهایت گونو۔ گوندن آرتیق

تتلیمخاندان، هم ده باشقا شاعیر و سۆز اوستالاریندان هابئله فولکلوروموزدان اثرلر اله گتیره بیلیر، بئلهکی اولو تتلیمخانین اوج جیلدلیک اثرلرینی و اکبرخان رزاقینین بئش جیلدلیک دیوا - نینی نظره آلاراق، بعضی اثرلرین ده ناقص و یا آز جملی اولدوغونا باخماساق، اونلارین سای یوز جیلدن چوخ اولاجاقدیر.

اثرلرین ۷۶ عنوانی "تورکجه" ۲۰ عنوانی فارسجا، بیر "عربجه"، بیر "تورکجه - فارسجا - عربجه" قالانی ایسه "تورکجه - فارسجا" دیر. اثرلرین سای و دیلی باره ده وئردیگیم معلومات مکمل اولماسا دا، او قدر اویان - بویان اولابیلمزله، اثرلرین شاه اثری ساییلان تتلیمخان دیوانینین ایشلرینین نه قدر آغیر و چتین اولدوغونو اونون اله گتیریلدیش بیاضلاریندا و الیازمالاریندا ایشلرینلر داها آرتیق دويا بیلرله، یئری گلیمشکن بونو دا خاطر لادیم کی، او بیاضلاری و الیازمالارینی اوخوماق، اونلاری آیری کاغیزین اوزه رینه کؤچورمک تکجه مرحوم کمالی کیمی دؤزوملو، یورولماز و ایناملی بیر وورغونون ایشیدی. اونلارین چوخونو کؤچوردوکن سونرا دؤنم - دؤنه تایپ اشدیرمک، چوخلو پول خرج ائده رک، گؤزل خط ایله یازدیрмаق تکجه اونون الیندن گله بیلردی. آما کمالی دان باشقا تتلیمخان اثرلرینده ایشلرینلر زحمتلری ده اونودولما مالیدیر. آدی چوخونوزا تانیل اولان شاعر مرحوم اکبر خان رزاقی اثرین بیر قیسیمینی توپلاماقدان چالیشمیش، بیر سیرا ایشلرینده حؤرمتملی عالیم پروفیسور بیگدلی زحمتلر چکمیشدی، سؤزلوک یازماقدان حؤرمتملی قلم صاحبی و بیرینجی درجه لی وکیل اسماعیل هادی ایشلرینده حؤرمتملی عالیم دوکتور محمد تقی زهتابی سؤزلو - گونده ایشلرینلر، اثری بوتونو کله تایپ ائدی، اونا بیر کتاب جمینده مقدمه ده یازمیشدیر. ایگیرمیه کیمی بؤیوک، کیچیک دفتر و بیاضلاردا اولان اختلافلار و نسخه فرقلرینی چیخارماق ایسه منیم (حسین، م. گونئیلی) عهده مه قویولموش و تایپ ایشلرینده حؤرمتملی خانیم "حبیبه مهدی پناه آغیر زحمتلر چکمیشدیر، بونلار - دان علاوه بلکه آیریلاری دا اثر ده ایشلرینلر، آنجا ق من اونلاری اؤیره نه بیلمه میشم.

ایندی کی سؤز تتلیمخاندان گئدیر، شبهه سیز بیر چوخ باجیلارین و

قارداشلارین ذهنینده اولان بو سورغو بیر داها جانلانیر:

— گۆره سن تئلیمخان اشرلرینین ایشی هارایا چاتیبدیر، ایشلرینین نه قده ری قالیر، اثر نه واخت گون ایشیغی گۆره جکدیر و بیر بئله بوبانماسینا سبب نه ایدی؟

— کئچن ایل اردیبهشت، خرداد آیلاری ایدی کی، تئلیمخان دیوانی نین مقدمه سی حاضیرلانندی و نسخه فرقلری شعرلرده " اتک یازیسسی " کیمی نظره آلدیندی. آچیقلامالی سؤزلری کیمی اشرلرین سونوندا و یا هر صحیفه نین سؤزلویونو اؤز اته کینده و شرمه کی دوشونوردوک کی، مرحوم کمالی دئدی :

— تئلیمخانی نئجه ترتیب و تنظیم ائتمه یی دوشونونجه، ایشلر دایانماسین دئییه، فولکلوریک اشرلرین اوزه رینده ایشله مه یه باشلا —
باق!

فولکلوروموزون بؤیوک قولو اولان محبت داستانلاریندا ایشله بیرکن گۆردوک کی، تئلیمخان آدینا توپلانیب حاضیرلانمیش فیلان شعر، فیلان عاشیق ناغیلیندا دا واردیر و الده اولان قیرینه لردن بللی اولور کی، بو شعر تئلیمخانین یوخ، فیلان ناغیلین قهرمانی نیسن آدینادیر. اؤرنک اولاراق، تئلیمخاندا یازیلیمیش " بو یار گلمز — بو یار گلمز " و یا گلین خوش گلدین — خوش گلدین " میصراعلاری اولان شعرلری معصوم افروز داستانیندا دا گۆروب، اینان دیق کی، بو شعر بو داستانیندیر و تئلیمخان دیوانیندان چیخا ریلمالیدیر. او گوندن بری تئلیمخانین ایشلری رسمیتله دایاندی و تئلیمخان ایشلر — پنه گونو — گوندن آرتیق اهمیت و ثرن اوستادکمالی دئدی کی:

— گره ک هم الیمیزده اولان محبت داستانلارینی، هم ده تئلیمخانین آدی، سؤزو، شهرتی یا ییلیمیش اولان ایشلرین داستانلارینی توپلاییب آراشدیراق! بئله لیکله هر سؤز اؤز یئرینه قاییتسین!
بو سببلره گۆره تئلیمخانین اشرلرینین چاپ ایشی گنجیکسه ده، آزالماقدا اولان عاشیق سؤلجکلرینین توکنمه سیله بو اشرلرین چاپ نؤبه سی — چاتماقدا ایدی.

بونو دا آرتیرمالی یام کی، عاشیق داستانلارینی آراشدیرمادان اؤنجه مرحوم کمالی همیشه شعرلری تئلیمخان شعر یوخ، " تئلیمخانا منسوب " اولان شعرلر بیلیردی و قصدی ده بو ایدی کی، اثر چاپ

اولاندا، اونلاری " تئلیمخانا منسوب " اولان شعرلر عنوانی ایله چاپ ائتسین . تاسفدر اولسون کی، ایشلری بیئیزمه دن الیمیزدن گشتدی. . بورادا مرحوم کمالینن توپلاییب ، یادگار قویدوغو اثرلریمن عنوانلارینی و یارادانلارینین آدینی تقدیم ائدیر و اونلارین آرد - اینجا شفاهی ادبیاتیمیزا عاید اولان اثرلرین عنوانینی دا وئرمک ایسته بیرم:

۲۶- غلامحسین هریانی	۱- مره غشلی تئلیمخان
۲۷- مخلص	۲- میصیرقائلی اکبرخان رزاقی
۲۸- آثم	۳- تورکمن محمود
۲۹- دلیل نوبرانی	۴- میرزه محمدعلی مداح
۳۰- میسکین حسین	۵- درگزینلی ملا احمد
۳۱- خسته قاسیم	۶- سنگلکلی رضعلی
۳۲- محمد محسن محمدی	۷- فانی
۳۳- فقیر قزوینی	۸- داوری
۳۴- مهدی خان کردآبادی	۹- عباسعلی یقینی
۳۵- تورکمن فتاح	۱۰- آغداشلی مذنب
۳۶- محمود باقری	۱۱- بندامیرلی شیخ محمدحسن
۳۷- محمد مهدی رفیعی آغداشلی	۱۲- شیخ حسن محترمی
۳۸- سیداحمد تفرشی (کوثر)	۱۳- مآذون قشقای
۳۹- نجار	۱۴- یوسف خسرو قشقای
۴۰- افشار	۱۵- عندلیب
۴۱- اشعار دکتر افتخاریان	۱۶- ذاکر ساوه ای
۴۲- شیخ مهدی منتظر	۱۷- غثیبعلی
۴۳- سالار ناصر ارجرودی	۱۸- مهدی
۴۴- علی اکبر قدسی	۱۹- بایدار اوغلو
۴۵- قدسی خلج	۲۰- آلماس
۴۶- شهاب ساوجی	۲۱- خاکی
۴۷- مانعی	۲۲- رضا
۴۸- خانم فرخنده ساوجی	۲۳- علیرضا
۴۹- عامی	۲۴- بگیم
۵۰- سمندر ساوجی	۲۵- پناهی

- ۵۱- محسن محمدحسینی
 ۵۲- شکیدا
 ۵۳- حسن
 ۵۴- میرزا محمدخوشنویس
 ۵۵- نجفی آغداشلی
 ۵۶- کاظم
 ۵۷- اسمعلی ترک
 ۵۸- حسین (ترکی)
 ۵۹- شوقی غرق آبادی
 ۶۰- میرزه نصرالله ادیب
 ۶۱- صابر
 یازانین آدیله یوخ، کتابلارین
 آدیلا تانیان اثرلر:
 ۶۲- گلچین

بوخاریدا اشاره ائتدیگیمیز کیمی اوستاد کمالی، خصوصیه اورتا ایران تورکلرینین کلاسیک و معاصر سؤزا وستالارینین اثرلرینی توپلا- ماقلا یاناشی اونلارین شفاهی ادبیات و محبت داستا نلارینی دا توپلا- بیردی و بو سون واختلارا کیمی ۲۸ عنوان فولکلوریک اثر ال- سده ائتمیشدیر کی، اونلارین ایگیرمی ایکسی محبت داستانی، بیری حماسی بیری اوشاقلار اوچون سؤیله نیلن ناغیللار، بیری محلی بابا تی- لار، بیری ناپما جالار، بیری آتالار سؤزلری، بیری ایسه اوردان- بوردان شعرلر و ناغیللار دیر. بو اثرلرین ۲۷- سینین دیلی تورکجه و بیری فارسجادیر. تورکجه اولان ۲۲ عنوان سئوگی و عشق داستا نلاریندان ۱۹ اثرینی بویوک آلاهیین یاردیمی و مرحوم کمالینین یاراتدیغی- امکانلارلا چوخلو کاسئطردن، تیکه - پارچا و قارما- قاریشی- ق الیازمالاردان کوچوروب، تنظیم و ترتیب ائتمیشیک کی، هر بیرینه بیر اؤن سؤز آرتیرماقلا چا پا یئتیرمک اولار.

آشاغیدا وئره جه ییمیز فولکلوریک اثرلرین هم تورکمندر آراسیندا آذربایجاندا، هم ده باشقا تورک دیلی خ- قلرده مختلف واریانتلاری واردیر.

بو اثرلری توپلاما قدا چوخلو عاشیقلارین و باشقا مدنیت سئوهر

انسانلار سن اؤنملی رولو اولموشدور کی، هامیسنین آدی وئردیگی و یا سؤله دیگی سؤلجکده گئدیبیدیر. مرحوم کمالینین ده قصدی بوایدی کی، هر اثرین مقدمه سینده اونو سؤیله یه نین، گتیره نین، یئنسی دن ساریب، تنظیم ائده نین، تایپ ائده رک دوزمه سه حاضیرلایان و ساریه نین آدی گئده رک، هامیسنینان قدر دانلیق اولونسون . .

سؤزون سونوندا اؤنجه حاضیرلانمیش، آردیجا ایسه حاضیرلانما مییش فولکلوریک اثرلرین عنوانلارینی تقدیم ائدیریک :-

۱- کلهبی - هوریزاد	۱۱- فرشاد - گولشاد
۲- محمود - نیگار	۱۲- فرهاد - گولشاد
۳- شاه اسماعیل	۱۳- صیاد - سادات
۴- عاشیق غریب	۱۴- صدی - پری
۵- توفارقانلی عباس	۱۵- همراه، سلمناز، سایاز
۶- معصوم - افروز	۱۶- طاهر میزراهیله زوهره
۷- خان عسکر - محبوب	۱۷- گوگولی ممدله پری
۸- ورقا - گولشن	۱۸- اطی - کرم
۹- نجف - ماه جمال	۱۹- بهرام - گول اندام
۱۰- قارادغلی قورابنلا پری	

حاضیرلانما میشلار:

۱- وانلی گؤیچک	۱۱- سلیم و شمس
۲- حسرت	۱۲- دلی اوغلو
۳- اسعدنظام	۱۳- شیرین و بیرچک
۴- کوراوغلو	۱۴- بهمن کوچک
۵- سؤلجکر	۱۵- لیلی و مجنون
۶- بایا تیلار	۱۶- فغفوربک
۷- تاپماجالار	۱۷- خسرو و صنم (سیامک)
۸- آتالار سؤزلری	۱۸- اسدیگ
۹- اشعار و داستانه ای متفرقه	۱۹- قره چای
۱۰- سیامک و سوسن	

اومید ائدیریک، کمالی عائله سی و قلم صاحیبلریمیز آل - اله وئره رک، بو اثرلری چاپ ائتدیرمکله، مرحوم کمالینین روحونون شادلیغینا و آدی نین تاریخ بویو یاشا ماغینا سبب اولسونلار.

علی کمالی^۱

■ یازان: دو قتور یا ووز آق پینار

ایراندایاشایان آذربایجان تورکلری، تورکمنلر و قاشقائیلر کیمی بویوک تورک قروپلاری حقیقنده آز - چوخ بیلگی صاحبی بیگ، لاکین اؤزه للیکلر اؤرتا ایران و خوراسان بؤلگه نرینده کی تورک بویلاری حقیقنده بیلگیلریمیز چوخ آز و یترسیر دیر.

"ایران اسلام انقلابی" ندان سونرا دو قتور جواد هیئت و آرخاداشلاری طرفیندن "فارسجا و تورکجه" اؤلاراق نشر ائدیلن وارلیق درگیسی ایران تورکلری نین مدنیتی هم ایرانین ایچینده هم ده دیش (خارج) دونیادا گئنیش اؤلچوده تانیتمادا اؤنملی باشاریلار ساغلامیشدیر. بو باخیمدان بیز، بیلیم عالمی آدیندان باشدا پروفیسور دو قتور جواد هیئت اؤلماق اوزره پروفیسور دو قتور حمید نطقی، پروفیسور دو قتور غلامحسین بیگدلی، م.ع. فرزانه، منظوری خامنه ای، میرهدایت حصاری، ح.م. ساوالان، صمد سرداری نیا و علی کمالی کیمی "وارلیق عائله سی" ته منسوب شخصیتلره اشمیش اؤلدوقلاری فداکارانه و شرفلی نشریاتدان دولای تشکور بۇرجلو یوق.

دو قتور جواد هیئت آرتیق تورکیه ده، قوزئی آذربایجاندا و دنیا تورکولوژی چئوره لرینده چوخ یاخشی تانییر. بو ایل اؤنون ۷۵ یاشینا گیرمه سی باکیدا چشیدلی تۆره نلره گۆرکملی بیر شکیلده قوتلانیدی. بیز ده اؤنوموزده کی ساییلاردا اؤندان و اثرلریندن آریجا بحث ائده جه بیگ. بو ساییدا کئچن شون باهارد (پائیزدا) تهراندا داها یاخیندان تانیما امکانی تاپدیغیمیز علی کمالی بیگ دن بحث ائتمک ایسته ییریک.

مشغله سی وکیللیک اؤلان علی کمالی بیگ، اورتا ایرانین تورک فولکلور و ادبیاتی اوزره رینده کی آراشدیرمالاری، زنگین درلهمه (سئچیپ توپلاما) فعالیتی ایله بوتون ایراندان تانیتمیش گئرچک بیر خلق آدمی دیر.

علی کمالی، ۱۱ فروردین ۱۳۲۳ هـ ش (۱۹۴۴ م) ده اؤرتا ایراندان ساوا شهری نین قاراقان بؤلگه سی بندامیر کندینده دوغولدو. اکیچی لیک ائدن آناسی اکبریگ، داها سونرا اقتصادی سببلر اوزوندن تهرانا کؤچ ائتمیش، بو شهرین بلدییه اداره سینده ایشچی اؤلاراق چالیشمیش ۱۳۶۳ ده وفات ائدینجه یوردو بندامیر ده دفن ائدیلمیشدیر. علی کمالی نین قاراقانین مصیرقان کندیندن اولان آناسی عذرا سعیدی ده

۱ - تورکیه ده چیخان قارداش ادبیاتلار آدلی ادبی درگی یین ۳۴، ۱۹۹۶ - جوسایسیدان نقل اؤلونان بو مقاله، مرحوم علی کمالی نین وفاتیندان بیر آز اؤنجه یازلمیشدیر.

۱۳۷۳ دە وفات تاپتى. بۇ يىلى ۱۲ ئايدا دۇنياغا ئايرىلىپ كەتتى. مەزكۇر كىتابىنىڭ ئىسمى "ئىككىنچى قىسىم". مەزكۇر كىتابنىڭ ئىسمى "ئىككىنچى قىسىم". مەزكۇر كىتابنىڭ ئىسمى "ئىككىنچى قىسىم".

درج ایچینده بیر دردانه یاتیبدیر موج ایچینده بیر خوش سونا یاتیبدیر سۆزون دوزو ملک انسان جلدینده بوردا بیر مهربان آنا یاتیبدیر.

علی کمالی آلتی یاشیندان اۇن یاشینا قدر كنده زراعت ایشلرینده آتاسینا یاردیم ائتمیش، قیش آیلاریندا کند مکتبیینده میرزه احمد آقا خوارزمی، ملاحسن احمدی کیمی خوجا (اوستاد) لاردان اۇخوما - یازما اۇیره نemiş، شیخ محمد حسن محترمی دن "ام جزء" و قرآن بیلگیلری اۇخوموش، اۇنون یاردیمی ایله سعدی نین گلستانی، کلیله و دمنه کیمی ایراندا اگیتیم گلهنگی (تربیت عنعنەسی) حالینا گلیمیش اثرلری تانیمیش، آذربایجان دینی ادبیاتی نین چوخ سۆیلن بیر شخصیتی اولان قمری نین بعضی شعرلرینی ازیرله بەرک ایلك دینی، اخلاقی بیلگی لرینی ائدینمیشدیر. عائله سی نین تهراندا یئرلشمەسی دۆلایسی ایله ۱۰ یاشیندان ۱۲ یاشینا قدر تهراندا، دۆرد ایل ساوادا اۇخوموش سۆنرا تهراندا "دارالفنون" آدینی داششیان مدرسه ده تحصیلینه داوام ائتمیش اورتا مکتب و لیسەنی (دبیرستانی) بیرینجی لیکله بیتیرمیشدیر. یوکسک تحصیلینی تهران حقوق فاکولته سینده اوستون بیر باشاری ایله تاماملادیقدان سۆنرا حرب مکتبیینده حقوق درسلی اۇخوموشدور. ایشیندن ده اوستون باشاری گۆسترن علی کمالی ۲۵ یاشیندا "بیرینجی درجەلی عدلیه" وکیللی عنوانینی الدە ائتمیشدیر. یاقلاشیق (تقریباً) ۲۵ ایلدن بری تهراندا وکیللیک ائتمکده دیر.

حقوقداکی اۇیره نچیلیک ایللرینده سینما و تلویزیوندا فارس و ایران تورک ادبیاتینا یاخیندان ایلگی (علاقه) دویموش، اصلاً تورک اۇلان توفیق قارداشلارین یاینتلا دیغی "توفیق" آدلی مزاح غزئته سینده "نقله" (ازگین، ازیلمیش) تخلصو ایله مزاح شعرلر یازمیشدیر. بو فارسجا شعرلرینی توپلایاراق ۱۳۵۸ دە نقله آدی ایله باسدیرمیشدیر.

"ایران اسلام انقلابی" گئچرچک له شیرکن ایشلەنن شعارلاری (اسلوقانلارینی) "انقلاب" آدلی ۶۰۰ صحیفه لیک اثرده توپلامیشدیر.

علی کمالی ۱۳۵۸ دە تهراندا دوقتور جواد هیئت - ین باشچیلیغیندا چیخاریلان وارلیق درگیسی نین یازارلاری آراسیندا یئر آلمیش، بو درگیده، اۇ زامانا قدر آراشیدیرماجیلارین گۆزوندن قاجمیش و یا اهمال ائدیلیمیش "اورتا ایران تورکلری" نین تاریخی، ادبیاتی، فولکلور و حقیقده چوخ دگرلی مقاله لر یازمیشدیر. او بیر یاندان وکیللیک ائدرکن دیگر یاندان چوخ یاخشی تانیدیغی ساوا بۆلگه سی نین فولکلورونو خلق شاعرلری نین و عاشیقلارین شعرلرینی دگیشیک قایناقلاردان الدە ائتدیکن سونرا

اونلاری خطا طالارا وئهرک "نستعلیق" خطله یازدیریر. بو شکیلده دوزنله دیگی اثرلرین ساییسی یوزه یاخین، سون شکلینی وئهرک باسقی یا (چاپا) حاضیر حالا گتیردیگی اثرلرین ساییسی ایسه اوتوز جواریندا دیر.

علی کمالی سوسیال (اجتماعی) فعالیتلردن ده گئری قالمیر؛ اؤز کندینه بیر سو بندی تیکدیرمیش، بؤیوک بیر یول آچدیرمیش داها باشقا خیرلی ایشلریله ده تانیلمیشدیر. حالا تهراندایا کی "قاراباغ یاردیم کومیتەسی" نین باشچیلیغینی ائتمکده دیر.

علی کمالی بیگی ۱۳۷۴ ایلی تیر آیتدا تهراندایا زیارت ائدهرک درله دیگی، دوزنله دیگی اثرلری اؤز گؤزوموزله گؤردوک، او وورغونو اولدوغو تورک ادبیاتی نین اورتا ایران بؤلگه سینده کی اؤرنکلرینی، دینی و ادبی اثرلرینی بیتمک، توکنمک بیلمه یین بیر غیرتله و بؤیوک صبرله توپلایارق، مکمل بیر آرشیو، زنگین بیر کتابخانا اولدورموشدور. اؤنون تهراندایا وکیللیک ائتدیگی یازیخانایا (دفتر)، بیر ایش یریندن داها چوخ کتابخانا گؤرونومونده دیر. ایراندایا باسیلمیش تورکلرله ایلگیلی بیر چوخ کتاب دا بو کتابخانادا بولونماقدادیر (موجوددور). علی کمالی نین گون ایشیغینا چیخارتدیغی، درله یهرک اونورده ولماقدان، ایستیپ - گئتمکدن قورتاؤدیغی اثرلر آراسیندا عاصم، عاصی، داوری، اکبر رزاقی، کلبی، کوثر، مداح، ملاحمد مذب، قیرمیزیلی فقیر، صابر، صانعی، صیاد، سمندر، صیدی، شیدا، شیخ محمد حسن، محترمی شهاب ساوه جی، تیلیم خان، تورکمن محمود کیمی ساوا بؤلگه سینده یاشامیش شاعرلر؛ علی شاهلو، حسینلی بک بایات، خسرو قاشقایی، خسرو قوریانی، قنبری، قول اوروچ، محمد ابراهیم سلمانی، مسیح، مآذون قاشقایی کیمی قاشقایی، قدسی خلج، فرخنده خلج کیمی خلج شاعرلری؛ فانی، اسلام علی افشار کیمی همدانلی شاعرلری، اصلی کرم، عاشیق غریب شاه صنم، فغفور بیگ، فانی، ایله گولشاد، فرهاد ایله گولشاه، همراه، کور اوغلو، محمود ایله نگار، محمد ایله پری، سیامک ایله سوسن، شاه اسماعیل، شیرین ایله بیرچک، طاهر میرزا، توفارقانلی عباس، وانلی گؤیچک کیمی خلق حکایه لری نین اورتا ایران واریانتلاری، حیف سنه محمد حسن خان کیمی یاخین زامانلاردا تشکول ائتمیش بیر داستان دا بولونماقدادیر.

علی کمالی نین وارلیقدا نشر ائدیلمن ایلک یازسی پروفیسور، دوکتور غلامحسین بیگدلی طرفیندن "یئنی تاپیتیلار و مدنی ارنیمیزه بیر نظر" (وارلیق، مای ۱۹۸۱، سایی ۲۵ ص ۵۱ - ۴۹) باشلیغینی داشییان بیر تقدیم یازسی ایله اؤخوجولارا چاتدیریلیمیشدیر. بو یازیدا غ. بیگدلی ساوا بؤلگه سی نین اؤزه للیکلریندن و علی کمالی نین آراشدیرمالاریندان قیساسا بحث ائتمیش بو بؤلگه ده کی تورک ادبیاتینی علی کمالی نین بوتون دونیادا تانیجاغیندا امین اولدوغونو بیلدیرمیشدیر. بو تقدیم یازسیندان سونرا علی کمالی نین تیلیم خان حقیقده کی "قارا بولوددان چیخان آی" باشلیقلی یازسی و

يازيسيندان سۇنرا على كمالى نين تىلىم خان حقىندەكى "قارا بولوددان چىخان آي" باشلىقلى يازىسى و تىلىم خانين شعرلرئىندا اۇرنكلر سونولموشدور.

سوندان سۇنرا وارلىق درگىسى نين ھنم ھر سايسيندا على كمالى نين يازىلارى نشر ائدىلمىشدور. بيز بو سايمىزدا دەيرلى اراشدیرماجىنى تانيتماقلا يىتتىر (كفايتلەنير)، داھا سۇنراكى سايلاريمىزدا اونون بعضى مقاله لرئى و اۇزەللىكلە گىئىل (عمومى) تورک ادبىياتى آچىسيندان بۇيوك بير بولونتو (كشف) اولان تىلىم خان حقىندەكى يازىسى و تىلىم خانين بعضى شعرلرئى اوخوجولاريمىزدا سوناچاغىمىزى بىلدىرىرىك ■

ساوه داغلارئىندان اوچدو بير قارتال

بھروز ايمانى

آلدىغىمىز خبرە گۆرە، يازىچى، تدقیقاتچى و شاعر على كمالى فانى دونيادان باقى دونيايا طرف اوچاراق، دوست - تانىشلارئىن درين ماتمە غرق ائئدى. اونون اولومو بىزىم ائلىمىز اوچون بۇيوك ايتگى دیر.

بىز بۇ كدرلى اولومو اونون عائله سینه خصوصى ايله وارلىق مجله سى نين باش محررى دوكتور جواد ھىئت - دەرين حوزونلە باش ساغلىغى وئىرىرىك. اومید ائدىرىرىك على كمالى نين يولونا چىراق توتان، عائله سى، اونون گىئەلى - گوندوزلو چالیشدیغى اثرلرئىنى ائلىمىزە چاتدیرماقدا اللرئىندن گلنى اسیرگە مە پەچكلر.

على كمالى ساوه شھرى اطرافئىندا دونيايا گۆز آچىپ. اورتا مکتبئىنى بىتیردىكدن سۇنرا حقوق فاكولتە سینه گىرىپ و عالی تحصیلىنى بىتیردىكدن سۇنرا، تھراندا عدلیە وكىلى كىمى چالیشماغا باشلادی.

وارلىق مجله سى آياق توتاندا بىر بۇزنگىن درگى ايله سیخ علاقه ساخلا يارق، بۇيوك عالمى دوكتور جواد ھىئت - ین دوستو و امكداشى اولاراق، تورک ادبىياتى اوغروندا الئىندن گلنى حىياتا كئچىرىمىشدور. على كمالى سۇن و اختلار اۇز دۇغما كندلرئى نين آبادانلىق ایشلرئىنە خصوصى ماراق گۆستەرەك، بو ساحە دە چۇخلو ایشلر گۆرموشدور. او تىلىم خانين اثرلرئىنى و ساوه نين باشقا شاعرلرئى نين شعرلرئىنى تاپىپ، تۇپلاماقدا بىر نئچە ایل يۇرولمادان فعالیت ائتمىشدور.

اۇ ايندىە كىمى بىر نئچە كتابئىن دا مؤلفى اولموشدور. آنچاق تىلىم خانين ديوانى و باشقا چاپ اولمامىش اثرلرئى خصوصى اهمیت كسب ائدىر. اومید ائدىرىرىك اونون اثرلرئى نين چاپى، اونون روحونو سۇيىندیرە جكدور. آلاھ اونا غنى - غنى رحمت ائله سىن مزارى نورلا دۇلسون.

بىز بۇ مناسبتلە شاعر صمد مرادى - دن دە بير شعر آلمىشدىق. ايندىسە ھمىن شعرئىن بعضى حىصەلرئى ايله تانىش اولورسونوز:

اوره گىم چىرىپىندى دىزلىرىم اسدى
 آمانىمى قىردى صىرىمى كسدى
 دايانا بىلمە دىم بو كولدو بىلىم
 بىلدىم باشسىز قالدى ساوھلى ائلىم
 بو غملى كۈنلۈمو ياندىردى ياخدى
 گۈزلىرىمدىن قان ياش اوزمە آخدى
 قارا دومان توتدو ساوا داغلارنى
 سارسىتدى مېوھلى گوللو باغلارنى
 خىلقە خىدمەت ئىدىن قېرىمان اۈلمىز
 اۈلمەيىپ، ايناننن ھىچ زامان اۈلمىز
 اورە كىدىن دىمىرىم تىلىت سىزە
 بىوتون اۈلكەلرە شانلى تىبرىزە

قولاغىما چاتدى قارا بىر خبر
 كدەرلى انويىخان بو قارا خبر
 ايستە دىم دانىشام توتما دى دىلىم
 بوۋاي خىبرىدىن فىكىرە دالدىم
 اوستاد كمالى نىن واخىتىز اۈلۈمو
 سىزلادى داماردا بوۋ جوشقون قانىم
 غم كدەر بورودو تىلىم خان يوردون
 خىزان باسقىن ائىتدى ساوا يوردونا
 كمالى اۈلسە دە آدى دىرىدىر
 وطنىن عشقىندە چالشىب اۈلن
 صمدىم بو غملى آغىر محنتى
 غمە چولقالانان ھىر بىر ماحالدا

○ "فجر آذربايجان" غزىتى نىن يىكشىنبە ۱۱ شىھرىور ۱۳۷۵ - جى سايىسىدىن انقل اۈلۈندۈ.

قارا خىبر و باش ساغلىغى

خىبر آلدىمىز! كۈرە آذربايجان جىمھورىتى نىن گۈركملى و مشھور يازىچى و نىمايشنامە يازاننى (دراماتورگ) و بىر چوچ چاغداش يازىچىلارنى اۈستادى الياس افندىف ۸۲ ياشىندا آلاھىن رحىمتىنە قوۋوشدۇ. بۇ يۈكە ايتكىنى باشدا اۈنون عائلە سىنە حۈرمىتى اۈغلو ائىلچىن افندىف معلم و قارداشىنا و آذربايجان يازىچىلارنى باش ساغلىغى دىيىپ اۈلو تانىردان اۈ مرحوما مەغزىت و قالانلارنى اۈزۈن عۈمۈر و صبر و ئىرمە سىنى دىلە نىرىك.

وارلىق

ققنوس ھاردا دیر؟

■ نوشین موسوی (آیشتین آیدا)

قوجا قوش ساوالانین اۇجا زىرودەسىندە اۇتوروب، دونيانين ھەر يانينا گۇز تىكىر. اۇرادان ھەر شى ئۇرۇنور: انسانلار، حيوانلار، چايلار، دىزلر! انجاق ققنوسون اوردى داھا بو دونيا يا چىرپىنمىر. ابدى اۇلاراق اۇجا زىرودە اۇتوروب، گونشېن چىخىشى - باتىشىنى اىزلەيىر. سانكى بىر شى اورەيشنى سىخىر.

قوجا قوشون ھىچ زامان يۇلداشى يۇخدور. ھىمىشە يالقىز جاسينا اۇجا زىرودە اۇتوروب، دونيانين ھەر يانينا گۇز تىكىر. ققنوس يالنىز دىمىدىكى نىن آراسىندان ماھنى اۇخويور. اۇنون دىمىدىگىندە ۳۶۰ ايرى - نارىن دىلكلر اۇلدوغو اوچوم، دونيانين بوتون ماھنىلارنى اۇخويور. قوجا قوشون سسى اۇجالىب، چايلارنى سۇيونا قارىشىر. اۇغملى - كدرلى ماھنى سىنى بوتون فضا يا يازاق انسانين ان اسكى زامانلارنى خاطر لادىر. اۇ زامانلاردان بو گونە قدەر انسانين ياشايشى - دوشونجە سى ارتىق مدنى ئەشىب! اۇ زامانلار ققنوس بىر گىنج قۇش اۇلوب، داھا گۇزەل ماھنىلار اۇخورموش.

قوجا قۇش ىنى ياشايشى تجرىبە ائدىر. قاناد اچىب، ھەر يترە اۇچور، اۇولايب، اۇز يالقىزلىغىنا ماھنى قوشور. بونندان سۇنوا ايللر بۇيو گونشېن چىخىشىنى - باتىشىنى گۇرە چكدىر تا ىنى دن اۇزونو ياندىرىب، ىنى دن دۇغولسون.

قوجا قۇش مدنى انساندان حىرتدە دىر. اۇ انسان كى ان مدنى زامانىندا دردى اورە گىلە يالقىز دىر. ققنوسون اۇلومو يۇخدور! اۇنون وارلىغى يانماقدا و ىنى دن دۇغولماقدا دىر. دئەرلر ىنى دن دۇغولموش گىنج ققنوس دوغولاركن، آغاچلارنى شىرەسىندىن يومورتا كىمى اۇلان دويون دوزە لىدىب، اۇنو دىمىدىكى اىلە يارىب، اىچىنى بوشالدىب، آتاسى نىن كولونو اۇتون اىچىنە دۇلدوروب، ىنى دن تىكىب، گونشېن مەبدىنە آپارىب، اۇرادا قۇيالاير. گلېن گۇرەك كىمىن اورەگى، ياشايشى، دوشونجە سى ققنوس كىمى دىر؟

منجە محكم - ارادەلى انسانلارنى، ىنى ئىك يارادانلارنى، يالقىزلارنى وارلىقلارى ققنوس كىمى دىر. اۇنلار ققنوس كىمى اۇجا زىرودە اۇتوروب، دونيا يا نظارە ائدەر، ھەر يانا گۇز تىكىرلر. يالقىز جاسينا غملى ماھنىلار ترنم ائدىرلر. باشقا آدمالارا باخاركن، آجى دردلردن اۇدلانىب، اۇلوب، ىنى دن دۇغولورلار.

بۇ كىمى ققنوسلار آز دگىل. گۇز اچىب، چئورەمىزە دقت ائتمكلە بو كىمى ققنوسلارى داھا ياخشى تاپماق اولار. بلكە اوستاد كمالى بىر ققنوس اىمىش! اۇنون يالقىز جاسينا ترنم ائىدىگى غملى ماھنىلارنى كىم ائىتدى؟ اۇنون اۇدلانىب - ىنى دن دۇغولان گىنج ققنوس آتاسى نىن كولونو نىجە

گوتش معبدىنە آپارىب، قۇيلادى؟

سانكى بو يۇل سۇنا چاتمايلىدىر. بۇ يۇلدا اۇلاتلار يىن آلين يازيسى دا يىر اۇلمايلىدىر. گۇردەسن
بىزىم ققتوسوموز وارمى؟ وارسانا، گۇردەسن ھاچان اۇدلانىب، ھاچان دۇغولاچاقدىر؟
بو زامانلاردا دردلى اورەكلرى توختاتماق اوچون، يالنىز يانىب، يىنى دن دۇغونماق
لازىمدىر. مطلق اوستاد كمالى، يىنى دن، دۇغولوب، بىزىم يانىمىزدا اۇلاچاقدىر. بىنكە دىلە يىم بو اۇسۇن
اۇنون دۇغولماسىندا ايزلەدىكى ھدفلىر گىرچكلە شسىن، بونا گۇرە سۇز سوز ھاھىمىز ھقنوس كىمى غملى
ماھنىلار ترنم ائدىب، قانا آچىب، اۇدلانىب، يىنى دن دۇغولمالى يىقا

بىزە گلن شعرلردن پارچالار:

لالە جوانشىردن:

حسرت

سنىن حسرتىندە ياندىم سئوگىلىم
سنىن حسرتىندە آخىب دورولدوم
سنىن حسرتىندە عشقىم، سئونىچىم!
عشقىمى سئوگىمى درك اندن اولدوم

گاہ گولدم آغلادىم، گاہ حىيران قالدىم
غۇمرون آنلاشيلماز مقاملارىندا
گونلرى بىر بە بىر من يولا سالدىم
سنىن حسرتىندە، آيىر يلىغىندا

گونلر آيىر يلىدلار سۇي كۆكلرىندىن
گونلر - ايللر آدلى زىرودىە چاتدى
حقيقت پوسكوردن اۇدلو آتەن
آجىلىق، شىرىنلىك حدىنە چاتدى

كمالى دن سوئرا

فلك گۇر بيزه نئيلهدى
گۇستەرىپ اوز پيس حالينى
نە اغير ظولوم انيلهدى
آلدى بيزيم كمالينى

اۇد دوشوب اورە يە،جانا
بىز بو اۇددا يانا - يانا
اوز توتوب گئىدەك ها يانا
دئىيەك ائل عرض حالينى

ائىلن ايشيق گونو باتدى
ديرهك سىنىپ اتوى ياتدى
فلك بىزى هئچە ساتدى
گۇستەرىپ اوز روالينى

بولبول اۇچوب گولو قالدى
سوئا گئىتدى گولو قالدى
بساغوان اولوب ائلى قالدى
سئير اتدیره م نھالينى

واراغىمىز دۇندو بىزىم
 اۇچاغىمىز سۇندو بىزىم
 يۇلوموز چوخ چىندى بىزىم
 گۇزەنمىرەم ھىلالىنى

مەن بۇ دردى دىيىم كىمە
 كىمەن غىلاجىدى دردىمە
 دىيىرلەر ھىچ كىمە دىمە
 ات فىلىكىن خىيالىنى
 دىنبايلىرىمە مالىنى
 جاھىنى يا جىلالىنى
 مەنە قايتار كىمالىنى
 مەنە قايتار كىمالىنى

ياسلى دىر

اصغر فلكى اسكونى

دىيىم دە ياسلى دىر سۇزوم دە ياسلى
 بۇلۇدنىك آغلايان گۇزوم دە ياسلى
 داغىم دا ياسلى دىر دوزوم دە ياسلى
 گۇزلردن گىزلەنن گۇزوم دە ياسلى

انلىم دە ياسلى دىر اۇزوم دە ياسلى
 كىمالى دوستومون اۇلوم غىمىندە
 موغان دا سوبوللو ساوہ دە نازلى
 آرخانىن باغرىنى ياخىب ياندىران

يارادان اۇلمز

رحيم گۇزەل

اۇنا اۇلوب دىنك سېھو اولار بۇ سۇز
 داھىلر ياشايار اۇلنىدىن سۇنرا
 يازىب - ياراتدىغى ھىر اثر - ھىر ايز
 غۇمرونو داشىيار اۇلنىدىن سۇنرا

اۋتون ھمتى ايله "رزاقى"، "تېلىم"
خالقن يادداشينا كنجى ابدى
يوخ - يوخ يارادانا ياراشمير اولوم
اۋانلن قىلىنه كۈچدو ابدى

اۋزونو دوشونوب دوياندان بىرى
لاقىد قالمادى انل - اوياسينا
اچىلسن اولكەنن قوۋى سرحدلىرى
كمالنى سنونلر گلسن ياسينا

○ سلېم اوغلو

كمالى گنديب الدن

گنجميش گنجه گولزار دد بايقوش سى گلدى
بىر ياسدا بوغولموش كيشى نىن نغمەسى گلدى
تابوتيله بىر خلقمىزىن زيروهسى گلدى
اۋندا بونو بىلدىم كى كمالى گنديب الدن
بىر خلقه داياق، عهده وفالى گنديب الدن

اۋلموبدو اۋ شاعير كى اۋتون روحو اوياقدى
اۋلموبدو اۋ شاعير كى اۋنا تانرى داياقدى
اۋ بىر سنلىدى ساوهدن عالم لره آخدى
آنچاق بىليرم بىرجه جمالى گنديب الدن
بىر خلقه داياق، عهده وفالى گنديب الدن

رحمتلىك على كمالى نين واقتسىز اولومو مناسبتى ايله

● ميرهدايت حصارى دن:

گۆزەللىر سىچىلىر، گىئىر دونيادان
گولشنلر سوووشور، گوللر آزالىر
اينچىلر بىر به بىر چىخىر دريادان
ايرماقلار قورويور، گۆللىر آزالىر

دونيا آزادلىغىن يناسىن يىخىر
آزاد انسانلار ين باغرىنى سىخىر
طوطى نين قفسده قلىبى دارىنخىر
بولبوللر لال اولور، دىللىر آزالىر

گۆز ياشىم سىل اولسا، سانما يالاندىر
اويره گىم قووشور، دوپ - دۆلو قاندىر
بىلمىرم (هدايت) بونه دۇراندىر
عۇمورلر قىسالير، ايللر آزالىر

باش ساغلىغى

ائىشىتىدىگىمىز آجى خبره گۆره بۇيوك عالم و تدقيقاتچى امكداشىمىز حۇومتلى پروفسور
حميد نطقى نين باجيسى حميده خانىم شفائيه سۇن گونلرده آمريكادا بىر تصادفده وفات
اتمىشىدىر. وارلىق درگىسى يازىچىلارى بو مصيبتى دوقتور حميد نطقى ايله پايلاشىر. اولو
تائرىدان او مرحومديه رحمت و اؤنون حيات يولداشى آقاي شفائيه و عائلهسىنه باش
ساغلىغى و دوزوم دىله يير.

مرحوم علی کمالی نین اولومو ایله ایلگیلی خبرلر

○ علی کمالی مرداد آیی نین ۱۱ - ده ۵۲ یاشیندا ایکن وفات ائتدی. اؤنون وفاتی ایله علاقه دار ساوه ده، تهراندا، تبریزده و باکی دا یاس مراسملری کئچیریلدی. مرداد آیی نین ۱۴ - ده مرحوم کمالی نین دؤغولدوغو بندامیر کندینده، آیین ۱۶ - سیندا تهرانین صاحب الزمان مسجدینده، آیین ۱۹ - دا ساوه نین جمعه مسجدینده، آیین ۲۶ - سیندا تبریزده و شهر یور آیی نین ۲۲ - سینده (علی کمالی نین قیرخی مناسبتیله) تهرانین خامنه ای لر حسینیه سینده کئچیریلن یاس و ماتم مراسملرینده مرحومون عائله سی، دوستلاری، وارلیق درگیسی نین یازارلاری اؤنون حقیقنده دانیشیب، خاطره و شعرلرینی اؤخویوب اولو تانریدان اؤنا رحمت دبله دیلر.

○ سپتامبر آیی نین ۱۲ - سینده باکی دا، آذربایجان یازبیچیلار بیرلیگی، آذربایجان علملر آکادمیاسی نظامی آدینا ادبیات انستیتوسو، قاراباغ یاردیم کومیته سی طرفیندن یازبیچیلار بیرلیگی نین ناتوان کلوبوندا و آوقوست آیی نین ۸ - ده نظامی آدینا ادبیات انستیتوسوندا علی کمالی نین خاطره گنجهلری کئچیریلدی.

○ علی کمالی نین اولومونون قیرخینجی گونو مناسبتی ایله آذربایجان یازبیچیلار بیرلیگی نین اداره هیئتتی طرفیندن بیر باش ساغلیغی مکتوبو گؤندر یلمیشدیر. مکتوبدا یازیلیر: ... اولو تانری نین رحمتینه قوووشان آذربایجان بؤیوک ضیالیسی، ادبیاتشناسی علی بیگ کمالی آرتیق ۴۰ - گوندور کی آرامیزدا یؤخدور. بو آغری، بو آجی، ایتگی بوتون آذربایجان خلقینی... سارسیتدی. تسلیمیز بیر بؤدور کی، علی بیگ کمالی دن اونلارلا اثر قالدی، آراشدیرمالار، ایازمالار گله جک نسیللره ارمغان اندیلدی. آلاسه رحمت ائتسین! قبری نورلا دؤلسون .

○ علی کمالی نین وفاتیندان سونرا تبریز، تهران (اخبار غزنتی) و خصوصاً باکی غزنتلرینده اؤنون حقیقنده اطرافلی بیلگیلر وئر یلدی، ائشیتدیگیمیزه گؤره باکی غزنتلرینده مرحوم کمالی ایله ایلگیلی ۲۰ جواریندا مقاله درج اولونموش و آذری رادیولاردا اؤنونلا علاقه دار گئنیش معلومات وئر یلمیشدیر.

آلاسه رحمت ائله سین - وارلیق

يئنى ديلچىلىك (۲)

يازان: دوكتور جواد هيئت

تغورە دىھى دىلچىلىك (Generative Linguistic):

نُعام چامسكى* استروكتوراليزمىن نَقما نلار يئنى گوز ا و نوئندە توتسارا ق درين ديل چاليشمالارينين نتيجهسى كىمى ۱۹۵۷ دە يئنى بىردىل نظر- يەسى اورتاي قويدو. ا و نو ايزلە يئندر (Filmore, Halle و ۰۰۰) ا و نو ايشلار يئنى انكشاف اتتد يرد يئر. چامسكى ۱۹۵۷ دە چىخان (سنتاكتىك استروكتورالار (Syntactic structures) كىتابى و داها سونرا كى نىشريا تيله و ها بئله باشقا دىلچىلار يئنى اثرلر يله تورە دىھى دىلچىلىك جريان ي نىن اولغونلاشما سىنا و منىمە نىب تىببؤ اولونما سىنا ا مگان بارا تىمىش دىر. ماسا چوست تىكنولوژى انستىتوسونون دىلچىلىك اوستادى اولان چامسكى دىلچىلار يئنى بىر آلت قورولوشو و بىر دە اوست قورولوشلارى اولدو غونو ايرەلى سؤرور و دىئىركى آلت قورولوش فطرى اولوب، بوتون انسانلار دا مشترك دىر و عصرلر اوزونو تشكول اتتىمىش دىر، دىلچىلار اوست قورو- لوشو مختلف خىلقلر دە مختلف دىلچىلر شىكليندە تىظاھر ائدر.

اوشاغىن دىل آجاغى بو آلت قورولوش اوزرىندە اوست قورولوشو عملە كىتىرىر، دىلچىلار يئنى اورتاق خصوصىتلىرى دە بو آلت قورولوشلار دان عملە كلىمىش دىر، مثلاً "ھردىل ايكى درجەلى پارچالانما غا (تجزىە تحليل) مساعدىر، ھر دىل اولان سؤزلەر و يا مۇرفىلەر و سونرا فونىلملەر بولونە بىلر، بوتون دىلچىلەر دە مائت و صامت فونىلملر وار و اونلار يئنى سايلارى محدود دور، اوشاغىن دىل اؤگرنمەسى فىزىولوژىك بىر حادىثە دىر و اونون بىيومە و انكشاف پروسسى يئنى بىر حىصەسى كىمى قبول اتتىلير، دىل اؤگرنمە قابىلىتى اوشاغىن بوىومە (رشد) سىندە معىن دورە دە يئنى ۱۲-۲ ياشلارى آراسىندا ظھور ائدر، بو ايلچىلەر دە اوشاق آناسىندان و چئورسىندە كى اداملار دان دىلى اتتىدە رك اؤگرەنىر، اكر اوشاق ۱۲ ياشىنا قدەر كىمە ايله اونسىت قورما مىشما اونندان سونرا بىر داھا دىل اؤگرەنە بىلمەز.

چامسكى - يە گۆرە، آنادىلىنى اؤيرەنن انسان، آناسىندان و چئو- رەسىندان اتتىدە - اتتىدە آنادىلىندە سؤزلرى گروپلاش دىرما (بىرلشە - ىر مە) يوللار يئنى، جۆملە قورماسىنى اؤيرەنىر و آنادىلىندە سونسوز

* NOAM CHAMSKY

ساییدا سۆز گروپلارینی (جمله) تۆره ده بیلمه قابلیتینی قازانیر، بو قابلیت (ساییسز جمله لری قورابیلمه و آنلایابیلمه قابلیتیی) *competence* دئییر کی سؤسورون دیل *Langue* مفهومونا یاخین دیر.

بیر انسان طرفیندن دانیشما قلا (نطق) گئرجکله شن دیل ایشلمک حادثه سینه ده دیل ایشلمه سی *performance* آدینی وئیریر کی بو دا *Parole* نطق مفهومونا یاخین دیر، جامسکی دیلی بیر جمله لری تویلسو (مجموعه) اولاراق گؤرور، او سنتاکتیک استروکتورلار (نحوی قورولوشلار) کتابیندا دیل بیلگیسینی و یا گرامری بیر دیلین نحوی، سنتاکتیک قایدالارینا (*Syntax*) اویغون جمله لری تۆره دن بیر وسیله بیلیر.

جامسکی ۱۹۶۵ ده چیخارتدیغی آپکت *Aspects* (۱) آدلی کتابیندا بیر دیلی بیلمه گین حدودسوز سایی دا جمله لری باشا دوشمه قدرت و قابلیتینه صاحب اولماق و تۆره دیجی گرامری بو حدودسوز سایی دا جمله لری تۆره ده جک بیر قایدالار مجموعه سی (سیستمی) اولدوغونو ایره لی سؤردو.

بورادا گرامر ترمینی (اصطلاحی) گئنیش معنادا ایشله نیر و هامی کلمه لره (*Lexicon*) ده شامل اولور، بئله بیر گرامر تۆره دیجی خصوصیته مالیک اولمالیدیر.

جامسکی یه گۆره گرامرین دیل ده گرجکلری تصویر ائدیجی جمله لری آراسیندا کی علاقه لری (باغلانتیلاری) ایضاح ائده بیلمه سی اوچون یالنیز دیل اشاره لری (لفظ) و آشکار و کونکرت علاقه لر و مناسبتلر له علاقه لیمه سی کفایت ائتمیر، کونکرت جمله (نطق) لرین آلت قورو- لوشوندا کی گیزلی علاقه لره ده دقت یئتیرمه لی دیر، اونا گۆره هر جمله نین ایکی استروکتورو، قورولوشو واردیر: بیر دیرینده کی استروکتور (*Deep structure*) دیگری اؤزده کی استروکتور *Surface structure* دیرین ده کی استروکتور جمله عنصرلری آراسیندا معنا و منطقی علاقه لری معین لشدیریر، حالبوکی اؤزده کی قورولوش جمله نین خارجی و کونکرت شکلینی گؤستریر و مطلق

1.- Aspects of the Theory of Syntax.

شکلیده درینده کی قورولوشلا اؤزلاشماز .

چامسکی دیلی تجربی بیر حادشه و یا کونکرت وارلیق کیمی یوخ
آبستراکت و بالقوه بیر وارلیق اولدوغونو قبول ائدیر (پوتانسیل)
و بالفعل کونکرت موجود اولان دانیشیق (نطق)لا ایکی جهتدن فرقلی
بیلیر. بیرى بؤدورکی نطقده جومله نۇرمال قورولوشدان چاشما
بیلیر. مثلا: (سؤزلرین سهو سئچلمه سی و یا نحوین دؤزگون ایشلمه
مهگی و دانیشیق دا دقت سیزلیک .

ایکینجیسی بؤدورکی هر دیلده حدودسوز جومله لر واردیرکی چوخو-
سو پراتیک ده ایشلمه ز. (مثلا) حد دیندن چوخ اوزون و یا مرکب جومله
و با معناسی غیرعادی اولان جومله لر).

گرامر و قایدالار مجموعه سی اؤچ بؤلمه یه آیریلایلیر:

نحو *Syntax*، فونکسیونل فونمه تیک و معنا قورولوشو *Semantic*
بیونلاردان توره مه جریانیندا نحو قایدالاری اشتراک ائدیر. دیگر ایکی
هیصه تفسیر و کؤمکچی رولونو اویناییرلار. (م. عادلوف).

نحو (*Syntax*): نحو بؤلمه سینده جومله لرین بیر درینده
کی قورولوشو بیر ده اؤزده کی قورولوشاری واردیر. اؤزده کی قورولوش
surface structure درین قورولوشدا وار اولانین آشکارلا-
شمیش شکلی سهه سؤزلره چشوریله رک گئچرکلهشد بیرلمه سی کونکرتلشمه سی
دیر. مثلا" (باققالا اؤغراییب چوره ک آلدیم) جومله درینده ک-
قورولوشو اولان: (باققالا اؤغرادیم، باقالدان چوره ک آلدیم) جومله-
لرینین اؤزده قورولوشا چشوریلشمیش شکلی دیر.

درینده کی قورولوش- اؤزده کی قورولوش فرقلنمه سی دؤنؤشوملو،
ترانسفورماسیون (*Transformational*) گرامرین اساس
عنصرلریندن بیرى دیر.

نحو بؤلمه سی قورولوش قایدالاری و ترانسفورماسیون (دؤنؤشمه)
قایدالارینا بؤلونور. قورولوش قایدالاری ایله حدودسوز جومله نمونه
لریندن نوه جومله لر (*Kernel sentences*) قورولور.

توره دیجی دیلچیلیک نظریه سی نین فورمالشما سی اوچون بیر دیلده
(مثلا انگلیزه) ایشلمه ن مینلرجه جومله نین تدقیقی ایله اؤدیله
هامی جومله لری قورابیله جک فورمولار الدهه ائدیلمیشدیر. دشمه لی

هر ديلين اؤزونه مخصوص جومله قورماق بئوللاري و فورموللاري واردير.
بورادا مثال اوچون بير ساده و بير ده داها انكشاف ائتميش
جومله لردن نمونه وئره جه بيك :

ساده جومله : آدام ياتير.

انكشاف ائتميش جومله : او كيچيك اوشاق خسته لنميش .

بو جور جومله لري قورماق اوچون ديللرده كي اونيوئرسال لاردان
فايدالاناراق جومله ني بئله گؤستره بيله ريک :

ساده جومله : آدام ياتير.

۱- جومله ← آد گروپو (مبتدا) — فعل گروپو (خبر)

1. C (cümlə) → Ad grubu + Fe'l grubu

2. Ad grubu → {
ad
Zəmir
Ø}

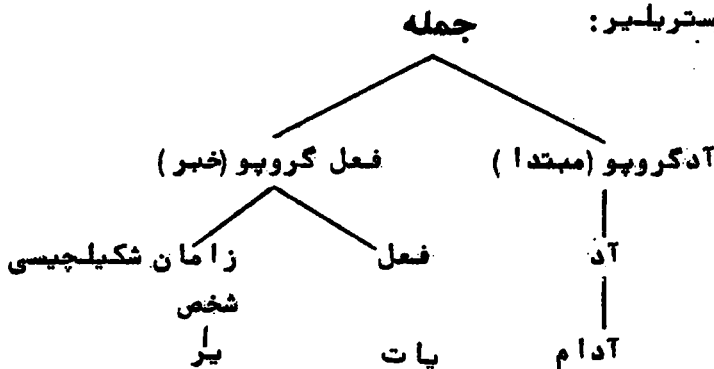
{
آد
ضمير
Ø}

۳- فعل گروپو ← فعل + زامان شكيلچيسي + شخمي شكيلچيسي

3. Fe'l → Fe'l + Zəman səkilçisi + Şəxs səkilçisi

Ø = هر زامان ايشلنمه ين ضميري گؤستيري.

بو قايدا فورمولاشديريلنيركن اونجه جومله (C) يازيلير. بونندان
سونرا گلن اوخ (←) جومله ني قوران عنصرلري گؤستيري. ۲- جي و
سونرا كي سيرا لاردا يئر آلانلار ايلك سيرا لاردا گئچن عنصرلرين هر
بيري نين احتوا ائتمديكي عنصرلري، اونلارين معادللريني (قارشليغي)
معين لشديري. () ، { } ايچينده كيلردن يالنيز بيري نين ايشله -
نه جگيني گؤستيري. آشا غيدا عيني جومله نوعو (قورولوش قايداسي) جومله
آغا جي ايله گؤستريلير:

A
|
adam

F
|
yat

Z.SL
S.SL
|
ır

بوينا جومله دوز و لوش آغاچي و يا جومله شماسي دثيبرلر.

İxtisar əlamətləri:

A.G = ad qrupu.

A. = ad.

F = fe'l.

ŞL = şəkilçi.

S = şəxs.

MFH = məf'ulhal: ildi

Z = zərf.

C = cümle.

S = sifət.

Ze = zəmir.

H.Ş = hal şəkilçisi

K.F = köməkçi fe'l = dır...

Y.Z = yer zərfi = içəri

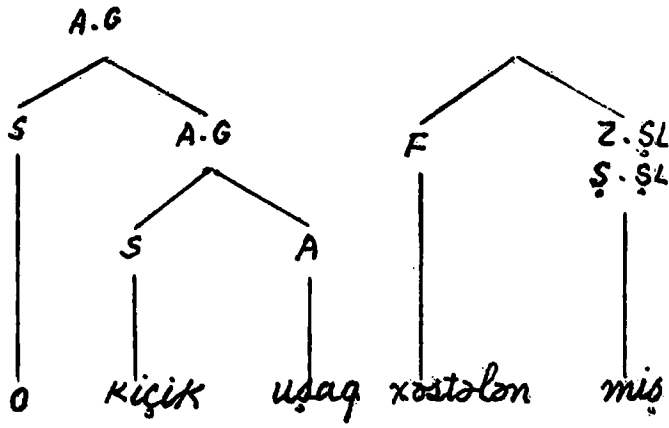
ایندی بیر آز انکشاف اشتهیش جومله لردن مثال وئرهک : (تاثیر - سیز فعل جومله سی):

او کیچیک اوشاق خسته لنمیش .

۱- جومله ← آد گروپو + فعل گروپو

۲- آد گروپو ← { آد
ضمیر } + عووظلیک
مفدت

۳- فعل گروپو ← { فعل
زمان شکیلچیسى }
شخص

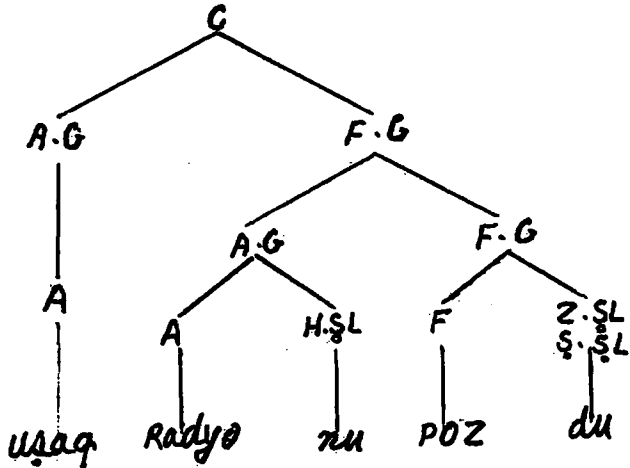
ایندی کنجیشلی (تائیرلی) *Transitive* فعللریله قورولان
نۆوه جوملهلره نمونه وشرهک :

فعل جوملهسی (ترانزیتیو فعل): اوشاق رادیونو پوزدو.

۱- جومله ← آد گروپو (مبتدا) + فعل گروپو (خبر).

۲- آد گروپو ← { آد
ضمیر }
∅

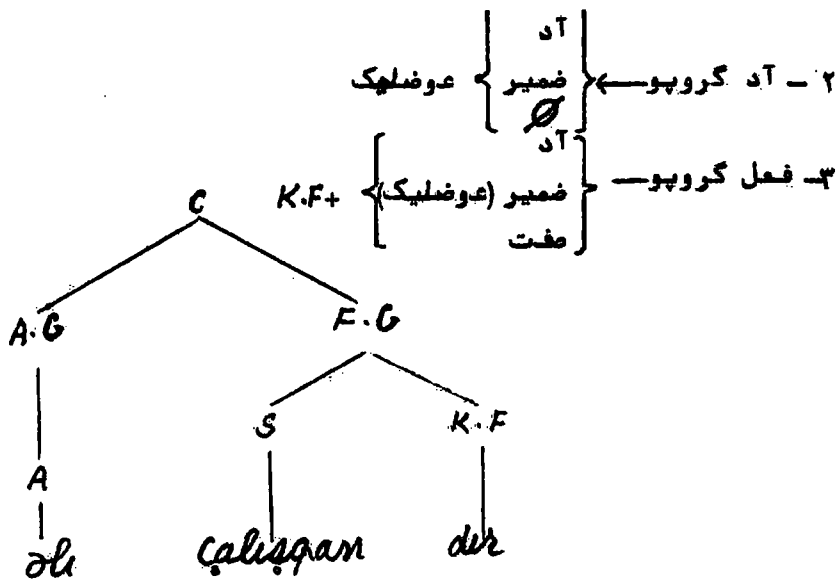
۳- فعل گروپو ← آد گروپو + حال شکیلچیسى + فعل + زامان شکیل-
چیسى + شخص شکیلچیسى .

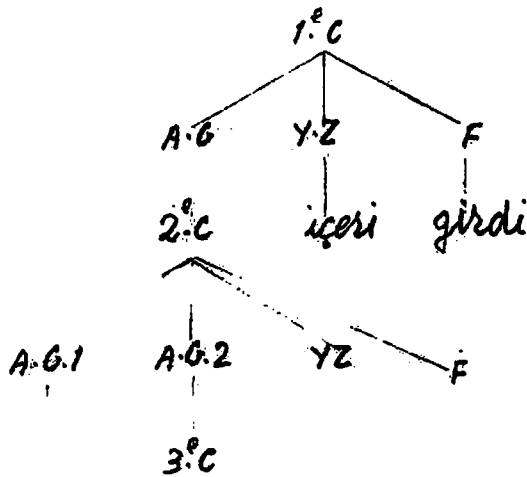
عینی قایدایا گۆره عینی نوعدن جوملهلرده قورولا بیلر. مثلاً :
سیز منی گۆرمه دینیز و یا : آتاسیندان قالان اشوی اوجوز ساتدی.

ایندی آد جوملهلریندن نمونه وشرهک : علی چالیشقان دیر.

۱- جمله ← آد گروپو (مبتدا) + فعل گروپو (خبر).

بو قايдалار نووه جومله لرینی معین لشدیریر. بو جومله لرین انکشاف اشدیریکدیمیش مرکب نمونه لرین توره دیکمدسی گننه توره دیجی گرامر متودویلا مومکون اولور. جومله آغاجی قورولوش قایداسیندا یئر آلان عنصرلره درینده کی قورولوشوتصویر ائدر. آنجاق سؤزلرین سنجیلیب قویولماغیله سطحی قورولوشو میدانا چیخاردیر. آشاغیدا اؤچ حؤکمو احتوا ائدن و تورکجه نین اونملی بیر خصوصیتینی (ضمیری) باغلابیجی عوضلیک "که" یئرینه ظرف فعل *gerundium* و *Particip* لرین ایشلمه سینینی (گؤستره ن بیرنمونه وئره ک: حیط قابیسیندان، ائوده کیلرین یشمک یئدی کلرینی گوره ن دیلنجی ایجری گیردی.

Dilenci Evdekiler Həyat gördü
yemək ye- Gafı
yurdilər sindan

جمله آغاچیندا گورولن اوچ جمله اوچ حکمو افاده ائدیر. بو درین استروکتورلو اوچ جمله دن ترانسفورماسیون قایدالاریله یو - خاریدا ذکر ائتدیگیمیز مرکب جمله نین اؤزده کی قورولوش شکللی عمله گلیر. حیط قابیسیندان ائوده کیلرین یتمک یئدیکلرینی گوره ن دینچی ایچری گیردی.

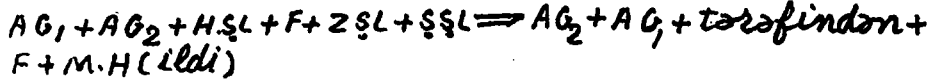
دؤنوشوم قایدالاری Transformational Rules:

دؤنوشوم و یا ترانسفورماسیون قایدالاری بیر نووه جمله نی باشقا شکللره (قورولوشلارا) دؤنوشدورن قایدالاردیر. مثلا" (قصاب قویونو کسدی) جمله سی بیر نووه جمله دیر، بونو بو شکلده ده دتمک اولار: (قویون قصاب طرفیندن کسیدی) بیرینجی جمله دؤنوشوم قایدالاریله ایکینجی شکله چئویریلیر.

چامسکی نین اوستادی هاریس *Haris* طرفیندن ایره لی سورولن بو اصطلاح چامسکی ده، جمله معناسینی دگیشدیرمه دن، معین شرطرده درین ده کی قورولوشو اؤزده کی قورولوشا چئویرمه قایدالاری کیمی گؤسترلمیشدیر.

بوخاریدا ذکر ائدیلن نووه جمله نین دؤنوشوم قایداسینی بئله گؤستره بیله ریک .

قصاب قویونو کسدی \Leftarrow قویون قصاب طرفیندن کسیدی.

دؤنوشوم قایدالاری جمله ده کی عنصرلاری حذف، عوض ائتمه، آرتیرما و یا بیئرلرینی دگیشدیرمکه درینده کی قورولوش علاقه لرینی اؤزده کی باغلانتیلارا چئویریر. بو عملیاتلارا ترانسفورماسیون دئییرلر، ایندی بعضی نمونه لر وئرمکه بو مفهوملاری آچیقلاماغا چالیشاجا - غیق .

هر دیلده ائله جمله لر واردیر کی معنالاری بیر اولدوغو حالدا صورت و اولوبلاری فرقلی دیر، هم ده قورولوش جهتیندن آرالاریندا باغلانتی واردیر. بئله جمله لر دؤنوشوملو، ترانسفورماسیون قایدالار یله بیر درین ده کی قورولوشدان توره میشلر. مثلا":

من اونو یاخشی آدام سانیردیم و

من سانیردیم کی او یاخشی آدام دیر.

جولمه لرینه دقت یئتیرسک گۆره جه بیک کی بو ایکی جولمه آراسی نداکی علاقه- باغلانتی اونلارین درینده کی واحد قورولوشدان تۆره - میش اولماقلاریندادیر.

بونلارین درینده کی قورولوشوندا ایکی کیچیک جولمه واردیر: او یاخشی آدام دیر، من سانیردیم.

درینده کی قورولوشدا بونلارین بیرلشمیش شکلینی بئله یازماق مومکون دور: من بونو (او یاخشی آدام دیر) سانیردیم.

ایندی بیر دؤنوشوم قایداسیلا (بو) نو حذف ائدیپ یئرینه (او) نو قویا بیلهریک. بو زامان درینده کی قورولوش اولان (من اونو یاخشی آدام دیر سانیردیم) جولمه سی ظاهر اولور، سونرا باشقا بیر دؤنوشوم قایداسیلا (دیر) ی حذف ائده ریک: او زامان اوزده کی قورولوش (من اونو یاخشی آدام سانیردیم) تۆره میش اولور.

ایکینجی جولمه ده بیر نئجه دؤنوشولمه بو درینده کی قورولوشدان تۆره ر.

بورادا بیرینجی دؤنوشولمه (بو) و (نو) حذف ائدیلمیش و درینده کی قورولوش اولان (من او یاخشی آدام دیر سانیردیم) عمله گلیر. سونرا بیر آیری دؤنوشولمه (او یاخشی آدام دیر) ین یئری (سانیردیم) لا دگیشدیریلیر و اوچونجو دؤنوشولمه (سانیردیم) دان سونرا (کی) گتیریلیر و بالاخره ایکینجی جولمه نین اوزده کی قورولوشو (من سانیردیم کی او یاخشی آدام دیر) عمله گلیر. بئله لیکه ایکی فرقلی جولمه نین بیر درینده کی قورولوشدان تۆره دیگی معلوم اولور.

بعضا "جولمه لرده معنا جهتیندن مبهملیک (ابهام) واردیر. بو مبهملیک نئجه جور اولابیلر: لغوی یا لکسیک مبهملیک، مورفم گروپلاشما دا مبهملیک، ...

۱- لغوی، لکسیک مبهملیک جولمه ده کی کلمه نین بیر نئجه معنا افاده ائتمه سیندن عمله گلیر. مثلا: بتلیم سیندی، دیشی چیخدی ، جولمه لرینده لغوی مبهملیک واردیر، چونکی بتل، دیش چیخار- تماق سؤزلرنین بیردن جوخ معنالاری واردیر.

۲- مورفم گروپلاشما و یا سؤز بیرلشمه ده مبهملیک *constituent*:

بورادا بیر مورفم گروپو بیر نئچه جور بؤلونه رک طبقه لندیریلر —
 (گروپلاشدیریلر) بیلر. مثلا "گنج قادین و کیشی) گروپلاشمادا مبهم —
 لیک وار، چونکی گنج صفتی هر ایکسینه و یا تک قادینا شامل
 اولار بیلر. بیرینجی احتمال دا، بؤلمه، (گنج) (قادین و کیشی) و ایکینجی
 احتمالدا (گنج قادین) و (کیشی) اولمالیدیر. بو مبهم لیک دؤنوشوم
 ترانسفورماسیون مبهم لیگی دیر. بئله خاللاردا ایکی آیری درینده کی
 قورولوش دان بیرسیرا دؤنوشولردن سونرا واحد اوزده کی قورولوش
 عمله گلیر.

بئله وضعیت لرده اگر یالنیز اوزده کی قورولوشدا اولان علامت لری
 نظرده توتساق مبهم لیگی اورتادان قالدیرا بیلر. اما اگر
 درینده کی قورولوشو و اونون دؤنوشولرینه دقت یئتیرسک مبهم لیک
 آرادان گئدر.

بیر مثال داها وئرک: او سنی مندن چوخ سئویر.
 بو جولمه ده مبهم لیک وار، چونکی ایکی معناسی اولار بیلر. بیر
 معناسی بودور کی: او سنی منی سئودیکیندن داها چوخ سئویر. ایکی —
 نجیسی: او سنی، منیم سنی سئودیکیندن داها چوخ سئویر.
 بو مبهم اولان اوزده کی قورولوش (جولمه) بیر نئچه کیچیک ساده
 جولمه لرین دؤنوشولرینه عمله گلر. بیلر.
 بیرینجی معنادا مثال، درینده کی قورولوشو جولمه لر:

او سنی سئویر او منی سئویر

ایکی جولمه نی بیرلشدیرمه دؤنوشومو:

(او سنی سئویر) مندن چوخ (او منی سئویر) ایکینجی جولمه دن
 بعضی عنصر لری حذف ائتمک اوچون ایکینجی دؤنوشولمه بئله اولور:
 (او سنی سئویر) مندن چوخ، اوچونجو دؤنوشولمه فعلین بیتری دگیشد —
 بیلر و جولمه نین سونونا آپاریلر: او سنی مندن چوخ سئویر.

ایکینجی معنا اوچون درینده کی قورولوشلار بئله دیر:

(او سنی سئویر)، (من سنی سئویرم)، بو ایکی جولمه بیرلشدیرمه
 دؤنوشومو بئله اولور: (او سنی سئویر) مندن چوخ (من سنی سئویرم)
 ایکینجی دؤنوشولمه ایکینجی جولمه ده بعضی عنصر لری حذف اولونور

و نتیجه ده :

(او سنی سئویر) مندن جوخ .

او چونجو دؤنوشومله فعلین یئری دگیشدیریلیر و جومله سون
شکلینی آلیر : او سنی مندن جوخ سئویر .

بو مثاللار گؤستریرکی بو جومله لرین درینده کی قورولوشلاری عینی
دگیل .

دؤنوشوملو و یا ترانسفورماسیون گرامر ، استروکتورال بیت گرامر -
بین عکسینه جومله لرین درین و اوزده کی قورولوشونا و جومله ده
گؤرونن عنصرلرین علاقه - باغلانتیلارینا و دؤنوشوملو قایدالارا دقت
یئتیریر و گؤستریر کی نئجه چئشیدلی دؤنوشوملر درینده کی قورولوشو
دگیشدیریر و اوزده کی قورولوشدا اولان علاقه لرده مبهم لیک و چتین لیک
یارادیر . دؤنوشوملو گرامر دیلین توصیف و آجیقلاماسی اوچون داها
فایدالی دیر و او دیلده دانیشانلارین دیل سزگیسی (ساغلام دیل
ایننتوویسیا) ، بصیرتیه داها او یغون دور ، دؤنوشوملو گرامر نظریه -
سینه گؤره هر دیلده ، هر کونکرت (عینی) جومله نین بیر و یا بیرنچه
درینده کی قورولوشو واردیر کی معین دؤنوشوملو قایدالاری مداخله
سیله اوزده کی قورولوشا چئوریلیر و کونکرت شکل آلیر .

دؤنوشوملو گرامر نظریه سینده درینده کی قورولوش ، جومله نیس
معناسینی معینلشدیرن نحو علاقه لرینین بیر عمومی لشدیرمه سی
(انتزاعی) *Abstract* مفهوم دور .

تؤره دیجی گرامر شکلی : دیلین جومله لری اوچ چئشید قورولوشا

صاحب دیلر ، س قورولوشو ، معنا قورولوشو ، و نحو قورولوشو .
بیر جومله نی قورار و یا افاده ائده رکن سلرله معنا آراسیندا
علاقه - باغلانتی قورموش اولوروق ، سلرله معنا آراسیندا کی علاقه لر
نحو قورولوشونا عایدیر ، سلرین ایشلمه سی ده مخصوص قایدالارا
تابع دیر . بورادا بیر شئییه دقت یئتیرمه لی بییک کی بیر جومله نیس
تلفوظو اونو قوران کلمه لرین تلفوظو ایله عینی دگیل ، اول پارچالار
اؤستو *suprasegmental* فونملر (آهنگ *intonation*
وؤرغو ، تون ، ...) عمومیتله جومله ویا سؤز گروپلاریندا ظاهر اولورلار ،
سونرا جومله ده کلمه لر بیان - یانا اولدوقلاری اوچون بیر - بیرین
تلفوظونده تاثیر بؤراخارلار . ائله کی بیر کلمه نین تک باشیندا

تلفوظو اېنون جومله ده کی تلفوظو یله فرقلی اولا بیلر. مثلا": (اؤست دیشیم) دندیگیمیز واخت "ت" فونمی حذف اولور و یا (اۆچ تاخما دیشیم وار) بیشرینه "اوش تاخما دیشیم وار" دبیهریک، دشمهلی "چ" سسی "ت" سسی قباغیندا "ش" سسینه چؤریلیر. (بونا فونکسیونل فونه تیک دشییرلر).

اؤ حالدا جومله ده سؤزلرین سلسری آراسینداکی علاقلر مخصوص قایدالارا تابع دیر. بو قایدا و علاقلره فونه تیک قورولوش دشییرلر *Phonetic structure*. کلمه لرین معنا جهتیندن جومله ده کی علاقلری ده مخصوص قایدالارا تابع دیر. بو قایدا و علاقلره معنا قورولوشو *Semantic structure* دشییرلر. مثلا":

تورکجه ده، فارسجا اولدوغو کیمی (ارلی آرواد) دشمک جایز دیر. اما (آروادلی ار) دشمک جایز دگیل، چونکی (ارلی) خصوصیتی آرواد سؤزونون قارشیلادیرمالاریندان دگیل، یعنی آرواد مفهومو، اری تداعی اشمیر اونا گؤره ارلی صفتینی اونا علاوه اشمک غیرعادی دگیل، اما (آروادی) اولماق خصوصیتی (ار) مفهوموندا واردیر، انون اوجون اونا (آروادلی) صفتینی علاوه اشمک دوزگون دگیل و معنادا آرتیق لیغی (حسّ معنائی) توره دیر، دشمهلی جومله لره سؤزلرین معنا ساخمیندان علاقلری بیرسیرا قایدالارا تابع دیر. بو علاقلره و اونلارا حاکیم اولان قایدالارا معنا قورولوشو دشییرلر. جومله نین سس قورولوشو ایله معنا قورولوشو آرالارینداکی علاقه لره و بو علاقلرین قایدالارینا نحو قورولوشو دشییرلر. (*Syntactic structure*). مثال اوجون آشاغیداکی یکی جومله نی نظرده توتاق :

(من اونون کتابینی آلدیم) و (من منیم کتابیمی آلدیم).

البتدکی اسکنجی جومله هئج بیر تورک طرفیندن سؤیلنمز، چونکی تورک دیلی نین نحو قایداسینا اویغون دگیل، بو جومله ده کی (کتابیمی) سؤزونده هم سرسحی شخص منسوبیت شکیلچیسینی (یم) و هم ده آکوزانیو (تاشیرلیک) مفعول حالی شکیلچیسینی (بی) واردیر، اونا گؤره (من) سؤز زائد دیر.

دؤنوشولمو- توره دیجی گرامر نظریه سی اۆچ قرینه حیصه یه آیریلیر

لار:

فونە تىك ھىصە (*Component*) ، معنە ھىصەسى ومىرىسى .

فونە تىك و معنە ھىصەلرى نحو ھىصەسى واسىطەسىلە بىر- بىرىلە
علاقە قورارلار، نحو ھىصەسى و يا قايدالارى تۈرەدىجى دىر و حدودسوز
نحو قورولوشلارى تۈرەدىر (*Generative*) .
نحو قايدالارى بىر- بىرىندىن فرقلى وظيفە گۈرەن ايكى جـ
قايدالارا شامل دىر:

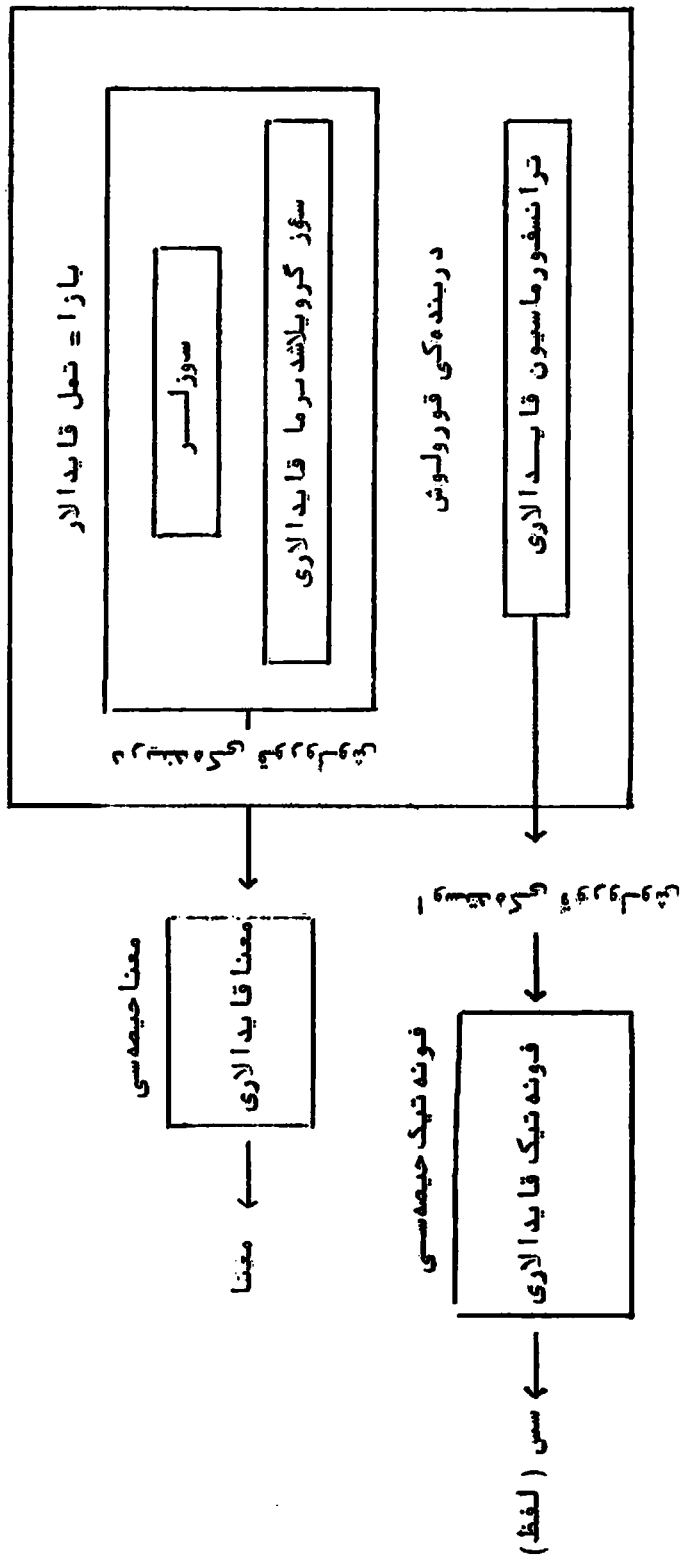
بازا- تىل قايدالارى و ترانسفورماتسىيون قايدالارى،
سۆزلەرلە گروپلاشدىرما قايدالارىنا تىل، بازى (پايە) دىئىلىر،
بازا- تىل ھىصە (سۆزلەرلە گروپلاشدىرما قايدالارى) جوملەنىن
درىندەكى قورولوشونو تۈرەدىر، ترانسفورماتسىيون ھىصەسى (قايدالارى)
بو درىندەكى قورولوشو اۆزدەكى قورولوشا چىۋىرىر، بونتلار فونە تىك
قايدالارلا سە چىۋىرىلىر و نطق شكىلىندە ظاھر اولور و اشىدىلىر،
سامانتىك ھىصە جوملەنىن درىندەكى استروكتورونو تىفسىر ائىدەر
اونون معناسىنى معىن لىدىرر، فونولوژى ھىصە ايسە جوملەنىن اۆزدە
كى استروكتورونو تىفسىر ائىدەر اونون سىلنمەسىنى (سى فورماتسىيونى)
معىن لىدىرر .

نۆرەدىجى گرامر قىياسى *Deductive* بىر متودا (كىل دن
جو) مجرد كاتقوربالاردان كۆنكرت جوملەلەرە) اساسلانير خالبوكى
استروكتورالىست گرامر استقراشى *Inductive* متودا (جەء دن كلا)
(كونكرت جوملەلەردىن مجرد كاتقوربالارا) اساسلانير، بىرىنجىسى دىلى
و ايكىنجىسى نطقى نظرده تۇتور .

تۈرەدىجى اصطلاحى رىپاضيات علمىندىن اخذ اولونموشدور، تۈرەدىجى
گرامر اشبارلىق كاتابىنا بىنەزەر . *Kulinarya* .

بو كاتاب اۆزلىۋىيوندە ھىچ بىر يىمك خاۋىرلامىر، لاکىن يىمك خاۋىرلا-
نمىسى ھقىندە قايدالار بو كاتابدا دىر و بو كاتابداكى قايدالارا
اساسا " آتىز يىمك خاۋىرلا بىر . (م، عادلوف) .

جا مسکینین (استاندا رد مودتلی) این شماسی : Schime

یوخاریداکی شمادا گۆرولدویو کیمی معنا. و فونه تیک حیصلر نحو قایدالاریلا بیر- بیرله یاغلانتی قورورلار. بو گرامرده نحوین رولو داها مرکب و اهمیتلی دیر. نحو حیصهسی سۆزلر و سۆز گروپلاشدیرما قایدالاریله درینده کی جومله لری قورار. گرامرین لکسیک بۆلومو سۆز- لرین خصوصیتلری (تلفظ، معنا و نحوی خصوصیتلری) باره ده معلومات وئریر.

سۆزلرین نجه کی نحو (سۆز دوزمه سی و یا جومله) باخیمیندان آد، صفت، ضمیر، فعل کیمی خصوصیتلری وارسا، معنا باخیمیندان دا بیر سیرا خصوصیتلری واردیر.

معنا خصوصیتلری: جانلی/جانسیز، کیشی/آرواد، بۆیوک / کیچیک کیمی بیر- بیرینه ضد و منطق اوصولونا اویغون دور. سۆزلرین بو خصوصیت لری، اونلار باشقا عنصرلرله علاقه یارادارکن و جومله قورولارکن دگرلندیریلیر. سۆزلرین تعریفینده ده بو کیفیتلر بحث موضوعسو اولور. بورادا مثال اوجون ایکی کلمه نین بو جهتدن خصوصیتلرینه دقت بیترهک :

اینک : جانلی حیوان، دیشی، ممه لی، بۆیوک

اؤکوز: " " ارکک " "

معنا قایدالاری بیر- بیرله اؤزلاشان معنالاری سئجیر.

لکسیک قایدالاری هر بیر مورفم و یا سۆز اوجون ائله شرایط قویورکی مورفم سۆز آنجاق او شرایط اولدوغو زامان آغاج شماسیندا گؤستريله بیلیر. مثلا: (باشقالاری پولو خرج ائله دیلر) جومله سینده (خرج) بیئرینه (قازاندیلر)، (وئردیلر) ده قویولسا گینه جومله نحو باخیمیندان دورگون اولور، اما (خرج ائله مک) بیئرینه (گئیدیلر) قویساق دوزگون اولو بیلمز. هابئله (باشقالاری) بیئرینه (طلبه لر) قویا بیلهریک، او زامان جومله بئله اولور: (طلبه لر پولو خرج ائله - دیلر). اما اونون بیئرینه گؤل قویا بیلهریک، دئمهلی سۆزلر بیر- بیرلریله اؤزلاشمالیدیر. یعنی عینی طبقه دن اولمالیدیر. بونون اوجون مورفملری (سۆزلری) مختلف شکیلده طبقه لشدیرمه لی و صنیفلاندیر - مالی بیک، یعنی یالنیز عنعنه وی گرامر کا تقوریا (مقوله) لاری اولان: اسم، فعل، صفت و سایره زومره لره یوخ بلکه معنا خصوصیتلرینسی ده نظرده توتمالی بییق.

سۆز گروپلاشديرما قايдалارى لكسيك قايдалارلا بىرلىكده نحو و گرامرين اساسىنى تشكيل ائديرلر. اما جومله نين معناسى مورفمدرين (سۆزلرين) معنالارينين مجموعيله عىنى دگيل، دشمهلى بىرسىرا معنا قايдалارى درين قورولوش اوزرينده تاشير بوراخىرلار. بو قايдалار آيرى - آيرى مورفم (سۆز) لرين معناسىنى نحو قايдалارى اساسىندا داها بغيوك عبارت لىر شكلينده اوزلاشديرىرلار (تلفيق) بالاخره بونلارين تركيبيله جومله نين معناسى بو توتولوكده اورتايا چيخير.

دؤنوشوم قايдалارى دا معنانى دگيشديرمه دن درين قورولوش اؤزه ر- ينده عمليات آپارير و مورفمدرين (سۆزلر) اؤزده كى قورولوشونو - عمله گتيرير. چامسكى سون باييينلاريندا اؤنجه كى پرنسيپى نين عكسینه معنى جھتيندن اوستده كى قورولوش اوزرينده دورموشدور.

Chafe ، *McCawley* ، *Lakoff* كيمي توره ديچى

سمانتىك طرفدارلارى جومله تورتمه ايشى نين معنا سمانتىك قورولو - شلاردا باشلاديغى گؤروشونو مدافعه ائتمىلر. بونلارا گؤره تمل حيصه نحو يوخ سمانتىك دير. سمانتىك قورولوشلار تفسير دگيل. اؤز اؤزونه عمله گليرلر، ديللرين مفهوما دابانان بونلرى اونيورسال (عالم شمول) اولوب، نحو و سى، فونو تىك طرفلرى ديل دن ديله دگيشير.

چامسكى سونرادان يازديغى مقاله لرده "آدلاشديرما باره ده ملاحظه لىر REMARKSON NOMINALIZATION ۱۹۷۰" و "درين قورولوش، اؤزده كى قو- رولوش و معنا تعبىرى" و سونراكى اثرلرينده فيكىرلرينى دگيش- ديرمىش و بونتيجه يه گلمىشدير كى:

۱- توره ديچى - دونوشوملو گرامرده نحو، اساس رولو ايفا ائتمير، بورادا اساسى وظيفه سوزلره و معناسناسلىق SEMANTIC بين عهده - سبه بوراخيلمىشدير، اونا گوره ده دونوشوملو قايдалاردا چوخ آزالمىشدير.

۲- گرامرين عمومى (اونيورسال) قايдалارينين حاضرانماسينا و بو قايдалاردان باشقا ديللرى اوگرنمكده فايدالانماغا جھدا ئديلمىشدير

آردى وار .

در ستایش دیگرپذیری*

ماده اول معنای دیگرپذیری:

۱-۱ دیگرپذیری یعنی برخورد همراه با احترام، پذیرش و ارج - گذاری به گستردگی و تنوع فرهنگهای دنیای ما، شکلهای بیان و شیوههای ابراز وجود ما به عنوان افراد انسانی. دیگرپذیری به یاری شناخت، گشودگی ذهن، ارتباط و آزادی اندیشه، وجدان و اعتقاد، پیروده و تقویت می‌شود. دیگرپذیری یعنی هماهنگی در تفاوت دیگر - پذیری فقط وظیفه‌ای اخلاقی نیست، بلکه ضرورتی سیاسی و قضایی نیز هست. دیگرپذیری فضیلتی است که طح را ممکن می‌سازد و به جایگزینی فرهنگ جنگ با فرهنگ طح یاری می‌رساند.

۱-۲ دیگرپذیری نه تحمل است، نه مدارا و نه اغماض. دیگرپذیر ی بیش از هر چیز برخوردی است فعال، برخاسته از شناسایی حقوق عام شخص انسان و آزادیهای بنیادین دیگران. دیگرپذیری در هیچ صورتی نباید ابزاری برای توجیه زیر پا گذاشتن این حقوق و ارزشهای بنیادین باشد. دیگرپذیری را باید افراد، گروهها و دولتها به کاربندند.

۱-۳ دیگرپذیری محور حقوق بشر، کثرت‌گرایی (از جمله کثرت‌ گرایی فرهنگی)، دموکراسی و دولت قانونی و مستلزم رد جزم‌پرستی و استبداد است و ارزشهای مندرج در اسناد و نهادهای بین‌المللی حقوق بشر را تقویت می‌کند.

۱-۴ بر اساس موازین حقوق بشر، به کار بستن دیگرپذیری به معنای پذیرش بی‌عدالتی اجتماعی، یا دست‌کشیدن از باورهای خود و یا امتیاز دادن در این عرصه نیست. کاربرد دیگرپذیری بدین معناست که هر کس در گزینش باورهای خود آزاد است و می‌پذیرد که دیگران نیز از همین آزادی بهره‌مند شوند.

دیگرپذیری به معنای پذیرش واقعی و عملی این نکته است که افراد انسانی که به طور طبیعی با تنوع ظاهر جسمانی، وضعیت، شیوه بیان رفتار و ارزشهایشان مشخص می‌شوند، حق دارند که در طرح و آرامش زندگی کنند و همان گونه باشند که دلخواهشان است. دیگرپذیری همچنین بدین معناست که هیچ کس حق ندارد عقاید خود را به دیگری تحمیل کند (۰۰۰).

ماده چهارم : آموزش

۴ - ۱ آموزش کارسازترین وسیله برای پیشگیری از دیگرناپذیری است. نخستین گام در این راه آن است که به افراد آموزش داده شود که از چه حقوق و آزادی‌هایی بهره‌مندند. با این هدف که رعایت این حقوق و آزادیها تضمین شود و خواست حمایت از حقوق و آزادی‌های دیگران نیز تقویت گردد.

۴ - ۲ آموزش دیگرپذیری که باید ضرورتی عامل و مقدم به حساب آید به همین دلیل باید روشهای منظم و عقلانی آموزش دیگرپذیری را تقویت کرد. محور این روشها باید شناخت سرچشمه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و دینی دیگرناپذیری باشد که علل ژرف خشونت و طرد هستند. سیاستها و برنامه‌های آموزشی باید به گسترش تفاهم، هم - بستگی و دیگرپذیری میان افراد و نیز میان گروههای قومی، اجتماعی فرهنگی، دینی، زبانی و ملتها یاری رسانند.

۴ - ۳ آموزش دیگرپذیری باید با هدفهای زیر صورت گیرد: رویارویی با نفوذ عواملی که به ترس و به طرد دیگری می‌انجامند با کمک به جوانان برای گسترش توانایی‌شان در داوری و ارزیابی مستقل و پیشبرد تفکر انتقادی و استدلال اخلاقی.

۴ - ۴ ما متعهد می‌شویم که از برنامه‌های پژوهش در علوم اجتماعی و آموزش دیگرپذیری، حقوق بشر و منع خشونت پشتیبانی کنیم و آنها را به اجرا در آوریم. در نتیجه برای پرورش شهروندان همبسته و مسئول که دیگر فرهنگها را می‌پذیرند، ارزش آزادی را می‌شناسند، به حیثیت انسانها و تفاوتهاشان احترام می‌گذارند و قادر به

پیشگیری از ستیزه‌ها و یا حل آنها با وسایل صلح‌آمیز هستند. باید به بهبود و اصلاح پرورش آموزگاران برنامه‌های آموزشی، محتوای کتابها و درسها و دیگر مصالح آموزشی، از جمله فنون آموزشی جدید توجهی ویژه ابراز داشت. .

برگرفته از بیانیه اصول دیگرپذیری، مصوب مجمع عمومی یونسکو در ۱۶ نوامبر ۱۹۹۵.

تاکنون واژه‌های "تسامح"، "تساحل"، "رواداری"، "مدارا" و گاه نیز عبارت "تحمل آرای دیگران" در مقابل tolerance به کار رفته است. اما در این متن "دیگر پذیری" و مشتقات آن را برای رساندن معنای tolerance مناسب یافتیم.

برای به دست آوردن متن کامل بیانیه اصول دیگرپذیری با نشانی زیر مکاتبه کنید.

Unesco, Office of Public Information, 7

Place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP France

Tel: (33-1) 45 68 17 43

Fax: (33-1) 44 49 06 92

به نقل از: ماهنامه پیام یونسکو شماره ۳۱۰، اردیبهشت سال ۱۳۷۵.

شیخ شهاب الدین اهری آدینا

ادبی انجمن خبری:

گزنده‌رن: داود اهری

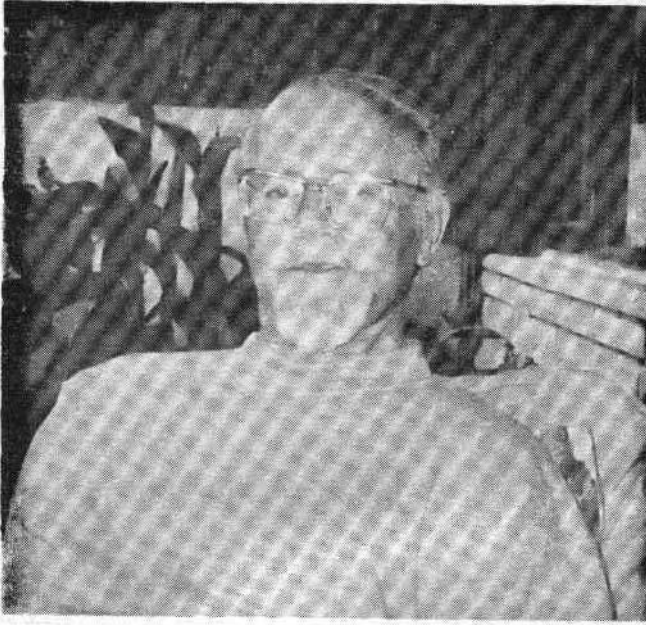
اهر شهری‌نین فرهنگ و ارشاد اداره‌سی نین چاغزیشی ایله، خرداد آیی نین سون گونلرینده، اهرین عمومی کتابخانه‌سی نین آمفی تاتریندا شاعر و یازیچیلار اوچون بیر ییغینجا قورولدو. فرهنگ و ارشاد اداره‌سی نین رئیسی بۇ ییغینجاغین مقصدلرینی آچیقلا دیقدان سونرا بوتون شاعر و یازیچیلارین آردیجیل چالیشمالارینی ایسته‌دی.

ییغینجاغین سونوندا بیر نئچه قطعه شعر اوخونوب، باجی و قارداشلارین مسئوللاری سنچیلدی. ییغینجاقلار هفته‌ده، بیر گون باجیلار و بیر گون ده قارداشلار اوچون همین یترده کنچیر له‌جک

دیر.

اوستاد حمید نطقی ایله مصاحبه

مصاحبه‌نی آپارآن: محمد رضا هیئت

پروفیسور دوقتور حمید نطقی ایلك گوندن وارلیق درگیسی نین قورو جو و ان قیمتلی امکد اشلاریندان اؤلموش و اوزون ایللر درگی نین باش مقاله لرینی یازمیشدیر. اؤ دونیانی ساییلان تورکولوقلاریندان دیر آنسیکلوپتدیک بیلگه صاحب هم ده چوخ گؤزکملی شاعر دیر املا قایدالارینی ۳۰ ییل چالیشدیقدان سونر باشق همکارلارین فیکیرلرینی نظره

الماقلا اؤ تکلیف ائتمیش و بوگون "وارلیق" دا و باشقا مطبوعاتدا ایشله تدیگیمیز املامیزدا اؤنون حقی هامیدان چوخدور. اوستاد نطقی دیلیمیز، دییاتیمیز، تاریخیمیز و... هم ده اجنماعی - حقوقی موضوعلاردا بیر چوخ کتاب و مقاله نین مؤلفی و مترجمی دیر. عینی حالدا اوزون ایللرین زحمتی نتیجه سینده "پدر روابط عمومی نوین ایران" ادینی دافاز نمیشدیر. دوقتور نطقی کتچن ایل یوسف محمدعلیف ادینا نجوان دولت اونیورسیتته سی نین فخری پروفیسور و ذریایجان بزیجیلار بیرلیگی نین عضوو سئچلمیش دیر و بو یاخینلاردا آذربایجان علملر اگده سی طرفیندن پاکیدا ۱۵ یاشینین قوتلانا (تجلیل) مراسمی کتچیرینه جکدیر. اوستاد نطقی، انشی یلدن بری انگلستاندا تدريس ایله مشغولکن خسته لنمیش و اورادا سعلاجه اؤلونه اقادیر. اؤخویا جاغینبر مصاحبه دوقتور نطقی نین استانبولدا حکیمین اذنبده کتچیردیگی استراحت گونلرینده آینه میشدیر. ■

س - حۆرمىتىلى اوستادىم جناب دوكتور حميد نطقى! اۇنجه اۆز حياتىنىمىز بارەدە اۇخوجولار يىمىز اوچون معلومات وئومە يىنىمىزى رجا ئىدېم.

ج - من ايندى انگلستاندا ياشايمىرام. اۇدوركى مشهور بىر انگلىزىن مشهور بىر سۆزۈ ايله سىزە جاواب وئومك اىستەيمىم. بىر ئارداش اودان همىن بو سۆالى سۇرۇش دوقدا دئمشىدىكى "واللاھ منىم ائله ماراقتى بىر ترجمە حالىم يوخدور. چونكى من هئچكىسى اۇلدورمە ديم". طبعى دىركى غزئته چىلرە (من دە بىر زامان غزئته چىلىك اوستادى ايدىم) ايتلر آدمى قاپارسا خبر دگىل، آدم ايتى قاپارسا خبر دىر. اۇنا گۆرە مندە ائله بىر خبر يوخدور. اما دوغوموم چوخ عجاب بىر دوغوم ايدى. شىخ محمدىن اۇلدويو گونە تصادف ائدر. اۇگون شىخ محمدى اۇلدورموشلر، شەرەدە هياھو وار، قاتلرلىن شادلىق ائندىكلرى گوندور و بئله بىر مالموس هياھونون اىچرىسىندە اناام قورخار و منى بىر آز تئز دونيايا گتيرەر. ايندى شىخ محمد منىم اوچون بىر ياخشى تاريخدىر و ۷۶ ايل بوندان قاباغ و شولوق گونلرە گئذىب چايتىر. اساساً شولوق گون دئبىر آرتىق بىر سۆزدور. چونكى منىم اۇلدو غوم يتر آذربايجان، شولوق اۇلمايان گون آز گۆرموشدور. اۇگونلردن بىرى دە ياخىندا ايدى. پهلوى دؤرو ياواش - ياواش باشلاياچاق، خفقان گلەجك و بو خفقان بىزىم اوچون ايكى قات اولاجاق. اۇزگەلرى توركلرلىن دئدىگىكى كىمى "اتلى يە - سوتلويە" و يا بىزىم دئدىگىمىز كىمى "زولف - يارا" توخونمادان سو - اۇد دئبه بىلر دىلر. آنجاق بىزىم اۇنا دا اجازەمىز يوخ ايدى. بىز آب - آتش دئمەلى ايدىك. نە ايسە من همان بو شەرەدە (تبريزدە) تحصيلىمى ائله ديم. تحصيلىم بىر يارى متجدد مکتبەدە بىر ملانلىن مکتبىندە اۇلدو. اۇ منە مکتبى سئومگى اۇيرەندى. اما نئجه اۇيرەندىگىنى و نئجه سئودىردىگىنى بىلمىم. چونكى دونيادا انسان نئجه نفرت ائندىگىنى بىلر آنجاق نئجه سئودىگىنى بىلمك مومكون دگىل دىر. اوندان سۇنرا من مکتبى دگىشدىم. اناام ايشى ايله ايلگىلى آستاراپا گتتىگىكى اوچون بىز دە اۇنونلا گتتىدك. اۇرادا من حكىم نظامى مکتبىنە داخلى اۇلدوم. بورادا گوشەدە - بوجاقدا بىر آدمى گۆروردوم گلير - گتدىر. اۇنا چوخ حۆرمەت ائدىرلر. سونرا بللى اۇلدو كى نىما يوشىچ ايمىش. البته من نىمانى گۆردوم دئبه بىلمەرم آنجاق او منى گۆرمەدى دئبه بىلم. اۇرادان گلدىك تبريزىن روشدىە مدرسە سىنە. تبريزدە من هم بىر يۇشم^۱ ياشايشى ياشايمىدیم هم دە چوخ ياخشى بىر طلبە. چوخلو جايزەم و ياخشى نۆمرەلریم (قىمتلریم) وارايدى. اما ندىنە مدرسەدن ائوہ گلەمەيم يارىم ساغاتدان چوخ سورەردى. حالبوكى بئش دقىقەلىك يول ايدى. داما باخاردىم. دىوارا باخاردىم. بۇيوك تجسسوم وار ايدى. آچىق قاپى گۆرەندە اىچرى گىردىم. سۇن دفاە آچىق قاپىيا كى گىردىم گۆردوم اۇلو يويورلار، قورخوب قاچدىم. بئلهلىكلە ابتدائى و اۇرتا مکتب بىتدى. اۇ بۇيوكلوكدە آذربايجاندا بىر تك متوسطە

۱ - انتظامسىز، دوزە سىرباشايتىن.

مکتبی و ارایدی. یانیندا دانشسرا و اؤنون دا یانیندا نظام و ارایدی. بیزی ائله اتمیشدیلر کی چاره سیز اولوب نظاما گئدهک. آنجاق ندنسه من چاره سیز اولمادیم و تهرانددا حقوقو قورتاردیم. اؤندان سوئرا استانبولا گئدیب دو قترامی آلدیم. قاییتدیقدان سوئرا نفت صنعتینه گیردیم و اؤزادا جور به جور یوللارلا ادبیات ایشی ایله ده مشغول اولدوم نئجه کی "خبرهای روز"ون صاحبی اولدوم. سوئرا ایرانددا ایلك یارانان روابط عمومی نین^۱ بعضاً مشاوری بعضاً ده مسئولو سئچیلدیم. داها سوئرا غزئته چی لیک، روابط عمومی و ارتباطات اونیوئرسیتیه سی آچیلدیغیندا منی اؤزایا دعوت ائتدیلر. ۲۵ ایل اؤزادا درس وئردیم. نهایت قدر (طالع) بیزی انگلستانا گئیردی. انگلستاندا عزیمت قیسا اولاجاق ایدی. آنجاق خسته لیک چوخ اوزاندی و ایسندی ده داوام ائدیر. اؤنون معاینه و معالجه سی و اؤنون اوستونده ایشله مه سی منی انگلستاندا ساخلادی و ایندی بورایا (استانبولا) دو قترون اذنی ایله تعطیله گلیمش.

س - سیز نه زاماندان ادبیات و شعره هوس گؤستر دینیز و سیزین ایلك شعری نیز نه اولموشدو، بونو خاطر لار می سینیز؟

ج - منیم آتام ادبیاتچی ایدی. ائو کتابلا دولو ایدی. آتام قدیم غزئتلری کلکسیون حالینا گئیردی. من "نسیم شمال" و "ملانصرالدین"ی اؤخوردوم. ملک الشعرائین هفته لیک چیخاردیغی "توبهار" غزئتی اؤ قدر اؤخوموشدوم کی هر طرفینی ازیرایدیم. "شاهین" ادلی غزئته تین ده چوخ کیچیک یاشدان یعنی اورتا مکتبیین بیرینجی صنیفینده اؤخورکن مقاله یازانی اولدوم و ائله یازی خسته لیگیم ده اورادان باشلاندى. اما شعره گلینجه، آتام شعر یازاردی. من ده آتامدان دالی قالماق ایسته مزدیم. من ائله بیلیردیم کی دیلیمیزده آنجاق کؤمیک، مضحکه شعرلر دئییلیر. مضحکه شعر تورکجه دئییلردی آنجاق جدی اؤلسایدی فارسجا. استانبولا گلدیکدن سوئرا گؤردوم کی بونلارین جدی شعرلری ده وار. اول تعجب ائتدیم. یاواش - یاواش گؤردوک کی بیزیم ده جدی شعریمیز اولا بیلر. منیم بیرینجی شعریم سفارشی اولموشدور. منی کیچیک گؤرموشدولر بیر آز دا او بیرى اوشاقلاردان فرقلی. منیم هم گؤزلریمین هم ده ساچلاریمین رنگی فرقلی ایدی. دئدیلر کی باهار اوچون بیر شعر دی. باهار اوچون شعر دئمک ده هم چتین دیر هم آسان. من اؤنون آسان طرفینی توتدوم. شعری ایندی خاطر لار میرام آنجاق یادیمدا دیر کی چوخ سئومیشدیلر. بیلیم شعری سئومیشدیلر، اوخویانی سئومیشدیلر و یاھتچ بیرینی اؤ مجلیسی سئومیشدیلر.

س - اوستاد سیز بوگون دونیانین ان بویوک تورکولوقلاریندان بیرى سینیز. سیز نه زاماندان برى بو ساحه ده علمی شکیلده چالیشماغا باشلادینیز؟

ج - قویون اول دئییم کی نه زاماندان غیر علمی شکیلده باشلادیم. اؤگون کی مکتبه تورکجه دانیشدیغیم

public relations دور قسور حمید نطفی به گؤره بو سؤز غلط ترجمه ائدیلمیشدیر.

اوچون مندن ایلک جریمه‌نی آلدیلار من تورکجه و فارسجانین فرقینه واقف اولدوم. آنلادیم کی هشی! بونلارین پول فرقی وارمیش. سونرا ائوده ده بعضی سؤزلر کئچیردی. منیم آتام بیر آز مغرور اییدی. دئییردی فلان کلمه‌نین فارسجاسی یوخدور و... یو غیر علمی مقدمات اییدی. سونرا من متوسطه‌نین ۹ - جو صینیفینده ایکن تورکیه‌نین تازا ایفباسینی اؤز - اؤزومه اؤیره‌ندیم. شامپولیون مصر ایفباسینی اؤیره‌ندیگی کیمی. دوشوندوم کی بو نه اولاییلر. یئرینه بیر ششی قويدوم تا کشف ائتدیم. اوزون زامان یوموشاق "گ" دئدیکلری بو عجایب حرفی تانیمامیشدیم. اۇنلارین بو "ڭ" حرفی چوخ عجایب حرف دیر. اما جدی ایشلریم گلیر چاتیر آبادانا. اۇ زامان من اۇرانین کتابخاناسیندا فیلولوژی کتابلارینی اوخوماغا باشلادیم و بیر موسم فیلولوژی کتابلاری اؤخودوم. بیر آز تورکجه‌نی تدقیق ائتدیم و او زاماندا یاواش - یاواش باشلادیم تورکجه‌نین اوستونده ایشله‌مگه.

س - وارلیق درگیسی چیخمادان اۇنجه سیزین تورکولوژی‌یه عاید مقاله‌لرینیز چاپ اولوردومو؟
ج - اولاییلمزدی. چون وارلیق اۇ زامان چاپ اولدو کی بونلار چاپ اولاییلدی. بیر گنجه دوکتور جواد هیئت، بیر نچجه دوستلار و من اوتورموشدوق. دوشوندوک کی ایراندا بوتون بو صحبتلر اگر بیر یترده یازیلمازسا هئچ اولار. تدقیقات متودیک اولماز. رشید یاسمی‌نین گؤزله بیر سؤزو وار. دئییر کی:

اندیشه تو گرچه بود در خوشاب ،
روشن نشود تا که نیاید به کتاب .
ور نشر نشد بدست مردم نفتاد ؛
چون برق جهنده است و چون نقش بر آب .

بیز گؤزدوک کی شاعر یو سؤزو دوغرو دئییدى و بئله‌لیکله وارلیق دوغولدو. اول وارلیقین آدینی بیرلیک قوباجاق ایدیله. چونکی ایراندا همیشه بیزیم دیل مسئله‌سی اورتایا آتیلاندا ندنسه پراکنده‌لیکدن قورخارلار. حالبوکی بیر مملکتده مختلف کولتورلرین یان یانا یاشاماسی اۇ مملکتین زنگین‌لیگی دیر، رنگین‌لیگی و گؤزه‌لیگی دیر. سیز گئدیپ گؤرسه‌نیز کی بیر یترده بوتون ائولر، بوتون انسانلار بیر - بیرینه بنزه‌بیر، هامی بیر جور دوشونور اۇرا یتر دگیل جهنم دیر. اما بیز بئله دوشونموردوک. بیز دوشونوردوک کی تورکی یازدیغیمیز حالدا تورکی دانیشدیغیمیز حالدا اگر ایرانلیلاری طبقه‌بندلیک ائتسک بیز اوسته قالان طبقه‌سی‌یک، او بیرسی‌لرده فارس‌لاردا، گیله‌کلرده، بلوچلار دا چوخ زحمت‌چکمیشلر اما بیزیم زحمتیمیز چوخ چوخ اولموش حتی فارس ادبیاتیندا و فارس استقلالیندا. نجه کی ایران، صفویلرین زامانیندا و اۇنلارین زحمتی ایله یوکسلیدی و قالدی. تاریخیمیز هر شئییمیز

دیر. نه ایسه من دوستلارا دئدیم کی بیرلیک آدی بو شائبه نی تأیید ائدیر. دئدیم دیل بیزیم وارلیغیمیز دیر. آدینی وارلیق قویاق. دوقتور جواد هیئت ده همیشه کی سعه صدری ایله چوخ گؤزهل دئدی "قبول، قبول" و بو آد بیزیم درگی نین آدی اولدو. ایلك گوندن یازماغا باشلادیق. دوستلار یازدیلار چوخ زحمت چکدیلر. اما بعضیلری اول خوش گؤرونمه دیلر. منیم یادیمدا دیر "انجمن آذربایجان" وار ایدی کی آدیندان باشقا هنج بیر شئی آذربایجان دگیلدی. شاهین گشتدیگی گونلرایدی. انقلاب آفاق توتوردو، تبریز آفاقلامیشدی، تهراندا قیامت ایدی. او گونلرده من کیچیک بیریت یازدیم:

طالعی ایله باریشما یاندان قورخ
اؤز دلی ایله دانیشما یاندان قورخ

بو کئچدی چوخ محترم بیز ذاتین الینه (ایندی آدینی چکمگه لزوم یوخ) اوقات تلخ اولدو. جانی سیخیلیدی. بئنه شئیلر دئمه یین - دئدی. فقط او دئیرکن دوقتور هیئت آباغا قالدی. بو مملکتده بیر مجمع ده اؤز آنا دیلیمیزده بیرنجی نطق و صحبتی دوقتور هیئت دئدی. ائله گؤزهل بیر نطق ائله دی کی اؤرادا کیلارین بیر قسمی آغلادی. اوندان سونرا همان لطف لریله منه دئدیله کی قالخ بیر شئیلر دی. گوردوم کی بؤیوک بیر واعظ دن سونرا تازه کار بیر مرثیه خانی چیخاردیلر کی سن اؤخو. منیم ده هنج بیر چاره م یوخ ایدی. اؤز دیلیمیزین گوجوندن، اؤز کولتور و موزون وسعتیندن مدد آلیب دورد - بئش کلمه ده من دانیشدیم. بورا کیمی وارلیق دان اولکی شفاهی وارلیق ایدی. سونرا وارلیق چیخدی و داوام ائدی. خوشبختانه اسلام جمهوریتی نین ده آنا یاساسی بو ایشه امکان وئردی. دوز دور بیر چوخ آدمالار داش آتدیلار، شاه دوروندن قالان فیکیرلری ساققیز کیمی چینه دیلر، اوندان سونرا دو دشمن لیکلرینی گیزلتمه دیلر، اؤز گه لرله اؤخودو قلارینی تکرار ائتدیلهر اما دوقتور هیئت اؤنلارین قاباغیندا دایاندی. دوقتور هیئت ده حقیقتاً چوخ مزایا وار. ان بؤیوک مزیتی اؤنون استقامتی دیر. کیم اولسایدی او بئله داشین قاباغیندا دوشوب ییخیلاردی. اما او وارلیغی داوام ائتدیردی داها دوغروسو وارلیغیمیزی داوام ائتدیردی. سونرا باشقا غزته لرده چیخدی. محیط بیر آز یوموشادی برکیدى، یوموشادی برکیدى بو حیات دیر. اما آرادا بیر شئی ثابت اولدو. دیلیمیزین گوجو. بو ائله بیر دیل دیر کی وارلیق ین ایکینجی ساییسیندا، فارس ادبیاتی نین گونوموزون ان بؤیوک غزل دئنه نی شهریار بیر تورک غزلله اونو آلفیشلادی و بونلار گلدیلر وارلیق ین کؤمگینه، یعنی شهریارین او زامان نفسی و ایندی روحو وارلیق ین دالیسیندا دیر.

س - حورمتلی اوستادا وارلیق چیخاندان بری بیز سیزینله سایین دوقتور هیئت - ی
همیشه برابر گورموشوک و یا همیشه دوقتور هیئت دن سیزی و سیزدن دوقتور هیئت - ی

اٹشیتمیسیک. سیزین بو صمیمی دوستلوغونوز نہ زاماندان باشلامیشدیر؟

ج - بو چوخ اوزاقلارا گئدیر. دئیہ بیلیم ایکینجی دنیا محاربه سی و رضاشاهین تیختدن دوشورولمه سینہ گئدیب چیخیر. مرحوم آقا میرزا علی آقا ہیئت دوقتور ابراهیم برزگر و بیر نئچه لری تهراندا آذربایجان جمعیتی قوردولار. بو جمعیتین رسمی غزتی "آذربایجان" غزتی نین باش یازارلیغینا منی سئچمیشدیلر. او زامان جواد آقا دا اوزایا گلیب گئدردی. اؤتون آتادیلینہ اولان شوق حدسیر درجہده ایدی. بیز بو دلیل حقیقندہ دانیشدیق و او زاماندان دوستلوغوموز باشلادی و ائله بیلیم کی انشاءالله ابدیتہ قدر گئدہ جکدیر. چونکی بیزیم آدلاریمیز بیر - بیرینہ ائله هؤرولموش کی وارلیق یاددا قالدیجا ائله بیلیم اونودولما یا جاغیق. انشاءالله کی بو دوز بیر اومید دیر. بو بیزیم دوستلوغوموزدور. بو دوستلوغا هئج بیر شائبہ دوشمہدی. دائما یان - یانا اولدوق. دوقتور ہیئتین بؤیوک صفتلریندن بیرسی بو ایدی کی اوتوروب دانیشیر و آنجاق منطقہ افتاع اولوردو و بو چوخ گؤزل دیر. بیز آن احساساتی دقیقہ میزدہ یعنی اؤندا کی بیزہ یامان دئیشلر، بیزی اذیت ائتیشلر، حرصلہ ندیرمیشلر حتی او زامان بللہ عاغیللی قالا بیلیمک سعینی گؤستر دیک.

س - سایین دوقتور نطقی اٹشیتدیگیمیزه گؤره مرحوم حبیب ساهر واختیلہ سیزین معلمینیز اولموشدو. اونون بارہ سیندہ نہ دئیہ بیلیر سینیز.

ج - ائله بیلیم کی حبیب ساهر یاددان چیخان آداملاردان بیری دیر. اونو یادا سالان وار آنجاق لایقیلہ یادا سالان یوخدور. او استانبولدا درس اوخوموش سونرا ایرانا دؤنموشدو. بیز اورتا مکتبده ایکن بیزیم معلمیمیز اولدو. بو آدم چوخ یوموشاق، باش آشاغی و سس سیز ایدی. اما اول گوندن آنلاشیلردی کی بو یوموشاقلیغین آلتیندا بیر سیلدریم قایا برکلیگی وار. هرگون عینالی داغینا چیخیب گزہردی. طبیعتین عاشیقی ایدی. منیم بؤیوک بابامین قونشوسو و داییمین دوستو ایدی. سونرا تهرانا گلدیکدن سونرا تزه شعر دئدیگی زامان بیزیم ائوہ گلیب همیشه کی صندلین اوستونده اوتوروب بیر جای ایچیب سونرا شعرینی اوخویاردی. دئیہ بیلهرم کی بیر زامانلار بیر چوخ شعرلری نین یگانہ اٹشیدہنی من ایذیم. او آدمین درین معنالاری ایشلہدیگینی گؤروردوم. چوخ یاخشی شاعر ایدی. مهربان بیر انسان و چوخ حساس بیر موجود ایدی. چکدیگی عذاب و اذیتلردن چوخ گؤزل شعرلر چیخاردی و هر شعری ایله "کی شعر تر انگیزد خاطر که حزین باشد" مصراعسینی تکذیب ائدردی.

س - اوستادا سیز مرحوم شهریار لانه واخت تانیش اولدونوز؟

ج - او داها اوللرہ گئدیر. بیرگون آتام بیر کیچیک دفتر آلیپ گئردی و دئدی کی بو زامانیمیزین ان بؤیوک شاعری اولاجاق بیر آدمین دیوانی دیر. او بیرینجی دیوانی نین بیرینجی چاپی ایدی. بو کتاب منیم یاسدیق آلتی مین کتابی اولدو. اونو دفعہ لرلہ اوخودوم. او زامان شهریار کشاورزی بانکیندا چالیشاردی. بیرگون منہ دئدیلر کی بو شهریار دیر. من ائله بیلدیم کی بیر ملک دیر گلمیش اورادا

اوتورموش . او قدهر اونا باخديم کي شهريار تعجب ائتدي. ائشيگه چيخدي. دئدي نه وار، نه ايسته بيرسن؟ دئديم سيز شهريارسيز. دئدي اوغلوما منيم تاجيم - ماجيم يوخودور. دئديم من سيزين تاجينيزا گوره گلمه ديم، سيزين شعرينيزه گوره گلديم. او دا منيم بو سوزومو بير آز بگندي و گئتدي. بير مدت سونرا مرحوم دوقتور لطفی ايله شهريارگيله گئتديک. تهراندا کيچيک بير اوتاغي وارايدی. بير آز بيزه شعر اوخودو، سونرا بير آز دا ساز چالدي. بير گون دئديم کي من درسي قورتارميشام تورکيه يه گئديرم. دئدي سندن بير خواهشيم وار. من بو تورکلرين تازا اليقباسيندان هئچ باش چيخارتميرام غريبه بير خط دير. مومکون اولسا توفيق فيکرت ديواني نين قديم خطيني تاپ گؤندير. شهريار توفيق فيکرتی اؤخوماغي منه چوخ توصيه ائله دی. اونو ازبرله، او قرنيميزين معجزه سي دير - دئدي. من استانبولدا صحافلار چارشيسيندا کؤهنه کتابلار ساتيلان يترده بئله توفيق فيکرتين قديم خطله کتابيني تاپا بيلمه ديم. اما ارادا بير شئي قازانديم. اونون تزه کتابيني آلدیم. اؤخودوم گوردوم کي شهريار حقلی دير. او حقيقتاً شعری تانييان بير آدم دير. سونرا تهراندا دؤنوم شهريار بير مدت دوقتور هيئت ين ائوينده قوناق قالدي. اوندا مکرر - مکرر گوروشوردوک. مختلف موضوعلار حقينده دانيشيرديق. دئيبيرديک کي تورکلر حيف ائديب خطلرين دگيشيبلر. دگيشمه سئيديلر راحت اوتوروب اؤخويا بيلرديک. شهريار تبريزه گئتدي و من تبريزی ترجيح ائتمه سينه گوره اونا تلفون ائديب تبریک ائله ديم. دئدي واللاه هر گؤزهل کيمي بير آز اوزاقدان داها ياخشى دير. دئديم يوخ ايچينه گئتسنز ائله بيل داها ياخشى دير. وارليق چيخديقدان سونرا تلفونلاريميز چوخالدي. منه دئدي نييه اوجور يازميسان. نييه ديلوي دگيشيسن؟ دئديم کي ديل بودور. ديل اوستونده بير آز مذاکره ائتديک. او محلی ديلي نظرده توتوردو. دئديم آقا من سيزه بير شئي دئيم بس سيز نييه خشکتاب لهجه سي يازميرسينيز؟... اما سونرالار او قدر لطفو منه آرتدی کي تقريباً تلفونلاريميز آيدا ايکي دفعه يه چيخدی و هاميسين دا او تلفون ائديردی. لاپ سون ملاقاتيميز بير قروپلا اولدو. دوقتور هيئت ده وارايدی. او قدر منيم حقيمه لطف ائله دی و مني اونلارا تاپشيريب بونون قدريني بيلين - دئدي کي مني خجل ائتدي. ائله او گون بير قروپ دا تاجر گلدی اوتوردو. بيليرسيز شهريار تبريزه ارک کيمي، گؤی مسجد کيمي بير شئي اولموشدو. تورستیک نقطه لردن بيريسي اولموشدو. اونلار گئتديکدن سونرا شهريار چوخ يورولموشدو. دئديم سيز يورولدونوز بيز گئده ک. دئدي ائله همين علتله گوره قالين. بيزيم مناسبلریميز آرتيق سئويشمک مرحله سينه گلmişدی. اونون حيدر باباسی چوخ بؤيوک اثر دير. هله بير آز فاصله آلساق قيمتيني بيله جه ييک. شهريار معمولی تورکجه نين نه اولدوغونو آنلاميش دير. يعني يتره دوشموش، توز- تورپاق آلميش جواهرلری چيخارتميش، سيلميش و گؤزهل دوزموشدو.

س - وارليق چيخار - چيخماز بؤيوک چاغداش شاعريميز سهند وفات ائتدي. سهندين

باره سينده فيکرينيزی بيلمک ايسته بيرم.

ج - سہند بیزیم اٹوہ چوخ گلیب گندہردی، چاپ اولمایان شعرلربندن بیزہ اوخو یاردی، بیر تہچہ دفعہ سہندہ دئدیم کی سن دیداکتیک (اؤیرہدیجی) شعر چوخ یازیرسان، سازیمین سؤزو کیمی، من او کتابی چوخ بگندیم، بیلیرسینیز دده قورقود بیزیم کتابیمیز دیر بختیارین دئدیگی کیمی کتاب دئدیگیمیز یعنی او، او دا دیداکتیک دیر، بیز اٹلہ بیر ایش گؤرمہلی بیک کی خلیمیز گندیب دده قورقود کتابینی اوخوسون، او دیللہ تائیش اولسون، اما بو چتین ایشدیر، سہند بو ایشی گؤرموشدو، اونو عمومی لشدیرمیش، گؤزہلشدیرمیش و پرداخت و ثرمیشدیر، بونو او زامان دئدیم کی او چوخ گؤزہل یاری عاشقانه بیر شعر دئمیشدی، منده خانیمیم دا اوٹا والہ اولدوق، شعرین آدینی اونوتوشام، ظن ائدیرم "بیر گول شکلی یادیمدا، عطری یادیمدا" بٹلہ بیر شعر ایدی، بلکہ دوقور ہیئت اونو خاطرلار،^۱ چونکی اونون یانیندا دا اوخودو، سہندین شعرلری چوخ نفیس دیر، من اونو چوخ بؤیوک بیر شاعر بیلیرم، او بیر آماج کیمی دیرکی ۲۰-۱۰ متری ائشیکده ایسہ ۲۰۰ متری آشاغی دادیر، بیز او آشایارلا گنتمہ میٹیک، او چوخ قیمتلی آدم دی، اما نہ یازیق کی بویوردوغونوز کیمی اولردہ اؤلدو.

س - اوستادا بیلیرسینیز کی سون ۱۸ ایلدہ بیزیم دیل و ادبیاتیمیز اولکی لره نسبت چوخ گلیشمیش و انکشاف اٹلہ میشدیر، سیزجہ بونون هانسی مثبت و یا منفی جہتلرینی سایماق اولار.

ج - انکشاف چتین شی دیر و اونو اؤلچمگہ دہ ہنچ بیر واسطہ یو خدور، چوخ زامان گؤرہرسینیز کی ملت و عموم خلق بیر شئی سٹومزلر اما آز بیر زامان کئچدیکدن سونرا دئییرلر او! اٹلہ ہر شی او ایدی، ایندی بو ۱۸ ایلدہ بیر شی مسلم دیر، بیر شئیلر چیخیب، یٹر حرکت اٹلہ ییب، مختلف یارپاقلار، گوللر وجودہ گلیب، انشاءاللہ بو گوللرین بئجرہ مہسی، داہا دا چیچکلنمہسی، بؤیومہسی کسلہ سین دایما انکشاف اٹسین، من جاوانلاریمیز آراسیندا اٹلہ باخیشلار، اٹلہ گؤزلر گؤرورم کی ہنچ اینانمازدیم، منہ کاغید گلیردی (امضاسینی دئمیرم چونکی یولداشلارینا ظولم اولار) گؤروردم کی بو گؤزہل شعر دئییبیدی، یقین کی ایندی اونلارین سایی آر تیب و بیر - ایکی دانا دگیل، بعضاً بونلارین آراسیندا ہنچ معروف اولما مالیلار معروف اولموش و بعضاً دہ تائینماسی ایجاب اٹدہ نلر ہنچ تائینما ییبیلار، بیلدیگیمیز کیمی تورکجہ نین اوج تاریخی مرحلہسی اولموش، بیرینجیسی نوائی دؤرو دور کی ہامی تورکجہ ننی نوائی تورکجہ سی بیلیردی، ایکینجیسی فضولی دؤرو دور کی ہامی تورکجہ نی آذری تورکجہ سی بیلیردی، و ایندی تورکیہ تورکجہ سی دؤرودور، من بٹلہ بیلیرم کی اگر بو باغچامیز بؤیومگہ امکان تاپسا یٹنہ دہ فضولی دؤرو قایداجاق.

۱ - ہم ساین دوقور ہیئت و ہم ساین دوقور فرزانه بو شعرین "بوز چیچگی" شعری اولدوغونو خاطرلار دیلار ۲۲ بنددن عبارت اولان بو شعری دوقور

م.ع. فرزانه بیزہ دلمیش و گلہ جک سایلاریمیزدا درج ائیلہ جکدیر.

س - سون گونلرده بيز چوخ قيمتلى و چاليشقان امكداشيميز مرحوم على كمالىنى ايتيرديك.بو يوزدن سيزه باش ساغليغى وئرهرک اونون باره سينده دانيشماغينيزى تمنا ائديرم.

ج - مرحوم على كمالى تاريخ باخيميندان ايرانا و يا بو طرفلره گلن ايلك تورک قبيله لرينه منسوب دور. او زامانلار دا بيزيم وطنيميز فارسلا رلا قونشو ايدى. فارسلا رين ان قديم يئرلرينى تعريفله مكلريله بيزيم يئرئ تعريفله مه سيز انطباق ائدير. بيز قونشو ايدىك. بيليرسينيز كى ايرج، سلم، تور. داستانى داستان دگيل، او تاريخدن سمبول دور. فريدون يا فرى three (اوچ) دئمكدير. بيز بير ايدىك برابر گلميشديك. فارسلا ر داها اول حرکت ائتديلر و بيز سونرا دالغا- دالغا گلديك. اول گلنلردن بيريسى خلجلردير. و على كمالى دا اولنلاردان ايدى. او اطرافينداكى شاعرلرى بيغيردى. اولنلار عاشيق ايدى. او هازدان بو عشقى ائدينميشدى بللى دگيل. بو باخيمدان او هم علمى و هم ادبى بير خدمت ائله دى. اونون خدمتى چوخ اوزون سوره بيلردى. منجه على كمالى ياريدا قالميش بير سمفونى دير.

س - سايبين دوكتور بيگ! مصاحبه ميزين سونوندا ايراندا ياشايان دوستلارينيزا، تانيشلارينيزا، امكداشلارينيزا بير سؤزونوز وارسا بويرون.

ج - منيم ايرانداكى دوستلاريم، امكداشلاريم، كولتور داشلاريم، اورادا منيم ديلمى دانيشانلارا منيم ديلمى آنلايانلارا و دوشمليك يئرئنه عاقلانه دوستلوغو سئچن فارس دوستلاريم سؤزوم بو دور كى سيز بؤيوك بير خزانه نين اوستونده اوتورموشسونوز"كى ماهيلر ده دريا ايچره دير دريائى بيلمزلر" آرزوم بو دوركى بيزيم قايدان گيرن توركجه، آنا ديلميزده دانيشسين و من اوندان يئننى اصطلاحلار ائشيديم. من ايندى تازا اصطلاح تاپماق اوچون باستانشناسلارين ايشين گؤرورم. او قدر بئنينمى قازيرام، قازيرام كى آتامى تاپيرام. حرصله نيب، بيريسيله دعوا ائدير. او حرصله ننده خالص توركجه تعبيرات دئيردى و چوخدا گؤزل دئيردى.

من اولنلارا دوستلوغو، واختلاريني بوشا چيخارتماغى و بو مناقشه لره گيرمه مه بى توصيه ائديرم. اولنلارا موفقيت دعا ائله بيرم.

- حورمتلى اوستادا من ده سيزين تئزليكله ساغاليب ايرانا قايتما نيزى و اورادا سيزى بير داها وارليق نين رندا كى سايسيندا گورمگيميزى ديله بير، يئننى نشر اولان گؤزل شعر كتابينيز هم ده بو ياخينلاردا باكيذا قيد اولوناجاق يوبيلئى نيز مناسبتى ايله سيزى تبريك ائدير و اختينيزى منيم و وارليق نين اختياريندا قويدوغونوز اوچون منتدار ليغيمى بيلديرمك ايسته بيرم. ساغ اولون.

آذربایجانین آدلیم شاعر لریندن سید مهدی اعتمادین "نصاب اعتماد" اثرینه اؤتری بیر باخیش

□ م.ع. فرزانه دن

۱۳۳۲- جی شمسی ایلی، مردادین ۲۸ - یئنده، ایراندا باش وئرن امپریالیستی کودتادان سونرا، آغیزلارین قاپاندیغی قلملرین سیندیریلدیغی و هر جور ملی-دموکراتیک حرکتین قاپاغی آلیستدیغی ایللرده، بؤیوک سؤز اوستادی سید محمد حسین شهریارین، بیر معجزه کیمی اورتایا چیخارتدیغی "حیدربابایا سلام" منظومه سی نین بوراخدیغی ملی - مدنی الهامی ایله تهراندا بیر گروپ آذربایجان آیدینلاری طرفیندن حیدربابا درنگی آدیندا بیر ادبی - مدنی اوجاق یاراندی. بو اوجاغین او گونکو آغیر و تهلکه لی شرایطده ایشه باشلاماسی نین، بوتون چتینلیکلر و اوغور سوزلوقلارلا برابر، ملی - مدنی وارلیغیمیزدا درین و اونودولماز ایزی و تأثیری اولموشدور.

درنکده اشتراک ائدنلرین اساس وظیفه سی، ایلك نؤیه ده حیدربابا منظومه سینی ائتل آراسیندا اولدوغو کیمی دریندن تانیتدیرماق اولدوغو حالدا، بو وظیفه گئت - گئده داها داگئیشلمیش و بیرسیرا دیلچیلیک، فولکلور آراشدیرمالاری و نظم - نثر اثرلری نین اورتایا چیخماسینا یؤل آچمیشدیر.

اؤگونکو آغیر شرایطده بیغینجاقلارینی اون بشش گونده و بعضاً ده آیدا بیر تشکیل وئرن بو رنگین چوخ جدی و یورولماز داوامچیلاریندان بیر، اؤگون آذربایجان ملی - اجتماعی شعری ساحه سینده آدلیم شاعر لردن ساییلان سید مهدی اعتماد ایدی.

اونوز ایلدن چوخ شعر جبهه سینده قلم چالان و حیات بویو یازماقدان آیریلما یان و بئله لیکله ده بیر سیرا شانلی آذربایجان، گلینلر بزه گی و چارشنبه بازاری کیمی ملی - اجتماعی و فولکلوریک اثر و یوزلرله وطن عشقی ایله چاغلایان:

ای آنا یوردومون گولو، گولشنی،
سن گول قوجاغیندا بؤیوتدون منی،
ایستهرم دونیالار بویونجا سنی،
عزتیم شوکتیم، گولوم تبریزیم!

من قوربانام سنین قیزیل گولونه
قهرمان تازیخلی، شانلی ائلینه،
بختیار یوردونا، شیرین دیلینه،
سنده آچیلیب دیر دلیم، تبریزیم!

من عاشیغام دوغما آذربایجانا،
اؤنون عاشقلری هئج گلمز سانا،
گۆزلر بیر یانا، سن ده بیر یانا،
حسنونله فخر ائدیر ائلیم، تبریزیم!

گۆزهل شعرلرین قوشانی اولان اعتماد، بو ایللرده درنگین عمومی ایشلری ایله آياقلاشدیغی حالدا، تورک و فارس دیللرینده بیر نصاب یازماق قرارینا گلمیشدی.

نصاب یازماق، یعنی ایکی دیلده اولان عینی آنلایشلی سۆزلری، شعر مصراعلاریندا بیر - بیریندن یاناشی قویماقدا قوشادیللی شعر قطعهلری یاراتماق و داها دوغروسو، ایکی دیللی منظوم سۆزلوک یازماق و بونولا دا بو، یا اؤیری دیلی اؤیره نلره یول آچماق، اؤز - اؤزلوگونده چوخ دا آسان باشا گله سی ایش اولمادیغی حالدا، اعتمادین ایشه آپاردیغی سلیقه و اوسلوب بو ایشی بیر داها چیتینلشدیریردی. درنکده یثری گلینجه بیرسیرا آذربایجان دیلچیلیک مسئلهلری مذاکره ائدیلدیگیندن، دیلمیزده اولان سس او یوشما قانونلارینی و هابثله ادبی دیل ایله دانیشیق لهجهلری آراسیندا اولان سس آیریملارینی اوستونده چالیشدیغی نصابدا نظره آلماق ایسته ییر و بئله لیکله ایشی بیر داها جدی لشدیریردی. اؤ ییغینجاقلار آراسی قوشدوغو مصراعلاری اؤرادا اؤخویور و دوستلار طرفیندن وئرلین ملاحظه لر و بعضاً دوزه لیشلری دقتله دینله ییر و آلتی آچیقلیقلا یازیلاریندا اؤنلارا یثر وئریردی.

نصاب چاپا حاضیرلانینجا درنگین قوروجولاریندان رحمتلک نصرت الله فتحی (آتشبگلی) اؤنا بیر فارسجا باشلانیش یازمیشدیر. اعتمادین اول یازادیجیلیغی و اؤنون قوشوب - دوزدوگو سؤن اثری نصاب باره ده ییغجام معلومات وئرن بو باشلانیش آشاغیداکی سۆزلر ایله باشلار: "آیری - آیری خلقلر و ملتلر آراسیندا مدنی - فرهنگی علاقه لرین چوخالماسیله باشقا خلقلرین دیللرینی اؤیرنمک لازم ساییلدیغی گوندن، هر خلقین بیلگین و سۆزیلنلری دیل اؤیرنمگی آسانلاشدیرماق اوچون جوربه جور یوللارا ال آتمیشلار. بئله کی، بوگون دیل اؤیرنمک عمومی تحصیل مسئلهلری نین ان اؤنملیلریندن بیر اولموشدور.

دیل اؤیرنمک اوچون شرق و بو آرا ایراندا یایغین یوللاردان بیر، دیل اؤیرتمکده منظوم لغتچهلردن فایدالانماق یولوایدی.

بو خصوصدا هامیدان چوخ تانینمیش و اولایلسین ان قدیم منظوم لغتنامه، یثددینجی هجری

عصرى نين اوللرينده ابونصرفراهمى سيستانى نين تآليف اثتديگى "نصاب الصبيان" اثرىدير. (نصاب
اعتماد، مقدمه، ص ۲)

نصرت الله فتحى، بو باشلانيشدان سونرا قرتلر بويو آيرى - آيرى مؤفلر طرفيندن توپلانميش
نچه - نچه توركجه - فارسجا نصابلاردان آد آپارميش و اۇنلارين حقينده ييغجام تانيتديرمالار و ترمگه
باشلانيشلاريندان اۇرنكلر گتيرميشدير. اۇ بو تانيتديرمالاردا اعتمادين نصابيندان آدينى چكديگى بو
نصابلارين اون دۇردونجوسو كيمي آد آپارير و سونونجو نصابى (اعتمادين نصابيني) آشاغيداكى
سۇزلره قيمتلنديريير.

"فارسجا - توركجه سۇزلر آراسيندا قوشولموش بو اۇنملى اثر، هر ايكي طرف، يعنى هم فارسلا
و هم توركلره ديل اۇيرتمكده فايدهلى اۇلان بير اثر دير.

آقاسيدمهدى اعتماد بيزلرين آراميزدا تانينماميش كيمسه دگيلدير. بو آدليم آذربايجان شاعرى، هر
ايكي ديلده، يعنى هم فارسجا و هم توركجه گۇزەل شعرلر قوشدوغو حالدا، خصوصيله آذرى شعرينده ان
مشهور و ان فصيح لرinden سايلير... (همان كتاب، مقدمه، ص ۱۰)

نصرت الله فتحى اعتمادين عۇمور بويو يازديغى اثرلره اشاره اثتديكدن سونرا، "نصاب
اعتماد" اوسته داينير و بو اثرين اۇندان قاباق يازيلميش نصابلارا اوستونلوكلرينى شرح ائدير. بو
اوستونلوكلرين خلاصه سى بونلاردير:

الف - اۇبيري نصابلاردا سۇزلرى شعرلرده قاليلاشديرماق اوچون بير چوخ اادات
و آرتيرما سۇزلردن استفاده اۇلونوب، حالبوكى اعتمادين نصابيندا سۇزلر مونجوق سيراسى
كيمي دوزولموشدور.

ب - شاعر تكجه سۇزلرين وزن و هجا اويفونلوغونا كفايتلنمە ييب، بلكه اۇنلارين
آراسيندا اۇلان معنا و آنلام اوبارليقلارينا دقت يئتيرميشدير.

ج - نصاب مجرد لغتلر كتابى اۇلدوغو حالدا، شاعر سۇز ييغينلاريندا يئرى گلينجه
اۇز اخلاقى - اجتماعى ملاحظه لريني يئرلشديرمگه چالشميشدير.

بو امتيازلا راياناشى، نصرت الله فتحى نين فارسجا مقدمه سيندن سونرا، اعتماد اۇزو ده نصابا
آرتيرديغى "نچه كلمه مۇلفدن" عنوانى آلتيندا توركو سۇزلرين داها دۇغرو - دوزگون
اۇخونماسى، "او" حرفى نين آذرى توركجه سينده دۇرد آيرى - آيرى سسلرى، يعنى (O, Ö, U, Ü) و حتا
يئرى گلينجه (V) سسينى گۇسترمكده ايشلندپگيني، كلمه لرده سس دگيشمه لريني و ادبى ديل تلفظى
ايله لهجه لرده اۇلان تلفظ فرق لريني گۇسترمكده فوتيك القبادان استفاده ائتمگه مجبور اۇلدوغونو قيد
ااتميش و بوتون بو ملاحظه لرى هم كتابين آيرى - آيرى صحيفه لرينده و هم ده هر بحرین قورتاريشيندا
يئر به يئر آرتيرميشدير. بو ملاحظه لر و توضيحلر خصوصيله آذربايجان توركجه سى نين فوتيك

اوسلوبوندان و ادبی دلیل ایله لهجه لر آراسیندا اولان فرقلری آیرد ائتمکده بیرسیرا فایدالی ملاحظه لر و آچیقلامالار ایره لی سورور.

بوتون بو امتیازلارلا بیرلیکده، اعتمادین نصاییندا هامیدان ماراقلی و نظیری گؤرونمه ین جهت لردن بیرى اثرین چاپی مسئله سیدی، او گونلرین آغیر بوغونتو شرایطینده آذربایجان دیلیتده کتاب چاپ ائدیپ یایماق اولدوقجا چتین، حتا امکانسیز اولدوغوندان اعتماد کتایین اون سؤزلرینی چاپخانادا دوزدورسه ده، اونون متن و حاشیه لرینی اؤز الیه نسخ و نستعلیق خط ایله یازمیش و بو ایازمالارینی لیتوگراف، بلکه ده زیراکس یولو ایله چوخالتمیش و کتاب حالینا سالمیشدیر.

نصایدا آذربایجان سؤزلری نین فارس سؤزلری ایله قارشى قارشىیا قویولدوغوندان اثر اوندان اول یازیلان نصایبارکیمی عروض بحرلرینده یازیلیمیشدیر. اثرین مقدمه و سؤنوندا و ثریلن ایضاحاتدان آنلاشیلدیغینا گؤره، نصاب اون ایکی بؤلوم (بحر) اولاجاقیمیش، لاکین اونلاردان اادات و فعل چکیملرینه عاید بحرلر هانسی ملاحظه لر اساسیندا کتابا داخل ائدیلمه میش، و مؤلفین اثرین سؤنوندا اشاره ائدیگی کیمی "رحمتلیک نخجوانی نین کتابخاناسینا تودیع ائدیلمیش و ایسته ینلرین اؤرایا مراجعه سینه مصلحت و ثریلمیشدیر.

هر حالدا، اثردن یالنیز سککیز بحر، اودا تقارب و خفیف بحرلرین آیری - آیری بؤلوملرده کتابدا یئرلشدیریلیمیشدیر. بیز بورادا نصایدان جانلی اؤرنکلری و ئرمک اوچون اونون آیری - آیری بحرلریندن نمونه لر گتیریریک:

بحر مجتث

بیا که فصل بهار است و روز جشن چمن

بیا که دیده ز دیدار تو، شود روشن.

مفاعلهن مفاعلهن، مفاعلهن فاعلهن

نوای قطعه مجتث یاد گیر از من.

نگین - اوزوک قاشی، قول - بازو، اینجی - مروارید

گلین - عروس، ایکی جانلی، بویلو - آبستن.

شناختن تانیماق، راه و رسم - یول - یولاجاق،

ایره لی - پیش، شکبیا - دؤزوملو، آرواد - زن.

گتیر - بیار، ببوس - اوپ، نمیشود - اولماز،

چو لعل - لعل کیمی، پارلاماق - درخشیدن

بحر رجز

دارم یکی زیبا رخی، در حسن بیمانند و طاق،
 میسوزم اندر عشق او، دل نالد از درد فراق.
 مستفعلن، مستفعلن، مستفعلن، مستفعلن
 اینست تقطیع رجز، رو خوان بذوق و اشتیاق.
 یولداش - رفیق همراه هاماش، شیت - لوس، اردنگی - تپیک
 شن - شاد، اولو مجول - مردنی، بیر گوژلو - اعور، شل - چولاق
 دوشیزه - قیز، بانو - خانیم، لاغر - آریق، سونسوز - عقیم،
 سیرتیق - سمج، پینتی - کثیف، گوژله - بپا، ول کن - بوراق
 توک - موی، پیشانی - آلین بینی - بورون، قیل - موی زبر،
 تل - رشته، سرگرمی - دو موک، توش - روبرو، ریشه - ساچاق

بحر هزج

بهار عشق زد خردگه، بیا ای دلبر دمساز
 که نبود در جهان حسن، چون تو لعبتی طناز
 مفاعیلن، مفاعیلن، مفاعیلن، مفاعیلن،
 مر این بحر هزج را با نوای دل کنیم آغاز...
 سخن - سۆز، بانمک - دوزلو، کرشمه - غمزه - قیرجانماق،
 چمندن - ناز ایله گتتمک، اؤزون ایستیمه - عشوه - ناز.
 یاشید - همسال، آداس - همنام، عوض کردن - دگیشدیرمک
 نشانلی - نامزد، یاش - سال، آرشین مال ساتان - بزاز.

بحر تقارب

ربوده دلم را یکی گلعدار،
 که رخسار او هست رشک بهار.
 فعولن، فعولن، فعولن، فعولن،
 بریزد ز لعلش در شاهوار.
 رسول - ائلچی، یول گوسترن - رهنما
 اورک - دل، تاری، تانری - پروردگار.
 تقلا - چالیشماق، بوروق، دؤنگه - پیچ،
 دیلک - آرزو، گوژله مک - انتظار...

کیشی - مرد، لال - گنگ، سوسماق - سکوت،
خفقان - بوغونتی، سیخینتی - فشار...
ازیلگن - نسر، حرف نشنو - کوناز،
قولاق بورماسی - گوشمال، هست - وار.

بحر رمل

ای که باشد در طراوت حسن رویت جاودان،
ای جمال تابناکت، رشک خوبان جهان.
فاعلاتن، فاعلاتن، فاعلاتن، فاعلات،
با نوای دلکش، این منظومه را ازیر بخوان.
شیر - سود، مادر - آنا، بچه - اوشاق، فرزند - اوغول،
زاده - اوغلو، قوم - ائل، دوغما - تنی، آیدین - عیان.
چشم - گوژ، کیپرک - مژه، قولتوق - بغل، آرواره - انگ،
مشت - اووج، انگشت - بارماق، پلتک - الکن، دیل - زبان.
لب - دوداق، غبغب - بوخاق، گونه - یاناق، قوزک - توپوق،
قلوه - بؤیرک، جوش - چیوزه، غده - وز، کورک - چیبان.

بحر خفیف

ای یادگار سیمای بابک
هنگام سعی است، بیچون و بی شک
مستفعلن فع، مستفعلن فع
در ذهن خود کن این قطعه را حک
...تو تماق - گرفتن، قویماق - نهادن،
نوزاد - کؤرپه، قولچاق - عروسک.
گهواره - نئننی، ترپت - بجنبان،
فرزند - اولاد، بوسیدن - اوپمک.
سورماق - مکیدن، پستانک - امزیک،
دامماق - چکیدن، ریزش - تۆکولمک.
روپوش - اؤرتوک، آلماق - خریدن،

کاشغری ایله بیرلیکده
مین ایلدن بری تورک سۆزلری (۲)

ب

بار: وار. دولت (ب x و، اولموش)
بارماق: وارقاق، گتتمک، بوگون: وار - گل ائلمک = گتت - گل ائلمک. آسلی - کرم. (اصلی
دگیل. آس = ائل آدی - آسلی) شعریندن: کرم ارزولومون داغینا واراندا (گتندده) - گۆردو بیرم -
بیرم قارگلی (باریشماق داھمن کۆکدن دیر. باریشان لارییر - بیرنه وار - گل ائدیرلر).
باراق: تۆکلۆ کۆپک. بوگۆن ایت - پیشگین چوخ بوللو تۆکو اولانی. مثل: ایت اۆلر، پاراق قالار
(یاخشی گتدەر، یامان قالار).

باژت: بارداق، قدح، کاسه. بوگون: بارتاق < بارداق = قدح، لیوان، چۆلمک.
باداماق: گۆلشدە حریره بادالاق آتقاق، قیچی - قیچینا دولاشدیراراق ییخماق (فارسجا: قیچی کردن
حریف در کشتی) بوگون: باداماق = حیوانین آیاغینی باغلاماق. باداق = چاتاق، باداماق اوچون
ایشلەنیلن ایپ. باداقلاماق = باداماق. بادالاق = گۆلشدە آتیلان بادالاق.

بازرام / بئزرام: بایرام، شنیک، (ز x ی اولموش)
باشماق: آیاق قابی، باشماق. بوگون عیناً ایشلکدیر. ایکی آیاغی بیر باشماغا دیرمک = اصرار
ائتمک.

بال: بال، دئیم: نه بالینی یئیرم، نه بلاسینی چکیرم.
بالچیق: بالچیق، سیویق چۆمور. دئیم: مکەدن گۆزو پالچیقلی گلیب = چوخ ادعاسی واردیر.
بالدیر: بوگون: قیچین دیزدن آشاغیسی و اونون بوموشاق اتلری (دیوانداکی معنالاری ایله هیچ بیر
توتاری بوخدورا)

مىن ايلدن بىر تۆرك سۆزلىرى

بالا: قوش، حيوان بالاسى. بوگون: اوشاق، خىردا زاد، كىچىك. سئوگىلى، ايستكىلى. بالا - بالا = يياش - يياش. بالاجا: خىردا. بالا - بولا = اوشاق موشاق.
بالدو: بالتا، ناجاق، چاپاق. بوز بالتاسى = ساغلام آدم، شاقا واتلى
بالدىز: آروادىن كىچىك باجىسى، بوگون تقريباً ھمن دىر.
باق: باغ، چاتى، ايپ، بند. اودون باغى. بوگون: بىر باغ بوغدا = بىر درىز بوغدا. بويون باغى = گىردىنبد.

باغداماق: باداماق (بوخارىدا وئردىك) باغلاماق. بوگون: باغداش. باغداش قورماق، باغداشا
اوتورماق: آياقلارى قوشدوروب اوتورماق (بارداش، دگىل!)
باقىر: مىس. بوگون تۆركىدە ھمن دىر: باقىر = باقىر. بىزدە: پاخىر = پاس باسمىش مىس، اوكسىدە اولان
مىس و اونون اۆزەرىندە كى گۆى پاس. پاخىر قاب = پاخىر باسمىش مىس قاب.
باقىشلاماق: باغىشلاماق، احسان وئرمك، عفو ائتمك. سانىرام فارسجا: «بخش، بخشش، بخش»، بو
سۆزدن اولسون. باغىش / بغيش < بخش < بخش. بونلارنىن آراسىندا ھم سۆز ھم معنا باخىمىدىن
بىزلىك واردىر.

باتق: (نغ) سس. بوگون: بان، بانلاماق، بانقىرماق ← باغىرماق... فارسجا: «بانگ» عىنا دورور.
بايا: آز اۆنجه، بىر آزجا بوندان قاپاق. بوگون: باياق. مثل: باياقدان بىر باتمان تىبكى يانىپ، ايندى
سوروشور كىمىن تعزىھەسى دىر!؟

بىرمك: وئرمك (ب x و) بىرقو: بورج، وئركى. بىرىم: وئرىم، بورج. بىرىمجى: وئرىمجى،
بورجلو. بوگون: وئركى = ۱ - الھام، وحى ۲ - مالىيات. وئرىملى: ياخشى زمى، بىرھە وئىرھە زمى،
چىخارلى بىر. وئرىمسىز: قىسىر بىر. بىرھەسىز.

بىل: بىل. بوگون: بىل، ايكى داغ آراسىندا كى آشىرىم. گۆبجە بىل، چىلى بىل... تورپاغى آشىرماق
اۆچون ايشلەدىلن يارق. بىرىنە بىل باغلاماق: اعتماد ائتمك.

بىلەمك: بلەمك. اوشاغى قونداقلاماق. بوگون عىنى معنادا دىر. بىلك = قونداق

بىشىك: بىشىك، ننى. بوگون: سون بىشىك = سون اوشاق، بىر آتا - آنانىن سون بالاسى.

بىزەمك. بىزەمك، بىزەك. بوگون ھر اۆچو ايشلك دىر. «بىزەك» فارسجا دادا دورور.

بىزوك: بىزوك. بىزوتمك: بىزوتمك (ز x ي اولموش) «بىزوك» سۆزونو فارسجا «بىزوك» ايله
توتوشدورساق بونلارنىن بىزەلىك لىرىنى گۆرەجە بىك (بىزوك < بىزوك < بىزوك)

بلەمك: ملەمك. قويون ملشمەسى. (ب x م)

بىنك: ۱ - دانە، دنە ۲ - مىس پول. بوگون: بىنك = لىكە، نىقە. بىنك - بىنك = خال - خال، چىل - چىل.
ياشىل چىمىندە قىرىمىزى گۆل لىر بىنك - بىنك.

بوت: دگرلى اىرى فىروزە. بوگون: بۇلوشمەدە، اىرى پاي. بۇلوشدوك من بود چىخىدىم = منىم پايىم
چوخ اولدو.

اسماعیل ھادی

بوتیماق: بوداماق. دۆیمک، بوگون: بوداماق، بودارلاماق: ازمک، قول - قانادینی سیندیرماق، دۆیمک.

بوچقاق: بوجاق، گوشه

بوتورقاق: پیتیراق. (توپوزونون تیکان لاری گئیشین بیر قسم بیتگی دیر).

بوز: بوز. دونموش سو

بوزوماق: دونماق، برک اوشومک، بویوماق (بوز = بوی ← بوزوماق ← بویوماق / بویوماق. ز x ی اولموش) بوگون: گئچی سویوقدان بویوخدو = برک اوشودو، دوندو، بوزلادی. (دقت: آجماق ← آجیماق کیمی، بویوماق ← بویوماق)

بۆز: بوی، قامت (ز x ی)

بوزلاماق: سس وشرمک. بوگون: آغلاماق، آغی سؤیلمک، هابله: گویلاماق، یاناشماق.

بوزاقی: بیزوو، اینک بالاسی

بودور سون: ییلدیرچین

بوغا / بوغرا: بوغا، حیوان آیقیری. بوگون: بوغا = جۇنگه، کله، جوان اؤکوز.

بوغ: بوغچا، هشیه، چمدان. بوگون: بوغچا / بوخچا. هم بیزده هم فارسجادا ایشلک دیر (بقچه) بو کۆکدن دیواندا: بوغماق (بوغماق) بوغماق (دوگمه) و... سوزون باشقا توره لرینده بئله نظر گلیرکی بو کۆک بیر نوع سیخماق، باغلاماق معناسینی داشیر. بوقون / بوقوم: بوغوم، مفصل، قمیش کیمی لرده: بند. بوگونده همن معنادا ایشلنیر. «قیرخ بوغوم» بیر نوع بیتگی دیر، بوغوم اولور. بۆک: آشیغین یاتارکن دونبالاق اؤزو. «جیک» بونون ترسی دیر. دئیم: جیک - بۆکونه بلدم = اونو یاخشی تانیرام. دباغخانادا گؤنونو تانیرام.

بۇق / بۇی: بیر قسم تور آتان، بۆوه، (رتیل) مثل: یوخسولو دوه اوسته بۆوه ووزار.

بۇقور: بۇیره ک. بوگون: بۇیور: بۇیره ک لر اولان یر، قارینن ساخ - سولو

بۆلدور - بۆلدور: اوجادان دئمک: بوگون: ییلدیر - ییلدیر سؤیلمدی، بۆلبول کیمی دئدی، فصاحتله دئدی.

بۆتمک: ۱- دوغماق، گۆیرمک، بیتمک ۲- یارا قاپانماق، ساغلاماق ۳- بوخ اولماق، باشا گلیمک، تمام اولماق، اجلی گلیمک... ← بۆتون: دوغرو، صحیح، بۆتون. بوگون: تقریباً همن معنالاردا ایشلنیر. بۆتمک x بیتمک اولموش، تکجه: بۆتون، بۆتوو اؤز اصل سس لر ی ایله قالمیش. اودا بعضی آغیزلاردا: «بیته وه اولور.

بۆرگه: بیره. کۆرکونه بیره سالدی = فکره سالدی.

بیتمک: یازماق ← بیتیک: کتاب، نامه، یازی، یازیلی دوغا، جادی. بوگون: بیتیک: کاغیز پارا، الده یازما سند، یازیلی دوغا. فارسجادا: پته / فته = مدرک. پته اش را به آب انداختن = مدرکینی پوزماق، الینی بوشا چیخارماق.

مىن ايلدن برى تۆرك سۆزلىرى

بيىلى: فلغل. بوگون: بىر، ايستى اوت
بيچمك: كسمك ← بيچقو: كسر. بيچك: بيچاق، بيچيم: كسيم، ديلم. بوگون: بيچقو ← بوچقو ←
بوشقو: اره. بيچك ← بيچاق ← بيچاق. بيچين: تاخيل - اوت بيچمهسى. بيچينچى. تاخيل - اوت
بيچن...
بىرلە / بىلە: ابلە، باهم، بىرلىكدە، برابر. بوگون قاراداغدا: بىلە گئدىن، بىلە گلين = باهم گئدىن، باهم
گلين. «بىلە» يازى دىليندە «حتى» معناسى وئيرير. اۆلسم بىلە ال گۆتومره م = حتى اۆلسم ده... بونونلا
بىلە = حتى با وجود اين. (دقت بونو اشارت علامتى اولان «بئله» ابلە قارشيدير ماملى)
بىلە زوك: بىلرزيك، قول باغى. سانيرام بىلك + اۆزوك سۆزلىرى نين قوشماسىندان گلير.
بىلمك: بىلمك: بىلگه: بىليجى، بىلگين، عالم، حكيم. بىليق: بىليك. علم، حكمت بىليقسىزلىق:
بىليكسىزلىك، جهالت...

پ

پارتو: اوستن گئيلن خرقة، آرخالق، پالتوو. بوگون: پالتار = گئيم.
پاموق: پامنيق. بوگون: پامنيق آتان = آتيجى، حلاج. پامبيغىنى آتماق: بىر مطلبى ياخشى آچىب،
سۆيلەمك. بىرىسىنى بحث ائتمكده مغلوب ائتمك.
پرچم: بايراق، علامت، سند. (فارسجايا گئتميش اورادا قالير) گۆل پرچيم: چيمن اوتلاريندا، اوچ
بايراقلى، آچىق قىرمىزى گۆللو اوت
پيشيك: پشميش. پيشيك كرپىچ = پشميش كرپىچ.
پيس: قولاي، ياوا، قاب دىيىندە قالان چۆكونتو، تورتا. بوگون تقريباً همىن دىر. پيسلىك =
گۆزەم (جزام) خستەلىكى (فارسجادا «پيسى» همان معنادا تۆركجەدن گئتميش) پيس / پيسلىك
توتماق: گۆزەم خستەلىكى توتماق
پورسوق: پورسوق، بىر نوع چۆل حيوانى دىر.
پوسماق: پوسماق، كمين ائتمك. پوسوق: پوسو، كمين. بوگون: پوسماق / بوسماق / ميسماق: برەده
ياتماق، كمين ائتمك، ياتىب اوو گۆدمك. پوسقو / پوسو / بوسقو: برە: كمينگاه. ميسا - ميسا
يثرىمك: سس سىزدن (پاورچين) يثرىمك.
پۆرچك: بىرچك، كاكيل، زلف. بوگون: آغ بىرچك: قارى، ياشلى آرواد.

ت

تاپماق: ۱- خدمت، عبادت ائتمك (بو معنادا بوگون تۆركيه ده ايشلەنير. تاپاناق: مەبد) ۲- كشف ائتمك، الە گتيرمك (بو معنادا ايندى آذرى ده ايشلەنير) ← تاپوزماق: تاپماجا سوروشماق. تاپديرماق.

تاپشورماق / تاپچورماق: يتيرمك، تسليم ائتمك، تاپشورماق. بوگون: تاپشورماق: سفارش ائتمك، توصيه ائتمك. جان تاپشوردى: جان وئردى. تاپشورماق: سفارش، وصيت.

تاتقانماق: دادلى گؤرمك. داد آتماق. بوگون: دادانماق: يئيب عادت ائتمك. دادانماق: يئرئيمش، مەتاد. مئل: دادانميسان دولمايا - بلكە بئر گون اولمايا.

تات: غير مسلمان، عجم، بوگون: تاجيك، غير تۆرك (اوشودوم ناغيليندا: آلمانى وئرديم تاتا، تات مەنە دارى وئردى).

تار: دار ← تاريخماق: دارالماق، بوگون: داريخماق = داريلماق، سيخيلماق، اورە گى سيخيلماق تاراماق: داراماق، داغنديلماق ← تاراق: داراق (توك لرى داغيديرا). مئل: دوزەلدى هر بئر ياراغيم - قالدى بئر ساقال داراغيم ← بو كۆكدن: تاراماق < تالاماق: داغيماق، غارت ائتمك، تالان: غارت (فارسجادا، تاراج، همن كۆكدن دير. تاراندور - تاراماق).

تاريماق: اكمك ← تاريق: اكين. تاريقچى: جوتجو. بوگون: تارلا = زمى. تاريقدان (تارچيقدان) چيخماق = نوبار زادان دويونجا يشمك.

تاريم: ۱- بگزاده، خانزاده، بئرنس ۲- قولوق و يا گؤل لره توكولن چاي. بوگون: زنجان-گيلان آراسيندا بئر بؤلگە آدى دير. تاريم / طارم.

تارتماق: چكمك، بوگون: دارتماق: چكمك. دارتيشماق: چكيشمك، مشاجرە ائتمك، بحث ائتمك، بحثە قويماق، مناظرە، مناقشە ائتمك، هابلە، دارتماق: اون ائتمك. دگير ماندا دارتماق.

تاز: داز، دازلاق، كئچل (فارسجا ياگتميش: طاس). تادون: دانا، جۇنگە، بئر ياشار اؤكوز: بوگون: دانا باشى بئر چاتى اولماز = هامييا هر نه يتيشمز.

تاش: داش تاش: دئش، ائشيك ← تاشماق: داشماق، قابدان دئشارى توكولمك. تاشوماق: داشيماق، باشقا يئره آپارماق، تاشورماق: داشيرماق، داشيرماق. تاشوق: داشينار مال، منقول... بوگون: تقريباً همن معنادا ايشلەنير: داشقا: يئلينگا، داشيما وسيله سى، (فارسجا: گارى) ال داشقاسى: فورغون، اؤكوز داشقاسى = قانلى، داشلانماق: سيچرماق، يئرئندن آتيلماق. داشقين: داشان، جوشغون ...

تاقار: تاغار، خارال، چووال. بوگون: تاغار، تاغارچيق ← داغارچيق (فارسجادا: تغار - بورادان

مىن ايلدن بىرى تۆرك سۆزلىرى

گىتىمىش

تاقوق / تاكاقو: تويوق، تاويق

تالاق: دالاق (طحال)

تالقاق: قار دالقاسى، شپە، تالقورماق: شپە گىلمىك. بوگون: دالقا / دالغا، لپە، موج (كۆك: دالماق = سويا جومماق)

تالىينماق: دالىينماق، قاناد چالماق، چىرىينماق، اضطرابدا اولماق

تام: دووار، قالا. بوگون: دام: اوستو اورتولو يىر. تاوان، سقاف. دامداش = ائو - ائشىك.

تامغا: دامقا، موهور (فارسجاد: تمغا)

تامدورماق: ياندىرماق ← تامو = جەنم. تامدو / تامدوق: آلاو، گۆجلو شعلە. بوگون ھىم كۆكۈن:

تندىر (عربجەن: تور سۆزۈ ايلە ايلگىسى يوخدورا)

تامماق: قاناماق، دامماق. تاموزماق: دامىزماق. دامدىرماق. ← تامور / تامير / تامار: دامار. (قان

بوروسو).

تانوماق: دانىشماق، اشارت ائتمىك، نوصىيە ائتمىك ← تانوشماق: دانىشماق. بوگون: تانىماق = تانىش

اولماق

تانماق: دانماق. انكار ائتمىك.

تانقلاماق: (نخ) دانلاماق، قىنماق. پىرىلەمىك. دئىيم: دانلاماقدان دىلىمىدە توك بىتىدى: چوخ

دانىشىب، قىنادىم.

تانچىماق / تىنچىماق: چورومىك، داغىلماق، پوزولماق. بوگون: اتى تىنچىخىدىرى

(تىنچىقىدىرى) = ازدى، پىس دۇگدو، ياوا ازەرك قەر ائلەدى. تىنچىق - تىنچىق ائلەدى.

تاوار: مال - داوار، دۇولت، حشم. بوگون: داوار: قويوق قىسمى. داوار اوتاران = چوبان.

تاويشقان: دووشان. مثل: دووشانا دئىير: قاچ - تازىيا دئىير: توت! (تازى: اوو ايتى) - ھر ايكى

طرفى اوينادىر.

تاوراتماق: عجلە ائندىرماق. قىوراتماق، اگىرماق، بوگون: توو وئردى = بوردو، ايبى اگىردى.

تاولاماق / توولاماق: جەرەنى بولاماق، دولاندىرماق، آل ائلەمىك، آلداتماق. توولاما = اود

توولايان (آتش گردان).

تاي: داي، قولون، آت بالاسى، دايجا

تاياماق: داياماق، دىرەك وورماق. تاياق: دىرەك، داياق، ستون، تكيە گاه

تر: تر (عربجە: عرق) ترچى: فەلە، موزدور (چونكى اودا تر تۆكورا).

ترس: چتىن. بوگون تقريباً ھىم معنادا: ايشىن ترس دوشمەسى = چتىن اولماسى، دۆز گىلمەمەسى.

آنادان اوشاق ترس گىلدى: اۋنجه آياقلارى گىلدى. بو گردش ايام ترسىنە (بىرەكس) دوران ائدىر

ايمدى (صابر) لباسىن ترس اۋزو = ايج اۋز (ترسىن، ترسى = آواند / اوواند)

مىن ايلدن بىرى تۆرك سۆزلىرى

توقماق: دوغماق. دۆنياپە گىلمەك، ميدانا چىخماق، ھاوالانماق، اۆزە چىخماق.

توقراماق: دوغراماق

توقىماق: وورماق، تاپدماق، توخماقلاماق ← توقوش: ساواش، توقوش. بوگون: توخونماق = دگمەك. توقوشماق = ووروشماق، چارنماق، باش باشا دگمەك، تصادف، توخماق: دۇيىمچ، ازىمك ياراغى، ات ازىن (فارسجادا: تخماق)

توقو: توقا، قايىش توقاسى

تۇلقاماق: دولاماق، آغرى تونماق: بوگون: دولاماق: سارماق. دولاشىق = بوروشوق. دولاشماق: گزىمك، دولانماق، سارىلماق، ساتاشماق، مزاحم اولماق. بارماغى دولاما اولدو = شىشىب آغىردى. تونماق: گىرىمك، تولو: دولو. تولون: دولموش آى، دولون، بدر. بوگون: دولماق. سيلاحا دولماق = سيلاحلانماق. دولو = ايچى بوش اولمايان زاد، كۆك آدم. آى دولدو = ۱۴ گىجەلىك اولدو. تولوق = موتال (فارسجا: خىك) آيران تولوغو = آيران دولدورولموش درى.

تومان: دومان، توستو

توشوك: قوش يىمىشى (فارسجادا: تمشك اولموش)

تون / تونق: (نغ) دون. پالتار. توناتماق: دوناتماق، پالتار گىشىدىرىمك، مېھىز اتمەك. تونلوق: دونلوق، پارچا

تونقا: (نغ) باير، بىر (بىر). كىشى آدى. آلپ ارتونقا = افراسياين تۆركچە آدى دير (آلپ - ار = هر ايكسى ايگىت معناسينادير). بوگون: دونقا = ايرى آشىق، دوه - اوكۆزكىمى بۇيوك حيوان لارىن آشىغى! سانيرام دونبا (دونباگۆز) ده همن كۆكدن اولسون.

تونقماق: (نغ) دونماق، بوز باغلاماق

تونقوز: دوغوز / دونوز (نون غتە دوشموش) مثل: يالوار ماقلا دوغوز داريدان چىخماز.

تويىل: اوودا ال قوشو اوچون چالينان طيىل. دوول، دوھول (تۇومك = دۇومك / دۇيمك كۆكۆندىن اولايلىر).

نوى: وردو قوراغى، اوردونون توپلانتىسى (شوراي نظامى) بوگون: دوگون، ائولنمە شىلىگى. مثل: تويىدا دونونو تانبيير = پىس يىردە باشا دوشموش.

تۇرو: نظام، دب، سىت. بوگون يازيدا: تۇرە = سىت، قانون. آغيزدا: تۇرەلى ايش. اوسلو ايش، ونجه سىگىل ايش، قايتا اوزو ايله گۆرولموش ايش. تۇرەلى اوغول: فايدالى اوغول.

تۇرومك: يارانماق. بوگون: تۇرەنمك: يارانماق. تۇرەمە: نسل، سلاله. مثل: اوودان كۆل تۇرەم، كۆلدىن اود (ياخشى ددەن، پىس اوغول اولايلىر و بالەكس)

تۇشەمك: دۇشەمك. تۇشك: دۇشك (فارسجادا همن اصل سىس سىز ايله دورور)

تۇقمك: دۇيمك.

تۇل: دۇل، سوي، بالا. بوگون: دۇل آتى = دۇل تونماق اوچون ساخلاينلان اصيل آت

اسماعیل ھادی

تۆپ / تۆب: دیب، اصل، كۆك. مثل: سیچان اولمامیش داخارجیق دییی دلیر.
تۆپورمک: یئل اسرکن توپراغی سوورماق. بوگون: تۆپورمک، آغیز سویو تۆپورمک (ھمن كۆكدن):
تۆپی = تورکیه ده: تیبی: قار كۆله گگی. شپه).

تۆتک: آفتاقا - لۆله یین کیمی زادلارین سو تۆکن لۆله سی. بوگون: تۆتک = نئی
تۆتمک: تۆستوله مک. یانماق. تۆتون: تۆستو. دئییم: تۆتونوم تپه مدن چيخدی = دده م یاندى (دود
از کله ام برخواست) بوگون فارسجاد: توتون = تنکی.

تۆرتولمک: سۆرتوشمک. بوگون: دۆرتولمک: سوخولماق، تپلمک.
تۆرمک: ۱- دۆرمک، لۆله یرکن باغلاماق ۲- دۆرمک، بلله، ساندویچ. بوگون آغیزدا ایکینجی معنادا
ایشلک دیر. چوبان دۆرمه یی: یشک بلله. دۆرگه: شۆش پاپاق (کلاه بوقی).
تۆش: دۆش، رۇیا، احتلام. بوگون ھمن كۆكدن: دۆشونمک = فکرة دالماق، آنلاماق. دۆشونن =
دۆشونر، آنلاقلی.

تۆشمک: دۆشمک، اینمک. بوگون ھمن كۆكدن: دۆشرگه = منزله، اۆتهری استراحت اوچون منزل
ايدلمیش یش. اردوگه. دۆشگون: جانسیز، مریض. دۆشوک اوشاق = سقط اولموش جنین
تۆشورمک: دۆشورمک، اندیرمک. یۆکو مالین بئیلیندن یشره اندیرمک (عیناً ایشلک دیر) پشیردی،
دۆشوردو = حاضرلادی.

تۆکنمک: تۆکنمک. قورتاماق. بوگون ایشلک دیر. صبریم تۆکندی = قورتاردی.

تۆله مک: تۆکونور تۆکنمک. بوگون ایشلک دیر. تۆله قارقا = تۆکونو تۆکموش قارقا.

تۆمن: چوخ چوخ. کورول. بوگون: بولدا دئییلیر.

تۆمروک: قوال. بوگون: «دۆنیک» اولموش.

تۆگه: دۆگه، دۆیه، بیر یاشار اینک. (بوگون ده ھمن ایشلک دیر)

تۆن: گئجه، دۆن. بوگون: دۆن / دۆنن: اۆتن گۆن.

تیره مک: دیره مک، دایماق. تیره ک: دیره ک، دایاق، ستون. تیره قو: دامدا آغاج لارین باشی اونون
اوستونه قویولان آغاج (بوگون: تیره، دام تیری) بوگون دئییم لرده: داما تیر سالدی. گۆزونو منه
دیره دی. دامین دیره گی سیندی... (فارسجاد: تیرک = چادیرین ستونو) دیره نمک / دیره نیش:
مقاومت! مثل: اۆزگۆزوند تیری گۆرمور، اۆزگه گۆزوند چۆپو گۆرور.

تیرماشماق: دیرماشماق، قاشینماق. بوگون: دیرماشماق. پشیک دووارا دیرماشدی.

تیریشمک: دیرسک، آرپاجیق، بوگون: دیرسک: قولون بۆکومو، تپه، آلچاق داغ، ایت دیرسگی =
آرپاجیق. گۆزده چيخان چيپانا بزه ر یازا.

تیریشقاق: (نغ) تیرناق < دیرناق

تیز: ۱- دیز ۲- اوجا یش. (کنند آدلاریندا «دیزه» بو معنای داشیر. احتمالاً فارسجاد: «دز / دژه (قالا)
اولموش.)

ایراندا آذربایجان عاشیق محیطلری

یازان : دؤقتور محرم قاسملی

کؤچورن : د. ابراهیم پور

آذربایجانین تاریخی و چاغداش عاشیق محیطلری آراسیندا سون درجه مهم موقعه مالیک اولان گونئی(ایران) آذربایجان محیطلری ده عاشیق صنعتینین تشکول و تکاملونده منلسیز رول اوینا میشدیر. اصلینده صوفی – درویش او جاقلاری اؤنجه اورادا قورولدوغوندا عاشیقلیغین صنعت مرحلهسینه کئچن ایلک جیزگیلری ده ائله همین بؤلگه لرده – خوراسان، تبریز، اورمییه، زنجان چشوره لرینده اوزه چیخماغا باشلا – میشدیر.^(۱) آذربایجان عاشیق صنعتینین اورتا یوزایللیکلره باغلی ان قدرتلی اوستادلارینین دیریلی، قوربانی، توفارقانلی عباس و خسته قاسم – یین گونئی آذربایجاندا میدانا چیخماسی دا عاشیقلیغین – ایلکین و اساس او جاقلارینین سؤزو کئدن اراضی ده قورولماسی ایله باغلیدیر. تاریخی مناظره گؤستریر کی، آذربایجان عاشیقلیغینین – صنعت محیطی مرحلهسینه بییه لنمیش اساس بئشیک – مرکز نقطه سی – تبریز – قاراداغ چشوره سی دیر. ایکینجی بونا یینزه ر مرکز اورمییه سایبلا بیلر. بو ملاحظه یه تکان وئره بیله جک بئله بیر فاکتی وورغو – لاما ق یئرینه دوشر کی، قافقازدا کی اساس عاشیق محیطلرینه – گؤیجه ، گنجه باسار، بورچالی، دربند و شیروان عاشیقلیغی نه زامان – ایراندا ن – گونئی آذربایجانیندا ن گلیمیش بیر عاشیقین / چوخ زامان اونون کونکرئت (معین، واضح) آدی چکیلیمیر / گتیرمه سی باره ده همین محیطلره مخصوص عاشیقلار آراسیندا دو مانلی خاطیره – روایتلر گزیب

1. Dj.S.Triminqem.Sufiyekle Ordeni V Islame.S.159-165

دولاشیر، آدی چکیلن بؤلگه لرده اساس اوستاد عاشیقلارین صنعت شجره سی ایله ماراقلاندیقا دوردونجو و یا بشینجی اوستادین ایراندان گلمه سی فاکتی اورتا یا چیغیر، بوندان علاوه شیروانداکی اساس صوفی- درویش اوجاغینین باشچیسى صوفی حمیدین گویجه ده مسکین آبدالین، گنجه باساردا علی دده نین / توووز / اصلا" ایرانلی - گونئی آذربایجان- نلی اولماسی دا ائل آراسیندا سویله نیلیر کی، بو دا عاشیقلیغین صنعت مرحله سی ایله یاناشی فلسفی - اخلاقی ایدیا سنین دا گونئی دن قوزئی گتیریلدیگینی گؤسته ریر .

عاشیقلیغین گونئی دن قوزئی یاییلدیغینی عکس ائتدیرن باشلیجا قایناقلار سیراسیندا اورتا یوزایللیکلره مخصوص محبت داستا نلارین- دا کی عاشیق سفرلری ده مهم بیئر توتور، بئله کی، قوربانی، عباس توفارقانلی، خسته قاسم کیمی حق عاشیق لاری نین آدینا باغلی داستا نلار دا قهرمان / حق عاشیقی / اوز وطنیندن - تبریز- قاراداغدان قافقازین معین بیئر بؤلگه سینده- قاراباغ، گنجه باسارا ، داغیستانا و سفر ائله بییر، اورتا یوزایللیکلره مخصوص بو قبیلدن اولان محبت داستا ن لاریندا گنجه باسار، گویجه ، قاراباغ، بورجالی شیروان بؤلگه لریندن بیئر سؤزله قوزئیدن عکس استقامته- گونئی عاشیق سفری نین مشاهده اولونمادیغینی نظره آلساق حتا عاشیق لاری نین گونئی دن قوزئی سفر ائله مeleri باره ده کی داستا ن یادی داشی فاکتیتی دا عاشیقلیق مأمور- یتینین اساس اوجاقدان - مرکزی نقطه دن دیگر بؤلگه لره ، او جمله دن ده قوزئی یاییلماسی کیمی معنالانديرماق اولار .

۱۸-۱۶- جی یوزایللیکلر آراسیندا اونجه گونئیلی طریقتجی درویش- عاشیق لارین ، داها سونرا صنعتکار- اوستاد عاشیق لاری- اوزون سۆره ن شمره لی فعالیتی نتیجه سینده قافقازدا گوجلو عاشیق محیط لری یارانیلمیشدیر، گویجه ، گنجه باسار، بورجالی کیمی بؤلگه لرده ، عاشیقلیق ائله گوجلو (الوشریشلی) زمینه ده دوشموشدور کی ۲۵- ۱۸ - جی یوزایللیکلرده اورادا صنعتین انکشافی گونئی محیط لریندن چوخ - چوخ قاباغا گتتمیشدیر، حتا آدی چکیلن محیط لرده صنعتکارلیق او درجه ده یوکسلمیشدیر کی، گونئی محیط لری اونلارین صنعت اوغورلار- یندان فایدالانمالی اولموشلار، تبریز - قاراداغ ، اورمییه ، زنجان

کیمی چاغداش گونئی محیطلرینده گنجه باسار و بورجالی عاشیقلارینین اوخو، ائله جهده چالغی بیجیمی نین منیمسه نیلمه سی/ بونو اونلاریمن اؤزلری ده سؤیله بیرلر/ همین تا شیرین نتیجه سی دیر، دشمه لی، گونئی دن قوزئی گلن عاشیقلیق بورادا گوجل و معنوی - اخلاقی زمین تا پاراق داها دا قووتلنمیش و گونئی ایکینجی نفس - یاردیمچی صنعت غیداسی وئرمیشدیر.

بللی دیر کی، ایکی رمینجی یوز ایلیگی اورتالاریندان باشلایاراق قافقازداکی عاشیق محیطلرینین بیر قیسمی/ آذربایجان جمهوریتیندن کناردا کیلار/ ملی سیخیشدیرمایا معروض قالیب سیرادان چیخمیش، بیر قسمی ایسه / آذربایجان جمهوریتی اراضی سینده کیلر / ملی مدنیتله باغلی سیاستین دوزگون قورولما ماسی نتیجه سینده اؤز اولکی قاینارلیغینی ایتیرمیشدیر، بوندان فرقلی اولاراق، ایران اراضی سینده کی آذربایجان عاشیق محیطلری اؤز تاریخی موجودلوقلارینی بو گونه دک سای ایتگی - سینه یول وئرمه دن قورو یوب ساخلامیشلار. گونئی محیطلرینین ایتگی - سینه یول وئرمه مه سی و تنزول کئچیرمه مه سی باشلیجا اولاراق آشاغی داکی سببه سؤیکه نیر:

ایراندا آذربایجان تورکلرینه قارشى اسکی سووتلر بیرلیگینده اولدوغو شکلده ملی - قومی (اثنیک) تمیزله مه مقصدی داشییان تفضیق کوتله وی سورگونلر حیاتا کئچیریلمه میشدیر. قافقازدا کئی گؤیجه، ایروان، جیلدیر، درله یز کیمی محیطلر محض قومی تمیزله مه نتیجه سینده سیرادان چیخاریلمیشدیر.

ایرانداکی باشلیجا عاشیق محیطلری آشاغیدا کیلاردیر:

۱- قاراداغ - تبریز عاشیق محیطلری

۲- اورمییه عاشیق محیطلری

۳- زنجان "

۴- ساوه "

۵- خوراسان "

۶- قاشقای "

اؤست - اؤسته گؤتورد وکده بو محیطلرده فعالیت گؤستره ن چاغداش عاشیقلارین سایی تقریبی حسابلاما لارا گؤره میندن یوخاری دیر. مقایسه اوچون خاطرلارداق کی، قافقازداکی چاغداش عاشیقلارین سایی یوز -

ایگیری - یوز اوتوز آراسیندادیر.

گونئی دهکی آذربایجان عاشیق محیطلرینین ایستر تاریخی، ایستره ده چاغداش باخیمیندان گشنیش شبکهلی مدنی - اخلاقی سجه سینگی و شرمک، تاسفکی، او قدهر ده امکان داخلینده دگیلدیر. ایندییه کیمی گونئی محیطلری ایله باغلی سیستمی توپلاما و آراشیدیرم - ایشلرینین آپاریلما ماسی، اوزون مدت شماللا جنوب آراسیندا گنیش - گلشیه اجازه و شریکه مهسی حتا دمیر پرده لرین قسما "آرادان قالد - بیرلیدیغی ایندینین اوزونده ده آذربایجان عالیملرینین جنوب - اویرنمک امکانیندان محروم اولماسی سببیدن گونئی دهکی عاشیق محیطلرینین دولغون علمی گورونتوسونو یا راتماق چوخ چتین دیر. بونونلا بئله ده اولان پراکنده توپلاما ایشلرینه سون ایله رده باکییا گلن جنوب عاشیق لارینین یا راتدیقلاری تصورلره، تاریخی - ادبی قایناقلارداکی بیلگیلره و ۱۹۹۵ - جی ایلهده ایران اراضی سینه اون - بئش گونلوک علمی سفریمین قناعتلرینه اساسلانا راق معین ملاحظه لره یوروتمک اولار. سؤز سوز کی، گونئی دهکی عاشیق محیطلرینین هر بیر ی باره ده گنج - تنز ایری مقیاسلی آراشیدیرمالار آپاریلاجاق و تورک مدنیتینین سون درجه قیمتلی اولان همین نقطه لری اؤز علمی - تاریخی دهیرینی آلاجاقدیر. ایندیلیک اورتایا چیخاریلان فاکت و ملاحظه لر ایلیک جهد اولدوغوندان اولنلارین زامان کئچدیجه بیٹی بیلگیلر اساسیندا دقیق لشدیریلمه سی و انکشاف اشدیریلمه سی ضروری دیر. گونئی دهکی عاشیق محیطلرینین احاطه دایره سی و مدنی - تاریخی رنگین لیک باخیمیندان داها چوخ دقت چکنی قاراداغ - تبریز عاشیق محیطی دیر. مشهور ساوالان و سهند داغلاری دؤره سینده کی ماحاللاری احاطه ائله یین بو محیط چاغداش آنلامدا گونئی عاشیق لارینین مرکزی ساییلیر. بورایا ساوالان داغی اطرافینداکی اهر، کلیبر، سراب، شبر ماحاللاری و سهند داغی چوره سینده کی ماراغا سرکنده، مرند یا شاییش مکانلاری داخلیدیر. تبریز آرائیق - کئچید بؤلگه سی کیمی ساوالان و سهند چوره لری آراسیندا یئرلشمیشدیر. آدی چکیلن بؤلگه - لردن عاشیق لیغا داها سیخ باغلی اولنلاری تبریز، اهر، کلیبر، شبر، مشکین و سرکنده دیر. قاراداغ - تبریز عاشیق محیطی تاریخی - بؤ بؤلگه لردن چیخان صنعتکارلارلا شهرلنمیش دیر. توفارقانلی عباسین، خسته قاسم، ین بورادا یئتیشمه سی، قوربانینین اطلاق قاراداغلی

اولماسی، بیر چوخ کلاسیک خلق داستا نلارینین/ "خسته قاسم"، "عباس - گولکز"، "نجف پریزاد"، "عاشیق غریب" و س. / یورد بیثری نیسن قاراداغا باغلانماسی تبریز - قاراداغ عاشیق محیطینده ساز - سؤز صنعتکارلیغی نین تاریخ بویونداکی یوکسک سویه سیندن سوراق وثریر. محیطین عنعنه وی سؤز یوکونو ۵۰ - ۴۵ داستا ن تشکیل ائدیر. دیگر محیطلرده مشاهیده اولونانلارلا یاناشی، غلام - کمترا، "علیشاه"، "خداداد"، "گونئیلی نجیب اوستا"، "مولا علی زرافی"، "کلبی طلیبی" "حاتمشاه" کیمی بؤلگهسل (منطقه ای) سجه لری داستا نلار دا موجود دور.

حتا "اطلی - کرم"، "عاشیق غریب"، "خسته قاسیم"، "علیخان پری - خانیم"، "شاه اسماعیل" سیرا سیندان اولان بیر چوخ داستا نین دا بو محیطده اولدوقجا کامیل و توتوملو واریانتلاری واردیر. محیطین سؤز یوکونده "کور اوغلو" داستا نین مهم بیثر توتماسی/ بورادا "کور - اوغلو" نون ۱۴ قولو سؤیله نیلیر/ تبریز - قاراداغین اساس "کور - اوغلو" او جاقلاریندان بیری اولدوغونو دا گؤستریر.

سؤز یوکونده کی الوانلیق و زنگین لیک عینیله موسیقی یوکونده اؤز عکسینی تاپمیشدیر. عنعنه وی کلاسیک ساز ها والاریندان علاوه بو محیطه مخصوص "قاراداغ شکسته سی"، "دوخابیگی"، "غربتی"، "نارنجی"، "قایتارما"، "شقایقی" کیمی ها والار بورادا ساز بسته چی لیگینه خصوصی دقت بیثتیریلدیگینی تصدیقه ییر. ایفاچیلیق و بسته چی لیگین یوکسک سویه ده اولماسینی سجه لندیرن علامت ردن دیر کی، تبریز - قاراداغا تکجه "دیوانی" ها والارینین بئشنوعو/ "شاه ختائی دیوانی" "ساده دیوانی"، "قوجا دیوانی"، "اورمانی دیوانی"، "عثمانلی دیوانی" / واردیر.

اؤچلوک حالیندا - ساز، بالابان، قوال مشترک لیگی ایله چالیب - اوخوما عنعنه سینه مالیک اولان تبریز - قاراداغ عاشیق لاری نین هم گنجه باسار و گؤیجه نین، هم ده شیروان و دربندین چالغی و اوخو طرزینه یاخینلیغی قاباریق دیر. ایفا زامانی رقصه و چئویک گزیشمه - لره اوستونلوک وثریلیر. زیل و یویره ک اوخو بیجیمی بو چئوره نیسن عاشیق لاری اوچون داها سجه وه دیر. عاشیق لیغا پییه لنمه اوستاد - شاگرد عنعنه سینه سؤیکه نیر. تبریز - قاراداغا، ائله جه ده دیگر گونئی محیطلرینده عاشیق صنعتینه کؤنله وی ماراغین نتیجه سی دیرکی

ايرى ياشايش مكالاريندا. كؤنوللوردن عبارت ساز صنيفايرى تشكيل اولونور و اورادا عاشيق شاگردلره چالماق واوخوماق اويرهديره . تکه کؤکنلى عاشيق محیطى اولدوغو اوچون طریقت مضمونو داشيبان پوستیک (شاعرانه) اؤرنکلر قاراداغ عاشیقلارینین سؤز یوکونده اساس قاتلاردان بیرینی تشکیل ائديره .

آذربایجان عاشیق صنعتینین اساس " حق عاشیق " لارینی یئتیرمیش تبریز- قاراداغ محیطی تشکیلدن اوزو بری هم ایفاچی، هم ده یاراد- یجی محیط کیمی فعالیت گؤستریمیشدیر. اؤتن چاغلاردا اولدوغو کیمی ایگیرمینجی یوز ایلیکده ده بو محیطده قدرتی صنعتکارلار اورتایا چیخمیشدیر. شمسترلی عاشیق قشم، عاشیق علی تبریزی، عزیز شهنازی ، رسول قوربانی، مرتدلی محمد، مرتدلی تاغی، گرگرلی محمدحسن اسکندری ، یعقوب بینیسلی، عاشیق پولاد، عاشیق فرهاد، تکجه منسوب اولدوقلاری تبریز - قاراداغدا دشییل، گونئی (ایران) آذربایجانین بوتون ماحاللاریندا ساییلیب سئچیلیمیشدیر. سونرالار گنجه باسار عاشیق محیطینده / گوران بوی/ فعالیت گؤسترسه ده عاشیق حسین جاوان دا بو محیطین یئتیرمه سی کیمی شهرت لشمیش دیر. ایگیرمینجی یوز ایلیکده گونئیین ان قدرتی عاشیقی ساییلان عاشیق قشمین صنعت شجره سی تبریز- قاراداغ عاشیق لیغینین آنا آخاری کیمی قبول ائدیله بیلر کی، بو دا همین شجره نین تیکمه داشلی خسته قاسم- باغلانماسی ایله علاقه دار دیر:

عاشیق قشم گونئیلی / ۲۰- جی یوز ایلیک
 " نجف بینیسلی ۲۰- ۱۹ - جی یوز ایلیک
 " محمد ۱۹- جو یوز ایلیک
 " جعفر " " " "
 " نعمت ۱۹- ۱۸ - جو یوز ایلیک
 " خسته قاسم ۱۷- جی یوز ایلیک

۱- بو بیلگینی عاشق قشم - ه شاگردلیک ائله میش عاشیق یعقوب بینیس- لی بیزه وئره رکن صنعت شجره سینین خسته قاسمدان / سونراکی نعاينده- سی آدینی خاطیرلایا بیلمه دی/ ۱۷ مای ۱۹۹۵- جی ایل ، تبریز/

سون زامانلارین تقریبی بیلگیسینه گۆره تبریز - قاراداغا چالیب
- چاغیران چاغداش عاشیقلارین سایی شش یوز اللی دن یوخاری دیر (۱).
بو محیطه مخصوص قیرخا یاغین عاشیق حاضردا تهراندا صنعت فعالیتینی
داپام ائتدیریر .

سۆز یوکو تبریز- قاراداغ محیطینده او قدهر سئچلمهسه ده ایفا-
حلیق برنسیلری و موسیقی یوکو باخیمیندان بیرسیرا قاباریق
اؤره للیکلره مالیک اولان اورمییه عاشیق محیطی گونئین اساس عاشیق
اوجاقلاری سیراسیندا بئر آلیر،خوی،ماکو سلماس سولدوز و اورمییه -
نین اؤرونو احاطه ائدن بو محیط آذربایجان عاشیق صنعتی ایله
آنادولو عاشیق صنعتی آراسیندا بیر کئچید- کؤرپو رولو اویناییر .
اورمییه محیطی تکه کؤکنلی عاشیقلارلا عاشیقلاشمیش اوزانلارین قووشوغا
مانیک اولدوغو صنعت چؤوره سبیر .

محیطین چاغداش ایفاجیلیق بیجیمدرینده قووشوغون بو نسبتی
اوربژینال مدسی - تاریخی کیفیت کیمی آشکار شکیلده گؤرونمکده
دیر، سئله کی، اورمییه عاشیقلارینین حرکتلی - رقتلی ایفاجیلیقلا
یاناشی باغداش قوراراق چالیب اوخوماق وردیشیتیه صاحب اولماسی
سؤزو گئدن قووشوغون عیانیلیغی دیر، تکماز ایفاجیلیغا اساسلانان
بو محیطین چالغی، بیجیمی آنادولو عاشیقلارینین خصوصاً "ده قارص و
ایقدیر چؤوره سی نین/ چالغی بیجیمیه خلی درجه ده سله شیر، بونونلا
سئله، قئید ائتمک لازیمدیر کی، اورمییه محیطینه مخصوص ساز ها والاری-
سن آهنگینده آنادولو ساز ها والارینا بنزه ر مئلودیک آخاری-
دورلماسی کناردان گلن تاثیردن داها چوخ، ایچریده محیط داخلینده
باش بئرن، یئنی اورمییه عاشیقلیغینی میدانا چیخاران ایکی-
آخارس - تکه کؤکنلی عاشیقلیقلا عاشیقلاشمیش اوزانلیغین قووشما-
سینلا باغلی بیر مسئله دیر .

اورمییه عاشیقلارینین سن تیپینده چاغداش تورکمن باخشیلارینین
ایخو طرزینه - بوغاز قایناتمالارینا یاخینلیق، داها دقیق دئسک،
ایخارلیق مشاهده ائدیلمیر کی، بو دا محیطه اوزان ایفاجیلیق

۱۹۹۵- جی ایلین یازیندا قاراداغا علمی سفرده اولارکن من اؤزوم
شهرین، دیزه چخلیل، خامنه ونظرلی کندلرینده اوتوزدان یوخاری
چاغداش پئشه کار عاشیقین یا شایب یارا تدیغینی معین لشدیردیم .

عنعنەسىنىن خېلى درجەدە قورونوب ساخلاندىغىنى گۈستىرپە، ھىم
 اوزانلىغا ھەم دە تەكە كۆكەنپنە - صوفى - درويش سىستېمىنە دېگەر
 مھىتلەرە نسبتا" داھا مھافىزەكارلىققا پاناھنامە غىنە علامتى دېر كى ،
 ياھىن زامانلارا (۲۰- جى يوز ايللىگىن اورتالارىنا) قەدەر اورمىنە
 عاشىقلارى تۆى - دۆيون مھىسلىرىندەن علاوه ساز گۈتوروب خانقاھا -
 تەكە اوجاغىنا گئدر و اورادا ايلاهىلر اوخويارمىشلار،^(۱) ماراقلى دېر
 كى، ايندىنىن ائوزوندى دە على آللاھىلىق تېلىغ ائدن بېر قىسم
 علوى - درويشلر اورمىدە مھىس قوراراق تىنور چالېر، حضرت على
 شائىنە ماھنىلار اوخويوب رقص ائدىرلر .

زىنگىن سۆز و موسىقى يوكونە مالىك اولان اورمىنە عاشىق مھىتى -
 نە داستان ايفاجىلىغىنا آيرىجا دقت يىتتىرلىر، بەضا" بېر نىچە
 گون چىن تۆيلار و داستان گئجەلرى ايندى دە اورمىنە بېر چوخ
 بىرلرېندە، خصوصاً" دە عاشىق سۆھر كىندلرېندە عنعنە اولاراق داوام
 ائتمكەدە دېر .

مھىتىن سۆز يوكوندىكى داستانلارېن سايى ۴۵ - ۴۰ آراسىندا دېر .
 كلاسىك داستانلارلا ياناشى بورادا " كىمتر"، " غلام حىدر"، " احمدابراھىم"
 ، " كلبى" كىمى بۆلگەسل سچىھلى داستانلاردا سۆيلەنىلر، اساس
 " كوراوغلو" اوجاقلارېندان سايىلان اورمىدە داستانېن اؤن قولو
 واردېر .

۱۴ پېردەلى، ۷ سىملى سازلارېن اوستونلوك تىكىل ائتىكى اورمىنە
 مھىتىندە بىستەچىلىگە گولتو مھىل گۈستىرلىدىگىن بورادا چوخ
 سايدا بىرلى ساز ھاواسى مھىدە ائدىلر: " ھىجرانى"، " كلبى" ،
 " شىرىازى"، " خوى امراھىسى"، " اؤوچو گرايلىسى"، " تاجىرى"، " رۇفە
 گرايلى"، " سماعى"، " سىياستا بولتو"، " مھترى"، " اورمانى ديوانى -
 سى"، " شىرقى"، " اورمىنە گۆزەللە مەسى"، " تىركە مە گۆزەللە مەسى" وس .
 بو كىمى ھاوالار زىنگىن مئلودىك تىكىبە مالىك صنعت ائورنىك لىرى
 دېر، بو ھاوالارېن اكشرىتى زىل كۆكە باغلى دېر و جوشغون اوخوتورۇ
 طلب ائدىر، عمومىتە، اورمىنە عاشىقلارى دېگەر مھىتلەرە مھىس عاشىق -
 لارېن ايفاجىلىغىندان داھا چوخ يوكىك سىلى ايتى اوخو بېچىمى ايلە

۱- بو بىلگىنى اورمىنە اونىوئرسىتە تىنىن مەلمى جمال آىرومى وئرىپ،

سٽچيلپرلر، بو سبڊن ده اونلارين ايفاچيليفيندا يارديمچي مٺلو -
 پوئتيڪ (موسيقيلى شعر) متنلر اولدوقجا سئيره كدير .
 اورميه ده تڪه عنعنه سى نين داوامى كيمي عاشيقلارين توى - دوىو-
 نندن علاوه قهوه خاننا - چاچييا بيغيشاراق مجيس قورمالارى، قهوه خاننا
 چاچييا توپلاشانلارين قارشيسيندا چاليب - اوخومالارى ايندى ده
 ياشاما قداددير. مراسيمه باشلايان عاشيقلار نؤبه ايله چاليب - اوخويور
 و گئت - گئده مجيسى قيزيشديرلر. معين مرحله دن سونرا چاچييا
 توپلاشانلار دا عاشيقلارا قوشولوب اوخوماغا باشلايپيرلار، وجد - جو -
 شغونلوق احواليندا اولان مجيس ساعا تارلار داوام ائدير. بورادا
 تڪه ده كئچيريلن سماع مجيسلرى نين علامتلى آشكار گؤرون تولرله
 نظره چارپير. مجيسده كيلر مجيس مراسيمي آپارانين تائيسر و
 تشويقيه اونا قوشولور، وجده گلير، اوخويور، بوندان باشقا اوخو
 متنلرينده طريقت مضمونلو اؤرنكلر ده كيفايت قدهر گئيش يئر
 آلير كي، بو دا قهوه - چاچي - دا تڪه عنعنه سى نين داوام ائدير -
 بلديگيني، داها دوغروسو، اونون گئيش كوتله آراسينا چيخاريلديغيني
 گؤسترير .

سازا و سؤزه جدى طلباكارليقلا ياناشيلان اورميه محيطينده دوللو
 مصطفى، بالوولو مسكين، دوللو محمد، عاشيق فرهاد، عاشيق رستم روضه
 چايلى، عاشيق عبدالرحيم، عاشيق لطفعللى، عاشيق على قيرمىزى باش،
 عاشيق اعلان خويلو، عاشيق درويش، عاشيق دهقان كيمي قدرتلى صنعت
 كارلاريدتشمبش دير، بونلارين ايچريسينه دوللو مصطفى/ ۱۸ - جى يوز
 ايلليك / و بالوولو مسكين ۱۹ - جو يوز ايلليك / ياراديجى
 صنعتكارلاردير، هر ايكي عاشيغين كامل شعر اؤرنكلردن عبارت زنگين
 بديعى ارشى چاغداش اورميه عاشيقلارى نين سؤز يوكونده قورونوب
 ساخلانيلير، محيطين چاغداش اوستادى عاشيق دهقانين صنعت شجره سى
 آذربايجان عاشيقلينيندا آپاريچى آخارلاردان بيرينى ياراتميش
 دوللو مصطفى يا باغلانير:

عاشيق دهقان / ۲۰ - جى يوز ايلليك /
 عاشيق فرهاد / ۲۰ - ۱۹ - جى يوز ايلليك /
 " جواد / ۱۹ - جو يوز ايلليك /
 دوللو محمد / ۱۹ - ۱۸ - جو يوز ايلليك /

(۱)

ماحالین بالوو، دول دیزه سی، آشنا باد، ایقدیوانگنه کتدلی اساس "عاشیق اوجاقلاری" ساییلیر. بو کتدلرین یاخینلیغیندا "اما مزاده"، "غریب حسن"، "خلیفه محمد"، "علی پنجه سی" کیمی سیناقلی پیر زیارتگاهلارین موجودلوغو اورتا یوز ایلیک لرده همین نقطه لرده گوجلو صوفی - درویش اوجاقلاری نین فعالیت گؤسترمه سی ایله باغلی دیر کی، داها سونرا اورادا عاشیق مسکنلری نین یاراتماسی دا بو تاریخی گئدیشین قانونا او یغون نتیجه سی دیر.

یوخاریدا آدلاری چکیلن کتدلر آراسیندا "دول دیزه سی" کتدینی آیریجا وورغولماق لازیم گلیر. عاشیق صنعتی نین یارانیشیندان ایند- بیه قدهر بو کتده ایکی یوزدن یوخاری عاشیقین یا شایب فعالیت گؤستردیگی سؤیله نیلیر. آذربایجان عاشیقلیغیندا قدرتی اوستادلر کیمی خاطرلانا ن دوللو مصطفیٰ، دوللو محمد، دوللو ابوذر بو اوجاغین یئتیرمه لری دیر. دوللو مصطفایا شاگردلیک ائتمیش دوللو ابوذریسن سونرالار بورجالی عاشیق محیطینده آپاریجی ایفاچیلیق آخارلاریندان بیرینی یاراتماسی دا بو باخیمدان تصادفی دگیل دیر. قافقازین دیگر عاشیق محیطلرینده مشاهیده ائدیلمه یین "دول هیجرانی" سازها واسی دا چوخ گومان کی، دوللو عاشیقلارا مخصوص بسته دیر و بورچالییی- دوللو ابوذر طرفیندن گتیریلیمیش دیر. بو ها و اورمییه عاشیق محیطی- نده ساده جه اولراق "هیجرانی" آدی ایله تانیلیر.

اورمییه عاشیقی محیطی نین ساز - سؤز اقلیمی دیگر آذربایجان ماحاللارینا یا بیله ماقلا یا ناشی بو اراضی ده، یا خود بو اراضیه یاخین بؤلگه ده ساکن اولان یا بانجی خلقلرین/ کورد، ارمنی و آسوریلرین / آراسینا دا نفوذ ائده بیلیمیش دیر. اؤتن یوز ایلیک لرده آذربایجان تورکجه سینده چالیب - چاغیران چوخ ساییلی ارمنی عاشیقلاری نین خیلی قسمی نین اورمییه ده یا شایب - یاراتماسی دا بو سبب دندیر. بو محیط داخلینده آسوریلره مخصوص صنعتکارلار دا یئتیشمیش دیر. حاضردا

۱- صنعت شجره سی باره ده بیلگینی عاشیق دهقان اوزو وئرمیش دیر. او، دوللو مصطفیٰ دان اؤنجه کی اوستادین آدینی خاطرلایا بیلمه دی / ۲۱
 مای ۱۹۹۵- جی ایل، اورمییه /

اورمیة شهرینده یاشایان قوجامان صنعتکار۔ عاشیق بیوسف آسوری
عاشیقلارینین اورداکا سون نمایندهسی دیر. او، عاشیق صنعتی نیسن
درین بیلجیلریندن بیر ی ساییلیر.

گونئی دهکی عاشیق محیطلرینین ان قاینار نقطه لریندن بیر ی ده
زنجان و اونون چؤوره سینده کی ابهر، خرمدره، سلطانیه، مثیدار، هیدج
بؤلگه لرینده یئرلشمیشدیر. اساسی قووه لری خرمدره و ابهرده جمعه شن
زنجان عاشیق محیطی نین ایفاچلیغی ساز، بالابان و قوال اوچلویو
اؤزه رینده قورولموشدور. محیطینده کی چاغداش عاشیقلارین سایی یوزدن
چوخدور. تکجه خرمدره نین عمیلر کندینده اوتوزدان یوخاری عاشیق
یاشاییر!

زنجان عاشیق محیطی آذربایجان عاشیق صنعتی نین کلاسیک سؤز و مو -
سیقی یوکونو محافظه ائتمکله یاناشی یئرلی - بؤلگه سل خصوصیت لر
عکس ائتدیرن اؤزه للیکلره گؤجو مثیل ائتمه سی ایله سنجیلیره .
یارادیجی کیفیتین گؤجو اولماسی سببیدن دیر کی، "قوربانی" داستا -
نین عنعنه وی سؤزه سی بو محیطه مخصوص صنعتکارلار طرفیندن گؤکلو
شکیلده ده بیشدیرلمیش و نتیجه ده داستا نین یئنی بیر واریانتی -
" زجانلی قوربان" اورتایا چیخمیشدیر. ^(۲) "خسته قاسم" داستا نینین
زنجان عاشیقلارینین سؤز یوکونده بیئر آلان واریانتی دا ایندییه
قده ر بیلینن سؤزه دن، هابئله پوشتیک (شاعرانه) متلردن / خسته
قاسم شعرلریندن / چوخ فرقلی دیر. ^(۳) بوتولوکده زنجان عاشیق محیطینه
مخصوص صنعتکارلارین سؤز یوکونده قیرخایاخین داستا ن محافظه اولو -
نور. دیگر محیطلرده او قده ر ده مشاهیده ائدیلمه یین "تیلیم خان "

۱- زنجان، ساوه، خراسان و قاشقای عاشیق محیطلری باره ده کی بیلگی -
لری منوچهر عزیز ی دن، دوقتور جواد هیئت دن، عاشیق دهقان و عاشیق
یعقوب بینیسلی دن آلمیشیق . ۲۰ - م. ح. طهماسب، آذربایجان خلّق
داستانلاری / اورتا عصرلر / ص ۳۵۵ . ۳ - بو بیلگینی بیزه خسته قاسم
ارثی نین توپلایجیسی - گونئی آذربایجانیندا یاشایان فولکلورجو -
حسین صیامی ۱۹۹۵- جو ایلین یازیندا باکیدا وئرمیشدیر. او خسته -
قاسم "داستانینین زنجان واریانتینی توپلاییب دیگر واریانتلارلا
بیرلیکده / بئش واریانت الده ائتمیشدیر / نشره حاضرلامیشدیر.

داستانی زنجان عاشیقلارینین سؤز یوکونده چوخ فعال موقعه مالیک دیره، زنگین سوژه (موضوع) ترکیبینه و کامل شعریتیه مالیک اولان بو داستان آذربایجان داستانیلیغینین نادر اثرنگدریندن دیره.

اوخو و چالغی بیچیمینه گؤره زنجان عاشیق محیطینه یاخینلیغی اولان ساده عاشیق محیطی ده گونئی محیطری آراسیندا اؤنملی یئر آلیر. اساساً ساوه - همدان بؤلگه‌سینی احاطه‌لین بو محیطده هم ساز - بالابان مشترک‌لیگی، هم ده تک ساز ایفاچیلیق موجودور. حاضر دا اللی دن یوخاری چاغداش عاشیقین چالیب - چاغیردیغی ساوه عاشیق محیطینده داستانچیلیق آپاریجی آخاری تشکیل ائدیر. تبریز قاراداغ، اورمیه و زنجان عاشیق محیطلرینده اولدوغو کیمی تکه کؤکله‌لی بو محیطده ده توی - دؤیونده چالیب - چاغیرماقلا یاناشی چایجی - قهوه‌لره اوخوماق عنعنه‌سی موجودور. ساوه عاشیق محیطینده ساز بسته‌چیلیگینه و ماهیر ایفاچیلیغا خصوصی فیکر وثریلیر. ساوه محیطینده یارادیلیمیش "همدان گرایلیسی"، "همدان دویبتی"، "ساوه گولو" کیمی دولغون ساز ها والاری گونئی ده کی عاشیق محیطلرینین اکثریتینده ایفا اولونور. اینجه ساز چالغیسی ایله سنجیلن ساوه عاشیقلارینین بو ساحه‌ده کی ایفاچیلیق کیفیتلری اورمیه و بورجالی عاشیقلارینین چالغی بیچیملرینه ده یاخیندیر.

قدیم تورک مدنیتینین اساس بئشیکلریندن اولان خوراسان ماحالیندا دا زنگین کئچمیشه مالیک، عاشیق محیطی موجودور. خوراسان تاریخاً اؤز صوفی شیخلری، تکه او جاقلاری ایله آد جیخارتمیش بیر بؤلگه اولدوغوندان اورادا بلکه ده بوتون بؤلگه‌لردن داها اؤنجه تکه کؤکله‌لی عاشیق‌لیغین انتشار تاپماسی اوچون مۇنبت (محولدار) زمین یارانمیشدیر. اورتا چاغ محبت داستانلاریندا حق عاشیقلارینین یوخو - دا ایکن "خوراسان اره‌نلری" ندن درس آلمالاری، یاخود دا خوراسان اره‌نلرینین الیندن باده آلیب ایچمه‌لری هنج ده تصادفی خصوصی شکیلده وورغولانمیر. عاشیق‌لیغین معنوی - عرفانی موازنتینین حاضر - لانماسیندا خوراسان او جاغینا مخصوص صوفی شیخلرینین مهم رول اویناماسی یوخاریداکی عرفانی - میفلوژی (اساطیر علمی) قالیبین بیچیملنمه‌سینه و داستان قورولوشوندا ثابت موقع قازانماسینا سبب اولموشدور.

خوراسان عاشیق‌لیغی عاشیق صنعتی‌نین تورکوستانا بیتریمه‌سینه — گوجو معنوی تکانلار وئرمیشدیر، کؤکو خوراسان اره‌نلرینه باغلیسی اولان عاشیق آیدین اوجاغی‌نین تورکوستاندا بیتر توتاراق محکم‌لنمه — سی، تورکمن باخشیلاری‌نین اونو اؤزلرینه بیر — اوستاد حساب ائله‌مه — لری بو معنوی تکانلارین قانونا اویغون نتیجه‌سی دیر. (۱) تورکوستانلا سیخ صنعت علاقه‌لری یاراتدیقلاریندان تورکمن و خوارزم باخشیلاری‌نین ایفاچی‌لیغینا عاشیق شعر منلوپوئتیک (موسیقی شعر) عنصرلری داخیل اولدوغو کیمی خوراسان عاشیق‌لاری‌نین اوخو و چالغی طرزینه ده تورکمن و خوراسان باخشیلاری‌نین تاشیری آدلانمیش دیر، خوراسان عاشیق‌لاری‌نین بوغاز قابینا تاملاری تورکمن باخشیلاری‌نین بوغاز قابینا تاملاری‌نین عینی دیر، گؤرونوروائله بو سببدن دیر کی خوراسانین بعضی کسیملر — ینده "عاشیق" و "باخشی" آد — عنوانلاری یا ناشی ایشله‌نیر و جوخ آسانلیقلا بیردیگری‌نین عوض ائدیجی‌سینه چئوریله‌بیلیر، بو، بیر باشقا طرفدن ده خوراسان عاشیق محیطی‌نین آذربایجان عاشیق صنعتی ایله تورکمن باخشی صنعتی آراسیندا کئچید — کؤرپو رولو اوینادی — غینی سجیه‌لندیریر.

عاشیق‌لیغین معنوی — عرفانی موازنتی‌نین حاضیرلانماسیندا مهم رول اوینایان خوراسان محیطی صنعت موازنتینه کئچیددن سونرا ایلکین مرحله‌ده کی سویه‌ده گوجو موقعه صاحب اولایلمه میشدیر، بونون باشلیجا سببی اورتاچاغلارین سونلارینا دوغرو خوراساندا تورک اقلیمی‌نین سنکیمه‌یه (سؤنمک) باشلاماسی و خوراساندا کی تکه اوجا قیلاری‌نین حرکت ائده رک قافقاز و آنادولویا بیترلشمه‌سی دیر. بونلا گؤره ده خوراسان عاشیق محیطی آذربایجانین دیگر عاشیق محیطلری ایله مقایسه ده او قدر ده گوجو صنعت انکشافی کئچیرمه میشدیر، بونو خوراسان عاشیق‌لاری‌نین اساساً "جوره (خیردا) سازلاردان استفاده ائتمه‌سیندن ده دویماق مومکون دور، حاضیردا خوراسان عاشیق محیطی — نده فعالیت گؤسترن عاشیق‌لارین تقریبی سایی اوتوزا یاخیندیر.

ایراندا عاشیق‌لیغین تکه کؤکه‌نیندن داها جوخ عاشیق‌لاشمیش اوزانلار قانادینا باغلی اولان بیر محیطی موجودور: قاشقای عاشیق

محیطی تکزاس ایفاچیلرینا اساسلارنا بو محیطده عاشیقلار عادتتا " بیر
 یئرده دایاناراق چوخ زامان بارداش قوروب اوتوراراق/ جالیب
 اوخویارلار. اولارین سؤز بؤکونده فلسفی - عرفانی سجیه داشیب
 سؤز و موسیقی بؤکو جزئی بئر توتور. بو محیطده خلق ماهنیلاری طرز-
 بئنده اولان اویناق ائل نغمهچیلیگی سؤز بؤکونون آپاریجی آخارینی
 تشکیل ائدی. ایندی ده آتلی حیات طرزنی گنجیره ن قاشقای طایفالاری-
 نین مسکونلاشدیرغی ایری مقیاسلی قاشقای - شیراز بؤلگه سینده عاشیق
 صنعتی نین ساز بئستهمی اوزهرینده کی ائل نغمهچیلیگی اولماسی قومی
 - معنوی یاشام بیجیمیندن ایره لی گلن طبیعی - تاریخی قانونا
 اوغونلوق دور. قاشقای عاشیقلارینین ایفاچیلیق باخیمیندن خورا -
 سان عاشیقلارینا و تورکمن باخشیلارینا بنزه رلیگی چوخ دور. بو
 محیطه مخصوص عاشیقلار بئش سیملی، بئشددی پرده لی قوبوزا اوخشار
 جوره (خیردا) سازلاردان استفاده ائدیبلر. سازا متال (دمیر) سیملر
 عوضینه مخصوص بورولموش ایپک تئلر باغلاندىغیندن قاشقای عاشیقلار
 تزنه یه (مضابا) احتیاج دویمور و سازی اسکی قایدانین داوامی
 اولاراق بارماقلا چالیرلار. بو سببدن ده قاشقای ساز هاوالاری دیگر
 محیطلرده کی ساز هاوالاریندن خیلی درجه ده فرقله نیر. قاشقایلاردا
 ساز جالیب اوخوماق کوتله وی سجیه داشیبیر. محیطده فعالیت گؤسترن
 چاغداش بئشه کار عاشیقلارین سایی اللی دن یوخاری دیر.
 گؤروندویو کیمی، بیلگیلرین آزلینگی گونئی ده کی عاشیق محیطلری
 بارده ده دلغون علمی تصور یاراتماغا او قده ر ده امکان وئریمیر.
 بونونلا بئله، اوزون زامانلار بیری داوام ائدن بوشلوقو آز دا اولما
 دلدورماق، آذربایجان عاشیق صنعتینین ایلك دفعه بوتوو شبکه سی
 ایله گؤز اؤنونه گتیرمک مقصدیله گونئی محیطلرینین تاریخسی و
 چاغداش منظره سی حقیقته معیین علمی قناعت و ملاحظه لر ایره لسی
 دورمه بی اهمیتلی سایدیق .

شرح حال حاج زین العابدین تقی اف

بقلم: م. زرین نژاد

حاج زین العابدین تقی اف، نامی که در یکصدسال گذشته (بین اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم) و در بحبوحه رواج بازار نفت در جهان بعنوان یکی از سلاطین نفت شهرت یافته بود.

او نه تنها در سرزمین قفقاز معروفیت داشت بلکه در اکثر کشورهای دور و نزدیک و کشورهای همجوار منجمله در کشور ما شخصیتی با خصایص حمیده و افعال پسندیده شناخته شده بود.

هنوز هم در بین سالخوردگان هستند کسانی که نام حاج زین -

العابدین را بخاطر داشته "چلوار آفتابه نشان" یکی از تولیدات کارخانجات معروف پارچه بافی اوراکه هنوز هم در حال فعالیت است بیاد دارند.

زین العابدین در سال ۱۸۳۸ میلادی، در زمان امپراطوری تزار (نیکلای دوم) "روستای مردکان از بیلاقات شهر باکو در خانواده بسیار فقیر بدنیا آمد و در سال ۱۹۲۴ میلادی در سن ۸۷ سالگی و در دوران سیاه کمونیستی از دنیا رفت.

پدرش محمد تقی که با کفش دوزی امرار معاش میکرد، به این فرزندش بیش از دیگران علاقه داشت، چون در چهره او هوش سرشار و صفات پسندیده نمایان بوده که او را با دیگر افراد خانواده متمایز ساخت

زین العابدین از اوایل کودکی، فرمانبردار، تیزهوش و سخت‌کوش بود. در سن هفت‌سالگی بود که وارد بازارکار شد تا بتواند کمک‌خرج عائله بزرگ پدر باشد. زین العابدین کوچک ابتدا بعنوان شاگرد بنا و با مزد فقط ۶ کویک (تقریباً ۶ ریال) در روز و با علاقه و شوق بی‌نظیر شروع بکار کرد. دیری نگذشت که از شاگردی به بنائی و سپس به معماری رسید. در شغل معماری بود که با درآمد نسبتاً بیشتر توانست اداره عائله دوازده نفری پدر را بعهده بگیرد. او در سنین نوجوانی ازدواج کرد و چندسال بعد صاحب دو فرزند ذکور بنامهای اسماعیل و صادق گردید که بعدها، هر دو برخلاف پدر که از سواد بهره نبرده بود تحصیلات دوره متوسطه را پایان رسانده و مسلط به زبانهای ترکی، فارسی، روسی و فرانسه نیز شدند. اسماعیل و صادق که هوش و شایستگی را از پدر به ارث برده بودند از سنین نوجوانی در امور مختلف پدرشان سمت معاونت اورا عهده‌دار شده بودند.

زین العابدین در همه عمر پربارش مشاغل گوناگون و پرزحمت را طی کرده و زندگی پرنشیب و فراز را پشت‌سر گذارده بود. منجمله: سنگتراشی، باربری، بنائی، پیمانکاری و بالاخره حفاری جاه‌نفت ر ماشینی کردن صنایع استخراج نفت را بوجود آورد که قبلاً با وسائل دستی انجام میگرفت.

او در سال ۱۸۷۳ میلادی با اندوخته قابل توجهی که حاصل کوشش و زحمت بود برای تهیه وسائل و ابزارهای لازمه حفاری سرمایه‌گذاری کرده و با استخدام کارگران ماهر شروع بکار حفاری جاه‌نفت نمود. ناگفته نماند که آنموقع حفاری جاه‌نفت بسیار مشکل و طولانی و خطرناک بود و حداقل در عمق ۸۰۰ - ۹۰۰ متری و متجاوز از دو سال کار پرزحمت به نتیجه میرسید. معهذا از آنجائیکه زین العابدین بعد از خدا به هوش و پشتکار خود متکی بوده و از هیچ مانعی هراس نداشت لذا در این شغل جدید نیز امیدوار بود که موفقیت نصیب وی خواهد شد. برای همین هم او لحظه‌ای آرام نبوده و پایبای کارگران دیگر در عملیات سخت‌حفاری شرکت مینمود. زین العابدین چند سالی مشغول حفاری جاه و استخراج نفت بود و روز بروز هم موفق و موفق‌تر مسد و ثروت روی ثروت انباشته میگردد. شعارش در زندگی این بود که: " برای بندگان خدا مفید واقع بشود" مثلاً: کار و یی

کارگاه ایجادکننده عده‌ای از آن بهره‌مند گردند و یا سازمان و یا مؤسسه بوجود بیاورد که برای جامعه سودمند باشد. خلاصه همواره در این اندیشه بود که چگونه میتواند رفاه و آسایش‌هموعان را فراهم نماید... نزدیک به چهل سال از عمر پرتلاش‌زین العابدین گذشته بود که با نظر و راهنمایی‌های مرحوم شیخ‌الاسلام وقت باکو به آرزوی دیرینه خود که زیارت‌خانه خدا بود نائل گردید. او با تحمل مشکلات عدیده و با وسایل نقلیه ابتدائی آن زمان به بیت‌الله‌الحرام مشرف و در مراجعت نیز موفق به زیارت‌عتبات‌عالیه شد.

بالاخره در سن ۵۵ سالگی از فعالیت و پشتکار و ابتکار خود توانست جزو چهارنفر میلیونر انگشت‌شمار صاحبان نفت باکو بشمار آید. از این مرحله به بعد به قول خدا و توانست با داشتن پشتوانه قوی مالی بهتر از گذشته به مستمندان جامعه و زیردستان برسد.

یک سال، در باکو و اطراف، گرانی و قحطی بی سابقه رخ داد. حاج زین العابدین بیدرنگ آستین همت بالا زده به خدمت‌هموعان خود شتافت. بلافاصله دستور داد در چهار نقطه از شهر انبارهای بزرگ از چوب ساخته و آنها را از مایحتاج مردم از قبیل گندم، جو، برنج، روغن و آرد پر نمودند و از صبح تا شب زیر نظر مستقیم خودش بین مستمندان - آبرومندان - بیوه زنان و یتیمان و غیره تقسیم میکرد. تا اینکه وضع بحال عادی برگشت و این همت‌عالی و بموقع حاج زین العابدین تحسین همگان را برانگیخت.

تنها ثروت فراوان و رویائی او نبود که حاج زین العابدین را چه قبل از وقوع انقلاب بولشویکی و چه بعد از آن به اوج شهرت رسانید بلکه نوع دوستی و سخاوت و ترقیخواهی او بود که او را از دیگر ثروتمندان متمایز می ساخت.

میراث ارزشمندی که از حاج زین العابدین تقی اف باقی مانده همانا نام نیک و جاودانی اوست.

(نام نیکو گر بماند ز آدمی به کز و ماند سرای زرنگار)...

در سال ۱۹۲۰ میلادی وقتیکه قفقاز منجمه کشور آذربایجان بدست بولشویکها افتاد، تمامی دارائی ثروتمندان بزرگ منجمه حاج زین - العابدین، از منقول و غیرمنقول بزور سرنیزه بلشویکها بیرحمانه و با شقاوت غیرقابل تصور تصاحب گردید و خود آنها نیز اعدام و یا به جهنم سیبری تبعید شدند که اکثر آنها دیگر و هرگز به وطن

عود برنگشتند .

جالب اینکه تنها به شخص او و خانواده اش آسیبی رسانده نشد و این مصونیت فقط بخاطر خیرخواهی و انسان دوستی او بود و بس ، زیرا همه حتی مخالفین ، او را مظهر خیرات و میرآت شناخته بودند .

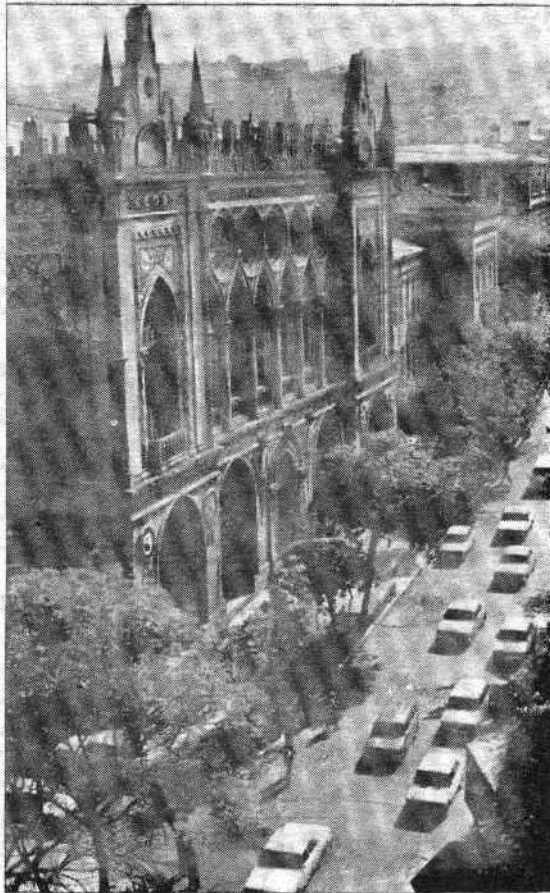
اکثر مردم قفقاز اذعان داشتند به اینکه خدای او را محافظت کرد تا توانست بقیه عمرش را بدون مزاحمت رژیم جابر کمونیستی در کنار خانواده و در خانه بیلاقی خود (مردگان) بسر برد و چهار سال بعد (۱۹۳۴م) به رحمت ایزدی پیوست و در همانجا نیز خاک سپرده شد . همچنین گردانندگان رژیم انقلابی ، دو فرزند ذکور او را در رأس امور کارخانجات و شرکتهای بزرگ متعلق به پدرتان گماردند تا از رکود و فروپاشی آنها جلوگیری بعمل آید .

حاج زین العابدین پیش از هر چیز علاقه مند به آموزش و پرورش همگانی بود و همواره برای نیل به هدف مقدس خویش از هیچ کوششی فروگذار نبود ، شاید هم بخاطر آنکه خود از کودکی از نعمت سواد بی بهره و محروم بوده است ، او نزدیک به بیست سال داشت که به آموزش الفبای عربی (آن موقع در منطقه قفقاز معمول بود) پرداخت و پس از مدتی توانست مختصر خواندان و نوشتن را فرا بگیرد .

حاج زین العابدین برای عمران و آبادی و ایجاد کار برای مردم اهمیت زیاد قائل بود . چنانچه شهرت داشت ، او بهر کاری دست میزد نتیجه آن موفقیت آمیز بود ، حتی اطرافیان شایع کرده بودند که مثلا : " زین العابدین حتما " هنگام کارهای بنایی به گنج دست یافته و برای همان صاحب این همه ثروت پاد آورده شده است . و یا می گفتند : او مورد لطف مخصوص خدا و نظر کرده خداست . . . و از این قبیل شایعات . . .

حاج زین العابدین بنا به عادت دیرینه اش در ایام سالخوردگی نیز در شبانه روز فقط شش ساعت استراحت میکرد و بقیه ساعات روز کار و کار ، عقیده داشت که این دنیا جای کار و زحمات است ، استراحت و خواب در آن دنیا . . . شهو راست که او بعد از انجام نماز صبح ، بلافاصله روانه کار و کارگاه میشد ، هرگز کسی ندید که او از کار و فعالیت شکایت داشته باشد ، از آنجائیکه خود از خانواده فقیر و زحمتکش برخاسته بود لذا دارای دل بزرگ و رئوف و باگذشت بود ، هرگز روزگاران و دوران تنگدستی و فقر را فراموش نمیکرد ، معروف است

در عمارتی که در آن با خانواده اولیه اش زندگی میکرد، ابزار بنائی دوران کارگری خود را که تا آن زمان حفظ کرده بود از قبیل: تیشد، ماله، قلم، شاقول، تراز و غیره را از بالای درب خروجی عمارت آویخته بود. منطق و استدلال حاجی این بود که هر روز صبح موقع خروج از خانه بادیدن وسائل روزی ساز گذشته را بخاطر آورده سپاس

ساحتمان آکادمی علوم آذربایجان، باکو

خدا را سجا بآورد و بخشد یاد آور شود که رفتار و مناسبات خدا پسندانه با زیردستان داشته باشد. حاج زین العابدین هموار در امور خیرات و مبرات و کمک به مستمندان پیشقدم و پیشرو بود. در مدت عمر پربار خود چندین مسجد، بیمارستان، مدرسه، دارالالتیام، آب انبار، آب تصفیه شده و لوله کشی شده، قطار شهری و حتی دارالایتام برای کودکان آرامنه و غیره را در جمهوری آذربایجان و دیگر نقاط قفقاز بنا نهاد او بود که اولین سالن اپرای بزرگ شهر باکو را در بهترین محل شهر و با هزینه بسیار بالا بنا نهاد که هنوز هم مورد استفاده قرار دارد. همچنین اولین

مدرسه بازرگانی برای تربیت مهندسين را در آذربایجان تأسیس کرد. بعضاً به اطرافیان میگفت: از خدا میخواهم روزی برسد که در عالم اسلام حتی بکنفر چه مرد و چه زن بسواد وجود نداشته باشد. عقیده داشت که زن تحصیل کرده بهتر میتواند فرزندان خود را برای جامعه

پرورش بدهد.

حاجی زین العابدین به غیر از ایجاد ده‌ها مؤسسه عام‌المنفعه، در شصت سالگی بزرگترین مرکز کار و اشتغال هزاران نفر را بوجود آورد. آن کارخانه عظیم پارچه‌بافی بود که او از خود بیادگار گذاشت و هنوز هم پایرجا بوده و محل کار و زندگی هزاران مهندس و کارگر و کارمند و محل زندگی با خانواده‌ها میباشد.

این کارخانه پارچه‌بافی عظیم را که در آن زمان در نوع خود بی‌نظیر بود در سال ۱۳۱۵ هـ و ۱۸۹۷ م در حومه شهر باکو پی‌ریزی کردند. از آنجائیکه قرار بود یکی از محصولات کارخانه (چلوار) باشد، لذا محل را "آغ شهر" (شهرسپید) نام نهادند. چون در همان حوالی شهرک دیگری بنام "قره شهر" (شهرسیاه) وجود داشت که مرکز پالایشگاه‌های نفت بود. ماشین‌آلات و ادوات مربوط را به کارخانجات مشهور سازنده انگلیس - آمریکا و آلمان سفارش داده و ساختمان کارخانه نیز توسط مهندسين و کارشناسان خارجی و کارگران داخلی و با هزینه بسیار بالا شروع شد و در تاریخ ۱۳۲۲ هـ برابر با ۱۹۰۴ م به پایان رسید و بلافاصله از همان تاریخ شروع به بهره‌برداری گردید. جالب اینکه هم محل مناسبی برای سکونت مهندسين و کارشناسان خارجی و هم برای سکونت و زندگی ۱۲۰۰۰ کارگر و کارمند محلی که تعدادشان با خانواده بالغ بر ۵۰۰۰۰ نفر میشد شهرک مجهز و مدرنی در نزدیکی کارخانه و در کنار دریای خزر توسط استادان ماهر امریکایی ساخته شد که دارای وسائل مدرن از قبیل لوله‌کشی و آب تصفیه شده، برق، حمام در ساختمان‌ها و مدارس، بیمارستان، دارو - خانه، مسجد، پارک، فروشگاه‌ها، کتابخانه و محل تفریح در نظر گرفته شده بود. چندی نگذشت که محصولات کارخانه نه تنها در منطقه قفقاز بلکه به بیشتر کشورهای همجوار و حتی دوردست صادر گردید. منجمله کشور ما بود که بیشترین مردم طرفدار "چلوار آفتابه نشان" آن کارخانه بودند.

جالب اینجاست که حاجی زین العابدین با اینکه سواد چندانی نداشت ولی همواره مایل بود از همه جا و همه چیز مطلع بشود. با آن همه مشغولیت کاری که داشت در مواقع استراحت به جراید خارجی (روسی، انگلیسی، فرانسه، فارسی، عربی) بوسیله مترجمین مخصوص

گوش‌فرامیداد تا از اخبار تازه و پیشرفت‌های مهم کشورهای غربی آگاه گردد.

حاج زین العابدین بزرگوار و بخشنده بود، چنانچه شخصی و یا موسسه از نقاط دور و نزدیک بمنتظور بنیاد و یا تعمیر مسجد، بیمارستان و یا مدرسه از او کمک می‌طلبید با طیب خاطر به یاری آن میشتافت. مدرک موجود نشان میدهد که سالهای قبل از تسلط بلشویکها بر قفقاز حتی عده‌ای از شهرهای ایران منجمله تبریز، اصفهان، رشت و تهران و چندین شهر دیگر قفقاز از قبیل تفلیس، گنجه، شماخی، شیروان، قره‌باغ، دربند، نخجوان و غیره چون سخاوت و فتوت اورا میشناختند برای تاسیس و تعمیرات مدارس، مساجد نشرکتب‌درسی، روزنامه و یا مخارج تحصیلی از او کمک خواسته بودند همه را برآورده بود.

در جریان زلزله ویران‌کننده شهرهای شماخی و شیروان که در سال ۱۹۰۲ م برابر با ۱۳۲۲ ه.ق و در سرمای سخت زمستان بوقوع پیوست و در آن متجاوز از ۲۱۰۰ نفر تلف شدند و هزاران نفر زخمی و بی‌خانمان شدند، حاج زین العابدین بلافاصله علاوه بر کمکهای لازم مالی و پزشکی و درمانی به ستم‌دیدگان برای ترمیم خرابیها و نوسازی مناطق زلزله‌زده نیز همت گمارد بالاخره با اهتمام و پشتکار خستگی‌ناپذیر او بود که در مدت کوتاهی شهرهای شیروان و شماخی و اطراف نوسازی شده مورد استفاده قرار گرفت است که هنوز هم سالخوردگان آن دیار همت‌بلند و کمکهای بی‌دریغ اورا فراموش نکرده‌اند.

نهایتاً حاج زین العابدین، روزی به یکی دیگر از آرزوهای دیرینه خود نائل گردید، و پس از تلاش زیاد با بدست آوردن موافقت مقامات دولت روسیه تزاری و ارتجاعیون، بنای اولین مدرسه اناشیه اسلامی رادر جهان بنانهاد. این اقدام گامی بزرگ و تاریخی و خدمت‌جاویدانی او بود که به عالم اسلام نمود و از طرف علمای اسلام و سران کشورهای اسلامی مورد تمجید و تحسین قرار گرفت.

بنای مدرسه دخترانه اسلامی، به سبک مدارس مدرن اروپائی بود که در تاریخ ۷ اکتبر ۱۹۰۱ م برابر با اول جمادی الاول سال ۱۳۲۱ ه.ق در یکی از بهترین محل‌های شهر باکو بنانهاد. با این اقدام دروازه‌های فرهنگ و علوم بروی دختران و زنان مسلمان گشوده شد. به همین

مناسبت هزاران شادباش و تبریکات چه نگرافی و چه کتبی از اقصی نقاط جهان بویژه از کشورهای اسلامی بعنوان حاج زین العابدین تقی اف بانی اولین مدرسه دخترانه اسلامی فرستاده شد که بعدها همه آنها جمع آوری و به شکل کتاب به چاپ رسید. بيمورد نیست که مطلبی رانیز اضافه نمائیم: نگارنده از دوران کودکی بخاطر دارم یکی از خانم‌های سالخورده تعریف میکرد که در محضر حاجی، درباره زنان مسلمان بحث طولانی بمیان آمده بود و هر کس نظراتی ابراز میداشته و حاجی با استدلال قوی از حقوق زنان مسلمان دفاع کرده و گفته بود: " امتیاز و حقی که اسلام برای زنان قائل شده، در دیگر ادیان وجود نداشته باشد. مگر نه قبل از اسلام و ظهور خاتم الانبیا (محمد علیه السلام) نوزادان دختر را زنده بگور میکردند؟ و آن وحشی - گریها با اجرای قوانین و دستورات خدا پسنده که در کتاب آسمانی ما منعکس است از میان رفت؟... در پایان گفتگو گفته بود: من تعجب میکنم چرا زنان ما از تحصیل بی بهره باشند؟ در صورتیکه زنان ما بیشتر از دیگران از استعداد و هوش سرشار خدادادی برخوردار دارند؟..."

درود به روان پاک همه نیکوکاران و خدمتگزاران خلق خدا... .

" قدر یک ساعت عمری که کنی خدمت خلق

سالها گر بعبادت سپری نیست مفید... ."

تبصره:

در خاتمه چا دارد یادآوری شود که جمهوری آذربایجان سرزمین خوش آب و هوا و زرخیزی است که قبل از انقلاب بلشویکی ثروتمندان خیر - خواه و متدینی چون حاج زین العابدین تقی اف، مرتضی مختاراف، آقا موسی تقی اف، کربلائی محسن سلیم اف و امثال آنها و رجال سیاسی و وطنپرستی مانند محمد امین رسولزاده، نریمان نریمانف و روحانیون چون شیخ الاسلام آخوندزاده، شیخ الاسلام میر محمد کریم جعفرزاده، شیخ الاسلام عبدالرحیم هادی زاده، آخوندیوسف طالبزاده و شیخ محمد شیخ امین زاده و شعرا و دانشمندی مانند نظامی، گنجوی عمادالدین نسیمی، خاقانی و علی اکبر صابر و غیره را در دامان خود پرورده است.

حال که آذربایجان از دوران استبداد و خفقان نجات یافته و

استقلال واقعی خود را بدست آورده، امید است باز بتواند زیر
لوای لاله‌الاله رجالی مانند گذشته برای پیشرفت و آبادانی
کشور و رفاه ملت مسلمان خود پرورش بدهد. انشاالله...
ناگفته نماند که بنابه گفته مادر (مرحومه) اینجانب که با مرحوم
حاج زین العابدین تقی اف نسبت هم داشته‌اند، آن مرحوم اصل و نسب
ایرانی داشته‌است... .

* لازم به ذکر است که مرحوم حاج زین العابدین شمار بسیاری از
جوانان با استعداد آذربایجان را برای تحصیل با خرج خود به اروپا
فرستاد و آنها همه متخصص و تحصیل کرده. بازگشتند. (وارلیق)

– نبیداری سیاسی علمای روحانی

یک نکته شایان تذکر آنکه، روزهای آخر دوران استبداد، حاجی زین-
العابدین تقی اف باکویی، ثروتمند مشهور (قفقازی) که یک شخصیت
انسان دوستی بود، سالیانه از حبل‌المتین کلکته قریب، پانصد نسخه
را مشترک بود و پول آنها را می‌پرداخت و دستور میداد که بخواه‌گان
خدمت مجتهدین شیعه و طلاب علوم دینیّه مقیم کربلا، نجف و دیگر
حوزه‌های مقدس، مستقیم و مرتب از اداره روزنامه ارسال دارند.
این خدمت عظیم مشارالیه موجب تنویر افکار علما شد و بییداری
سیاسی روحانیون منجر به انتشار کثیر روزنامه‌ها در حوزه‌ها و مجامع
دینی گردید. (وارلیق)

به نقل از تاریخ مطبوعات ایران – فهرست روزنامه‌های
ایرانی بترتیب الفبائی – تألیف میرزا محمدعلی خان
تربیت با تعلیقات و ترجمه انگلیسی ادوارد براون – ترجمه
فارسی: محمد عباسی – ص ۱۵۹ .

دوكتور جواد هيئت ين ادبيات شناسلىق كتابى

ادبيات شناسلىق

تأليف:
دكتور جواد هيئت
مؤيد:
وارلىق

يازان: پروفيسور نظامى جعفروف
آذربايجان دؤلت اونيورسيتيه سى نين
فيلولوژى فاكولته سى دنكاني

آذربايجان دىلى ، تاريخى ، ادبياتى و س باره ده مختلف باخيم -
لاردان اهميتلى كتابلار يازميش دوكتور جواد هيئت - ين بو گونلرده
تهراندا آذربايجان توركجه سيله يئنى بىر كتابى " ادبيات شناسلىق "
دا چاپدان چيخميشدير . آذربايجانين جنوبوندا و شيماليندا چوخ
شهور " وارلىق " ژورنالى نين علاوه سى اولان بو كتاب يالينز احاطه
اىتديكى مسئله لر ين مختلف ليگينه گوره دئيبيل ، مضمونوندا ،
پروفئسيوناللىق (حرفه و تخصص) سويه سى نين يوكسك ليگينه گوره
دقتى جلب ائدير . آذربايجانين شيماليندا يازيلميش " ادبيات
نظريه سى " ، " ادبيات شناسلىغين اساسلارى " ، " ادبيات شناسلىغا گيريش "
و س ، درس ليكلرين متودىكى تجربه سينه بو و يا ديگر درجه ده اساس
لانسا دا ، محترم دوكتور ج . هيئت - ين كتابى ، دشمك اولاز كسى ،
تاماميله اؤريژينال (يئنى - ابتكارى) دير . هر شئى دن اول ،
همين كتابدا ادبيات هر هانسى ائىدئولوگيا موقعيندن دئيبيل ،
(ياخود داخيل اولونماسى سياسى - ايدئولوژى ملاحظه لرله مطحت
گؤرولمه ين) بىر سيرا مسئله لر ، موضوعلار و س ، مختصر ده اولسا ،
شرح ائدىلميش دير (مثلا " ، معاصر ادبيات نظريه لرى : فورماليزم ،
استروكتوراليزم ، ائموسيوناليزم ، ادبى تنقيدين اوصوللارى ، متودىكى
مسئله لرى ، بين الخلق علاقه لرى ، ادبياتين تطبيقى پروبئلم لرى
و س) . اوچونجوسو ، شفاهى ، هم يازىلى ادبياتى ، هم ده معاصر ادبى
پروسئسى ياخشى بيلن مؤلف بيزيم بىر سيرا ادبيات شناسلىق
كتابلاريميز اوچون خاراكتريك اولان " ادبيات اطرافى گزشمه لر " دن

صرف نظر ائتمیش ، اؤز کتابینی بیر ادبیات انسیکلوپئدیاسی کیمی ایشله میشدیر. . . . اونا گؤره ده دوکتور ج. هیئت-ین " ادبیات - شناسلیق "ی هئج شهبه سیز ، بوندان بونرا آذربایجاندا (ایستیر - شمالی ، ایستر جنوبی اولسون) یازیلماق " ادبیات شناسلیق " کتابلاری اوچون اساس علمی - متودیکی منبعلردن بیری اولماق دیر . ظنینده ایم .

کتاب " آذربایجان و عموما " شرق ادبیاتی ساحه سینده گؤرکملی متخصص ، پروفیسور حمید محمدزاده نین " بیرنئچه سؤز " و ایله آچیلیر - بورادا گؤستریرلیر کی ، " اسلام شرقینده عرب ، فارس ، تورک دیلدرینده سؤز صنعتی ، رساملیق و موسیقییه عاید ده یرلی نظری اثرلر یازیلماش دیر . کلاسیک شاعرلر ده اؤز اثرلرینده سؤز صنعتی حقیقنده قیمتی فیکرلر سؤیله میشلر . قرآن کریمین ایلاهی تعلیمیندن الهام آلان نظامی ، فضولی کیمی شاعیرلرین اثرلرینده ادبیاتین بیر سیرا نظری مسئله لری اؤز حلینی تاپمیشدیر . مکتبلرده معانی ، بیان ، بدیع ، فصاحت ، بلاغت فنلرینین تدریسی ، بو ساحه ده چوخل — قایناقلارین گلیب الیمیزه جاتماسی بونا گؤزه ل ثبوت دور " . " بیر نئجه سوز " مؤلفینین ، حقیقنده بحث ائتدیگی عرب ، فارس و تورک دیللی علمی - نظری منبعلری یاخشی بیلمه سی دوکتور ج. هیئت-ین ائله بیر اؤستون جهتی دیر کی ، همین جهت آذربایجاندا بو گونه قده ر یازیلماش عمومی ادبیات شناسلیق کتابلاری مؤلفلرینین چوخ آز قسمینه عاید دیر دئسم ، منجه ، او قده ر ده بؤیوک سهو ائتمه رم . حؤرمتلی ج. محمدزاده داها سوترا قید ائدیر کی ، لاکین " بو کتاب (صحبت دوکتور ج. هیئت-ین " ادبیات شناسلیق " یندان گئدیر - ن . ج) گئنیش اوخوجو کوتله سی اوچون نظره آلیندیغیندان ادبیات شناسلیق ، ادبیات نظریه لری ، ادبی تنقید و اونون نوعلری ، تطبیقی ادبیات ، بین الخلق ادبی تاثیر و ادبی علاقلر ، ادبی مکتبلر ، آذربایجاندا رئالیزم جریانلی ، ۲۰ - جی عصرده ادبی جریانلار ، ادبی نوعلر ، قافییه ، وزن ، عروض ، هجا وزنی ، سربست شعر ، ادبی - بدیعی اثرلرین دیلی ، بدیعی صنعت واسیطه لری حقیقنده ضروری اولان قیسا معلومات و شریر و هئج ده هر طرفلی بیلک و ثرمک ادعاسیندا ائیل " مسئله نین محض بو جور اولدوغونو یازدیغی مختصر " گیرییش " ده

تابین مؤلفی ده گؤستریر: "البینزه آدیغینیز بو کیچیک جملی تاب ادبیا تشناسلیق علمی نین بیغجام بیر خلاصه سی دیر" . و. علاوه ئدیر: "ایران اسلام انقلابی نین گتیردیگی دیل - مدنیت آزادلیغی-ین ایشیغیندا یازیلیب چاپ اوؤو گؤرموشدور"

بونولا بئله کتاب نه قدهر بیغجام اولسا دا ، معاصر ادبیات - ناسلیغین اساس آنلایشلارینی، پرنسیپلرینی و پروبلئم-لرینی حاظه ائدیور .

مؤلف " ادبیات نه دیر، نه ایشه یارار؟" سوالینا جاواب وئردیکدا سونرا ادبیات نظریه-لری نین شرحینه کئچیر- عمومیتله ، " ادبیات نظریه-لری" آدلانا بیرینجی بؤلمه ده عکس ائتدیرمه (انعکاس) نظریه سی، مارکسیست صنعت گؤروشو ، اجتماعی رئالیزم (سوسیالیزم رئالیزمی - ن . ج) ، ایفاده نظریه سی، فورمالیزم ، یاخود شکیلچیلیک ، استرو - کتورالیزم ، یاخود قورولوشچولوق ، اوخوجونو مرکز قرار وئرن نظریه-لر (حسی تاثیر ، ادراک نظریه-لری) و س . کیمی حدی علمی متود و- لوژیک باخیشلار تصویر ائدیله . ایکینجی بؤلمه بوتؤلؤکده ادبی تنقید مسئله-لرینه حصر اولونموشدور . بورادا ادبی تنقیدین تعریفی (" ادبی تنقید ، ادبی اثرلری تدقیق ائدیبا ونلاری ده بیرلندیریر و یاخشی - پیس طرفلرینی و قابیناقلارینی آچیقلایر ") وئریلدیکدن سونرا اونون اخلاقی ، اجتماعی - پسیخولوژی ، علمی (فنی) وس . دا یاقلازی ، بورادان ایره لی گلن استقامتلی آراشدیریلماقلا ، ادبیا تشناسلیغین مهم ترکیب حیصه سی کیمی اساس فونکسییالاری معین لشدیریلیر .

کتابین اوچونجو بؤلمه سینده " ادبی مکتبلر " باشلیغی آلتیندا هومانیزم ، کلاسیسیزم ، رومانیزم ، رئالیزم (معارفچی رئالیزم ، تنقیدی رئالیزم ، اجتماعی رئالیزم) ، ناتورالیزم ، سیمبولیسم ، سوررئالیزم ، ایمپرئسیونیزم ، فوتوریزم ، اگزستانسیالیزم وس . ایسته تیک - فلسفی جریانلار باره سینده مختصر (لاکین عینی زاماندا مکمل) معلومات وئریلمیشدیر . هم شرق ، هم ده عرب ادبیاتلاری نین اجتماعی - ایسته تیک تفکور فورمالاری بین تجربه سینه اساسلانمان همین معلوماتلار دوقتور ج . هیئت - بین صنعت فلسفه سی ساحه سینده ده گؤرکملی متخصص اولدوغونو گؤستریر (قید ائده ککی ، اونون " غرب فلسفه سی تاریخی " آدلی آیریجا بیر کتابی دا باخین زامان -

لاردا اوخوجولارا چا تديريلاجا قدير.)

" ادبیات شناسلیق" ین دؤردونجو بؤلومه سینده ادبی نوعلر و ژانرلار باره ده صحبت گئدیر کی، همین بؤلومه، بیرینجی نؤبته ده، سیستملیلیکی و گتیریلن نمونه لرین، گوستریلن مثاللارین هم موافق لیگی، هم ده زنگین لیگی ایله سئچیلیر. سونراکی بؤلومه ایسه ادبی - بدیعی اثرین باشلیجا کیفیتلریندن بیرینه - دیل - اولسوب مسئله لرینه حصر ائدیلمیش دیر. نهایت، سون سؤز بئرینه " گؤنومو زده ادبیات" باشلیغی آلتیندا مؤلفین مارقلی ملاحظه لری تقدیم اولونموشدور.

البته، اوریژینال بیر کتاب باره ده کیچیک بیر مقاله ده بؤتون گئنیشلیگی و لایق اولدوغو سویه ده دانیشماق ساده جه اولاراق، مومکون دشییل، اونا گؤره ده هم متخصصره، هم ده گئنیش اوخوجو کوتله - سینه (اظینده، کتاب گئنیش اوخوجو کوتله سی اوچون نظر - سوره توتولموشدور) آنجاق ان ضروری معلومات و ثمرکله کفایتلندیم - بونونلا بئله معاصر آذربایجان ادبیات شناسلیغی نین پرولشم لرینه آشنا اولان اوخوجولار ائله همین مختصر معلومات دان دا آنلایا جاقلار کی، محترم مؤلفین، حقینده صحبت گئدن کتابی بؤیوک زحمتین و کامیل استعدادین محصولو کیمی میدانا چیخمیشدیر. لاکین اسکسی الیفبادا - عرب الیفباسیندا اولدوغونا گؤره، بو کتابدان آذربایجانین شمالیندا استفاده ائدیلمه سی موشکول مسئله دیر و چوخ یاخشی اولاردی کی، او، شمالدا استفاده اولونان الیفبالاردان بیژگی ایله ده بوراخیلسین .

دوقتورج، هیئت - ین " ادبیات شناسلیق" کتابی اونون. اساس اختصاصیندان کنار " حساب ائتدیگی" تاریخ زبان و لهجه های ترکی، " مقایسه لغتین"، " آذربایجان ادبیات تاریخینه بیرباغیش"، " آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتی"، " تورکلرین تاریخ و فرهنگینه بیر باغیش" و س. کتابلاریندان سونرا، بو ایسه او دشمکدیر کی، بؤیوک علمی - نظری حاضیرلیق، تجربه اساسیندا یازیلیمیشدیر و من امینم کی، همین کتابلارین مؤلیفه آذربایجانین هم جنوبدا (ایراندا) هم ده شمالیندا گتیردیگی شهرت حقینده بحث ائتدیگیمیز کتابین شهرتی ده علاوه اولوناجا قدير، چونکی " ادبیات شناسلیق" یالنیز

منسوب اولدوغو ملتین ادبیاتینی اوره کدن سئوهن بیر آذربایجانی تورکونون اثری اولراق قالمیر، هم ده معاصر دونیانین علمی تفکورونه، مدنیتینه بیله نیش بیر متفکرین اثری دیر و هئج شبهه سیز جنوبو (ایرانلی) شماللی آذربایجان اوخوجولاری، باره سینده جوخ مختصر بحث ائتدیگیمیز کتابی عینی زاماندا محض همین متفکرین کتابی کیمی اوخویاجا قلار. مؤلف مندن بو کتاب باره ده مطبوعاتدا تنقیدی قیدلریمی بیلدیرمگی خواهیش ائتدی، من ایسه اعتراف ائد - یرم کی، همین کتابدا یئرینده اولمایان، مباحثه دوغوران بیرجه ملاحظه یه راست گلمه دیم.

دوقتور ج. هیئت آذربایجان، تورکیه و ایراندکی مختلف چیخیش، معروضه و محاضره رینده ائزونه مخصوص بیر تواضع ایله نه قده ر" من دیلچی، تاریخچی و یا ادبیات شناس دگیلم، من بیر حکیم جراحام. ده. ده، آراشدیرمالارینین سویه سی بو محترم تدقیقاتچینین عینی زاماندا هم بیر دیلچی، هم بیر تاریخچی، هم ده خصوصیله بیر ادبیات شناس اولدوغونو گؤستریر و ثبوت ائدیر.

ادبیات غزتی

۱۹ / آپریل / ۱۹۹۶ نمره ۱۵ (۲۹۸۷)

عزیزیم بؤدا منی
 خنجر آل بؤدا منی
 گورنه گونه قالمیشام
 بگنمز بؤدا منی

یوخ عزیزیم یازغیم
 قیشی محنت یازی غم
 من اولسم سنه قوربان
 سن اولمه من یازغیم

نگاهی گذرا به زندگی پربار مرحوم حاج حسین آقا نخجوانی

یکی از نخبگان و ژرف اندیشان تبریز که نام نامیش برای فرهنگ دوستان و کتاب - خوانان آشناست، نیکمرد خیر مرحوم حاج حسین آقا نخجوانی تبریزست. شخصی کسه بیشتر عمر گرانمایه خویش را صرف مطالعه، تحقیق و کاوش در آثار بزرگان و جمع آوری نسخ کم نظیر و بی نظیر کرد.

زنده یاد حاج حسین آقا نخجوانی و برادر مهترشان شادروان حاج محمد آقا نخجوانی از زمره

کسانی بودند که نظیرشان کمتر مشاهده گردیده و کمتر دیده می شود. آن مرحوم چون بزرگانزاده بود، درکنار بازرگانی علم و ادب رامایه ارتزاق قرار نداد و بدان سبب به نائلیت های چشمگیری دست یافت. حاج حسین آقا طی مسافرت هایی که جهت تجارت به ممالک خارجه داشت در جنب امور خویش اقدام به اکتساب کتب دستنویس و قدیمی می کرد و آنها را در کتابخانه شخصی نگاهداری می نمود که طی سالیان متمادی عناوین کتابهایش از مرز هزاران جلد گذشت و به گنجینه ای کم نظیر مبدل گشت.

وسعت علم کتابخوانی و کتابداری او را چنان مجذوب خود نمود که بسیاری جهت تحقیق موضوعی چه بسا چندین روز متمادی در منزل آن بزرگوار که دیگر به قرائتخانه تبدیل شده بود، سپری می کردند و کتب مهمی را تصحیح یا تدوین می نمودند. مطالعه زندگی صاحب ترجمه به گمان این بنده بی بضاعت دارای مطالب سودمندی است که علیحده قابل تأمل و اعتنا خواهد شد که در بادی امر از قلم و زبان خود ایشان که در زمان حیاتشان بنا به خواهش مرحوم کارنگ نگاشته اند تقدیم

با ذکر این نکته که، خدمات فرهنگی و علمی آن حضرت خالی از تعریف و تمجید می‌باشد و محققاً "کوششها و تلاشهای خستگی ناپذیر ایشان در راه اشاعه علم و فرهنگ بر فضلا آشکاراست و هیچگاه محتاج به تذکار نیست ولی جهت مزید اطلاع حیفمان آمد که از زندگی سراسر تلاش و شیرین آن بزرگمرد سخنی نگفته باشیم.

" بنده حقیر حاج حسین نخجوانی بنا به تقاضای دوست ... عبدالعلی کارنگ شرح حال خود را بوجه اختصار بعرض می‌رساند. از او ان کودکی من، مرحوم پدرم حاج علی عباس نخجوانی به تحصیلات بنده مراقبت و علاقه زیاد داشت. شش سالگی مرا به مکتب سپرد، تحصیلات ابتدائی خود را در یکی از مکتبهای قدیمی آن زمان آغاز نموده، بعداً در مکتب آقاسید حسین امین الادباء مشغول تحصیل فارسی و عربی و صرف و نحو شدم و چندی در مدرسه جدیدالتأسیس دولتی که به طرز جدید در محل جبه‌خانه تأسیس شده بود از جناب حاج آخوند مرحوم والد آقا میرزا مهدی ادیب - دوستان مشغول تحصیل شدم. بعد از وفات مرحوم ابوی در سال ۱۳۲۰ قمری در حجره تجارتهی ابوی با اخوی بزرگم حاج محمد آقا نخجوانی مشغول تجارت شدم. از او ان کودکی شوق مفرطی به خواندن کتب تواریک و سیر داشتم و هر وقت فرصت و فراغت حاصل می‌شد دقایق فراغت خود را صرف مطالعه کتب تواریک و ادبیات و آثار گذشتگان می‌کردم. شوق زیادی به جمع‌آوری و خرید کتب و دواوین شعرا داشتم. خالوی بنده مرحوم میرزا علیخان شمس‌الحکما متخلص به لعلی که از شعرا و ادبای دوره قاجار بود در مسافرتهای خود به تبریز، اشعار خود را به من می‌داد و بنده رونوشت آنها را ثبت و ضبط می‌نمودم تا اینکه چند سال بعد از وفات آن مرحوم کلیه اشعار و دیوان آن مرحوم را به چاپ دادم، در اثر شوق مفرطی که به جمع‌آوری کتب داشتم از مخارج یومیه خود کسر کرده، کتاب می‌خریدم و اکنون کتابخانه کوچکی که به هزاران جلد بالغ می‌شود جمع‌آوری کرده‌ام و اغلب آنها خطی است. میسر و مفرط و شوق زیادی به جمع‌آوری فرامین و سکه‌های سلاطین و عکسهای تاریخی رجال بزرگ و خطوط خطاطان معروف داشتم و مقدار زیادی از آنها را جمع‌آوری و به شکل کلکسیون درست کرده‌ام. ضمن مطالعه کتب تواریک بنظر قاصرم رسید که ماده تاریکهای وقایع مهمه را از قبیل تولد و جلوس و وفات سلاطین و وفات سلاطین و امرا و فوت علما

و بزرگان و شعرا و سایر وقایع مهمه و حوادث روزگار را یادداشت کنم و اکنون آن یادداشتها کتاب مفطی شده بنام (موادالتواریخ^(۱)) مشغول پاکنویس و طبقه‌بندی هستم که عنقریب به چاپ داده خواهد شد. در سال ۱۳۳۰ شمسی نسخه‌ای از کتاب (توضیحات انوشیروان) که یکی از کتب مهمهٔ زمان ساسانیان است بدست بنده رسید. پس از مطالعه آن دیدم که این کتاب یکی از بهترین مأخذ یادگارهای دوره ساسانیان است. سؤالاتی است که موبدان و دستوران از انوشیروان پادشاه عادل ساسانی کرده‌اند و او جواب آنها را داده است. این کتاب در آن زمان به زبان پهلوی تألیف و تدوین شده و بعداً در اوایل اسلام از پهلوی به عربی ترجمه شده و یک نسخه عربی آن در یکی از کتابخانه‌های سلاطین هند موجود بود که در زمان شاه عباس ثانی به قلم سید محمد جلال‌الدین از عربی به فارسی ترجمه شده. من به چندین لحاظ به این کتاب اهمیت زیادی دادم. یکی آنکه از کتابها و یادگارهای دورهٔ با- عظمت ساسانی بود، دوم آنکه سؤال جوابی است از انوشیروان عادل که اغلب آنها نصیح است. سوم آنکه بعضی مطالب تاریخی در آن مندرج است که اوضاع سلطنت انوشیروان را حکایت می‌کند، بعداً به نظرم رسید که حکیم ابوالقاسم فردوسی نیز در شاهنامه به آن سؤال و جواب اشاره کرده بعد از تفحص زیاد در آن کتاب معلوم شد که فردوسی طوسی شاعر بزرگ ایران این کتاب را دیده و بعضی قسمتهای آنرا به نظم آورده است.

بنده تمام آن قسمت را نیز از کتاب فردوسی شاهد آورده و آن کتاب را با مقدمهٔ محققانه و ذی‌قیمت فاضل محترم آقای مجتبی مینوی محض خدمت به تاریخ و فرهنگ به چاپ دادم. در سالهای ۱۳۱۵ و ۱۳۱۴ شمسی دو مرتبه به قصد سیاحت و معالجه به اروپا رفتم، تمام کتابخانه‌ها و موزه‌های شهرهای بزرگ اروپا را از قبیل لندن و پاریس و برلین و بروکسل دیده‌ام. از سال ۱۳۲۷ شمسی بنا به دعوت دانشکده ادبیات تبریز در نوشتن نشریه دانشکده ادبیات با هیئت تحریریه آن نشریه همکاری کرده‌ام. تاکنون بیش از چهل مقاله راجع به آثار باستانی تبریز و بعضی کتابهای خطی نادرالوجود شعرا را گمنام در آن نشریه نوشته‌ام.^(۲)

حاج حسین آقا به سبب سائقه استعداد فطری به دنبال معلومات

از محضر اساتید مسلم و بزرگ‌عصر استفاده نموده و پایه معلومات خویش را به اكمال رساند. اولین استاد وی پدر مرحومش حاج علی عباس نخجوانی بود. پدر زنده‌یاد نخجوانی از اشخاص کم‌نظیری بود که به کارهای خیر همیشه پیشقدم بود. از بلندی مقام حضرتش همین کافی است که فرزندان چون حاج محمد آقا نخجوانی و حاج حسین آقا نخجوانی را در دامان خود پرورده است، و قدر مسلم اینکه هنردوستی و سخی بودن آن مرحوم طبعاً در تربیت فرزندان بدون تأثیر نمی‌توانست باشد. آن فقید سعید (حاج حسین آقا) در عنفوان جوانی با نشر مقالات خویش جمله معارف پژوهان را از پرتو معلومات و تحقیقات سودمند مکیف و مستفیض می‌نمودند و استمرار این امر خیر سبب آن شد که شهرت و آوازه مقالاتش در حد آکادمیک مورد قبول واقع گردد.

حاج حسین آقا عمری را با متانت، بزرگواری و سربلندی سپری نمود و قبل از فوت کلیه کتابهایش را به موجب سند رسمی به کتابخانه ملی تبریز تقدیم داشت. خبر اهدای کتبش بازتابی در مطبوعات آن دوره به جا گذاشت که به یکی از آنها اکتفا می‌کنیم. خبر زیر در مجله راهنمای کتاب سال ۱۱، شماره ۵، مردادماه ۱۳۴۷ نشر یافته بود.

" دانشمند مکرم و فاضل تبریز آقا حاج حسین نخجوانی به تبعیت و تأسی از برادر خود مرحوم حاج محمد آقا نخجوانی که مردی دانشمند و در کار خیر نمونه بود، کتابخانه شخصی خود را به کتابخانه ملی تبریز بخشید، یعنی به همانجا که برادرش نیز کتابخانه خود را اهدا کرد. مجموعه این کتابخانه اعم از چاپی و خطی بالغ بر سه هزار جلد کتاب است و نسخ خطی که این دو برادر جمع کرده‌اند از مجموعه‌های نفیس و خطی است و چون می‌گویند که فهرست آن در دست تهیه است گنجی گرانقدر است که در دسترس محققان تاریخ و ادب ایران قرار خواهد گرفت. مراتب فظ‌پروری و نیکوکاریهای حاج حسین نخجوانی قابل تقدیر و ستایش است." (۳)

درینجا اکنون پس از گذشت بیش از ۲۲ سال از وفات آن زنده‌یاد فهرست نسخ اهدائیش چاپ نگردیده‌اند! تا ساف بارتر از آن اینکه مجله‌ای که بیش از ۲۰ سال با آن همکاری نموده بود حتی لااقل مقاله‌ای پس از مرگش به جهت تقدیر از خدمات ارزشمند آن مرحوم

نگاشته نشد. البتة ناگفته نماند که خبر مسرت بخش فهرست‌بندی کتابهای آن عزیز را جناب آقای طبری ریاست کنونی کتابخانه ملی تبریز به این بنده بی‌مقدار اطلاع و اظهار داشتند که "این امر مهم را استاد ابوالقاسم دیانت به انجام رسانده‌اند ولی کسالت ایشان مانع از چاپ آن گردیده که امید می‌رود با بهبودی و سلامت مجدداً استاد گرامی هر چه سریعتر به چاپ کتاب فوق اقدام شود. نکته‌ای را نیز نمی‌خواهم پوشیده گذارم و آن اینکه بر مدیریت محترم فرهنگ و ارشاد اسلامی استان و سایر مسئولین و دست‌اندرکاران امور فرهنگی و هنری فرض است که در یک اقدام مثبت یاد آن عالم مجهول‌القدر را به بوته نسیان و فراموشی نسپرده و با گماردن نام نامیش بر یکی از خیابانها پروژه‌ها و ... روح آن عزیز را خشنود و همشهریان، کتابخوانان و مرجوعین کتابخانه آن مرحوم را قریب لطف و مرحمت نمایند.

آری این بود شمه‌ای از زندگانی مظلومانه و بزرگوارانه شخصی که بیش از نیم قرن در خدمت فرهنگ و ادب این کشور قلم‌فرسایی نمود و با حک نام نامیش بر تارک تاریخ در ۵ اسفند در سن ۸۷ سالگی از عالم خاکی هجرت و به عالم باقی رخت بسته در جوار حق آرمید و در کنار برادر مہترشان شادروان حاج محمدآقا نخبجوانی با خاک هم‌آغوش گردیده.

مثال نخبجوانی در اعصار زیاد نیستند و هیچگاه نمی‌توان مرگش را نادیده گرفت. مرگ این انسان بی‌بدیل و بزرگوار از داغ‌های ماندگاری بود که "روزگار نامناسب، بر قلب فرهنگ‌دوستان، فضلا و دیگر هنرمندان نهاد. بدین سان طومار زندگی بزرگ مردی ظاهراً بسته شد که ظریفی در حقش چنین گفته بود: "کمتر کتاب مهمی را ملاحظه کردم که در آن نسخه‌ای از نسخ کتابخانه آن مرحومین بکار نرفته باشد." از آثار مطبوع حضرت ایشان می‌توان به کتب زیر اشاره کرد که هر کدام در نوع خود کم‌نظیر و بسان کتبی مهم و پربها در ردیف کتب مرجع جای گرفتند.

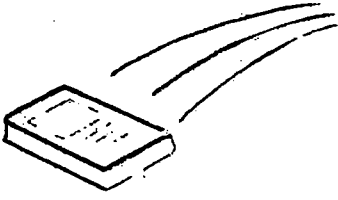
۱- دیوان میرزه علی لعلی شاعر طنزنویس و غزلسرای سده اخیر.

۲- توقیعات کسری انوشیروان.

۳- موادالتواریخ

یشتی چیخان کتابلار

عزیز محسنی دن:

شاهنامه منظوم ترکی

۱- کتابین آدی: شاهنامه منظوم ترکی

ترتیب ائدن و ساھمانلایان: میرھدایت حصاری

چاپ ایلی: ۱۳۷۴

تیراژی: ۵۰۰۰

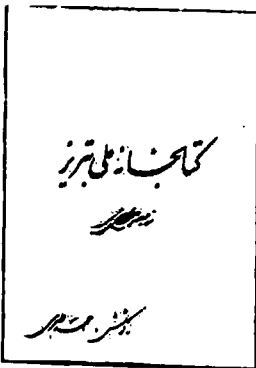
قیمتی: ۱۴۰۰ تومان

بۇ کتاب گۆزەل بیر شکیلده و اعلا کاغیذ اوزینده چاپدان چیخیب دیر. آقاي میرھدایت حصاری بۇ کتابی ساھمانلاماقد و ترتیب ائتمکده دؤغرودان دا بۇیوک امک صرف ائدییدیر. کتابین باش سؤزونه یازیلیر بۇ کتاب ۱۹۳۴ م ده فردوسی نین مین ایلیگی مناسبتله دونیانین بیر چوخ اؤلکه لرینده اؤجوملعدن آذربایجان جمهوریتینده، باکی دا قدیم لاتین الفباسیله آذربایجان تورکجه سینده نشر اولوب و تأسفله اؤلسون کی بو کتاب سونرالار تقریباً آرادان گئدییدیر. کتابین نشرینده و ترتیب ائدیلمه سینده آقاي حصاری حقیقتاً بۇیوک ایش گۆروب. مقدمه ده یازیلدیغی کیمی بو کتابین یثری بوش ایدی و گره کدیر گلجه جکده بۇ کتاب باره سینده اطرافلی دانیشلسین.

۲- کتابین آدی: نظری بر کتابخانه ملی تبریز، گنجینه کتب خطی

ساھمانلایان و ترتیب ائدن: احمد طبری

ناشر: اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی آذربایجان شرقی

یوخاریدا آدینی آپاردیغیمیز کتاب فارس دیلینده تبریزده نشر اولونوب و آذربایجان شرقی نین ارشاد اداره سی بۇ کتابا بیر مقدمه یازیب دیر. کتابچادا بویالی شکلله تبریز ملی کتابخاناسی بناسی نین (تیکینتسی نین) شکلی چاپ اولوب. خطی

کتابلار مرکزی نین گیریش قاپیسی و هابئله مرحوم حاج محمد نخجوانی نین خطی کتابلاری نین خزینتہ سی نمایش ائتدیریلیر. بوندان باشقا بیر نچه قرآن شریفین صحیفه لری گؤستریلیر. بو قرآن لار ۶ - جی یوز ایللیکده یازیلیمیشلار. کتابچا هر باخیمدان گؤرمه لی و دگرلی دیر. فارسجا و تورکجه نشر اولونبان ایلک آذربایجان روزنامه سی نین باش صحیفه سی چاپ اولوب، بو روزنامه نین قیمتی او زمان ۱۴ شاه ایمیش... داش باسما کتابلار حقیقده بو کتابچادا سؤز گئدیر، بونلارین سای ۶۰۰۰۰ دن آرتیق دیر و بو کتابلار، عرب، انگلیز - فرانسوز، عثمانلی تورکجه سی، آلمان و روس دیلرینده دیر. کتابچانین وئردیگی معلوماتا گؤره گونده یوزلره تدقیقاتچی، کتاب عاشیقلا ری و ماراقلی اوخوجولار بورایا مراجعه ائدیپ، موجود کتابلاردان بهره له نیرلر.

۳ - کتابین آدی: سونا

مؤلیف: محمدصادق باقری

چاپ ایلی: ۱۳۷۴

سای: ۳۰۰ نسخه

کتابین اؤن سؤزونو ادبیات خادمی اوستاد یحیی شیدا یازمیشدیر. اوستاد شیدا یازیر: "م.ص. باقری خیلقی بیرلیگه، اتحادا چاغیریر، چون بیلیر تک الدن سس چیخماز." "گلین ال بیر اولوب، ائده ک مشورت..." سؤنرا اوستاد شیدا مؤلیفه اولو تانریدان باشاریلار و ناتلی لر دیله بیر.

۴ - کتابین آدی: قره ملک منظومه سی.

مؤلیف: عباس شب خیز

چاپ ایلی: ۱۳۷۴

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

قیمتی: ۲۰۰۰ ریال

ناشر آقای سیدعلی اکبر صدرالدینی کتابین مقدمه سینده یازیر، قدرتلی شاعرین، تورکی منظومه لری نین آز اولدوغونا گؤره یاخشی گؤردوک کی فارسی غزلریندن ده... کتابین آخیریندا درج ائده ک، اوستاد شیدا دا یازیر: بو مجموعه ده شاعر آشار - داشار ائل مثلریندن و توکنمز فولکلوردان استفاده ائتمیشدیر و آقای شب خیزه ادبیات ساحه سینده باشاریلار دیله میشدیر...

دیوان

عظیم شیریروا
سید عظیم شیریروا

تبریز

مکتب حسیب میرزا

تبریز، ۱۳۷۴

۵- کتابین آدی: دیوان سیدعظیم شیروانی

ساهمانلایان و ترتیب ائدن: حسین فیض اللہی وحید

ناشر: انتشارات فخر آذر تبریز

چاپ ایلی: ۱۳۷۴

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

کتابین اوست جلدینده کی آدی دیوان سیدعظیم شیروانی اولسا دا ایچری ده غزلیات سیدعظیم شیروانی آدلانمیشدیر. البته غزلیات سیدعظیم شیروانی داها دؤغرو و دوز دور، نتیجه کی حؤرمتلی ترتیب ائدن و ساهمانلایان یازمیشدیر. سید عظیم شیروانی آذربایجان یازیچیلاری نین ان ایشلکلی لریندن دیر و او مختلف ساحه لرده قلم گزدریب، (دیوان قصاید و نوحه ها - حکایات منظوم، غزوات حضرت علی و...) بو غزلیات کتابی آقای فیض اللہی نین بویوک زحمت و امگی ایله کیریل خطیندن عرب خطینه چئوریلیب و سو ترا ساهمانلایان عرب خطینده، قیسا بیر نسخه اله گتیریب و هر ایکی کتابدان بهره لnmیشدیر. آقای فیض اللہی بو باره ده چوخ زحمت چکیب و اوزو یازدیغی کیمی بو کتاب بیرتجی دفعه اولراق بو تاي آذربایجاندا چاپ اولور. او مید ائدیریک اؤخوجولاریمیز بو کتابدان لایقینه بهره لnmینلر. بیز آقای فیض اللہی اوچون بویوک موفقیت لر و جان ساغلیغی آرزو ائدیریک.

ترکی هسراست

تبریز، ۱۳۷۴

۶- کتابین آدی: ترکی هسراست

مؤلف: اسماعیل هادی

چاپ ایلی: ۱۳۷۴

تیراژ: ۳۰۰۰ نسخه

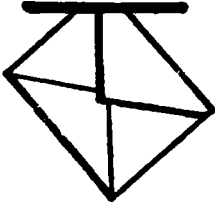
ناشر: انتشارات احرار - تبریز

قیمتی: ۸۰۰ تومان

تبریز، ۱۳۷۴

تبریز، ۱۳۷۴

آقای اسماعیل هادی گنج عالیمردن و تدقیقاتچیلاریمیزدان دیر. او بو کتابین تألیفینده بویوک زحمت چکیب (مورفولوژی) و سوز و جومله بیلگیسی (سویلیم بیلگیسی) هابثله یازی قایداسی و... باره ده دانیشیلیر. کتاب هر بیر باخیمدان ماراقلی و اؤیره دیجی دیر. بو کتاب حقیقده اطرافلی و درین بیر مقاله یازماق لازم دیر. بیز امکد ایشیمیز آقای اسماعیل هادی اوچون اوغورلار آرزولاییریق.

○ - رفعت خانیم قاسیمی: فارسجا قیسا و محبتلی مکتوبونوزو، تورکجه "دونالیق محبت اؤدوموندا" آدلی مقاله نيزله بیرلیکده آلدیق: چوخ تشکور اندیریک. بیلدیگینیز کیمی درگیمیزده داها چوخ آذربایجانا عاید اولان علمی و تحقیقی مقاله لر درج اولونور. سیزین بئله مقاله لرینیز وارسا اولنلاری دا بیزه گۆنده رین. خصوصاً اگر یاشادیغینیز بۆلگه نین آغیز ادبیاتینی (فولکلورونو) علمی شکیلده توپلاییب بیزه گۆندرسه نيز دیلیمیزه و ائلیمیزه بۆیوک خدمت اتمیش اولاجاقسینیز.

○ - مرند - آقا ک. صفری: گۆزهل مکتوبوزو و "سنی گۆزله یه جگم" حکایه سی نین بیرینجی بۆلومونه یازدیغینیز تنقیدی فیکیرلرینیزی اؤخویوب، حکایه نین مۆلفینه ده چاتدیردیق. حکایه بیتدیکن سؤنرا فیکیرلرینیزی قیسا بیر مقاله شکیلنده یازیب بیزه گۆنده ره بیلرسینیز.

○ - شهرکرد - آقا مهرشید رهنما: عزیز قاشقایلی قارداشیمیز ایسته دیگینیز کیمی "محمدتقی شاهین" نین "قاشقایلار" کتابی باره ده حۆرمتملی پروفیسور محمدزاده ایله دانیشدیق. اؤ دا کتابین مۆلفی ایله دانیشیب، امکان داخلینده بیر نسخه کتابدان آلیب قاشقایلی دوستوموزا گتیره جگم - دئدی. شعرینیز اؤزون اولدوغو اوچون چاپ اولنمادی. قاشقایلار حقیقنده یثنی معلوماتینیز وارسا گۆنده ره بیلرسینیز.

○ - تبریز - آقا بهرام ائلچین: مکتوبونوزو شعرلرینیزله بیرلیکده آلدیق. مکتوبدا یازدیقلارینیز یثرینه یئتدی. آنجاق شعرینیزی باشا دوشمه دیک. لطفاً "ساموران" و "سال قیران" سؤزلری نین نه دنمک اولدوغونو بیزه یازین.

○ - تبریز - آقا عسگر علیزاده: سؤللارینیزا بئله جاواب وئره بیله ریک: ۱ - بیز تورکلر مسلمان اولدوقدان سونرا عرب الفباسینی ایشلمگه باشلادیق و اؤندا بعضی دگیشیک لیکلر یارادازاق (فارسلارلا برابر) اؤنوو تامامیله متیمسه دیک. بۇ گون ده ایران، عراق و چین تورکلری بو الفبانی ایشله تمکده دیرلر. تورکلرین اؤزلرینه مخصوص اولان الفبالاری اسکئی کتیبه لرده حک اولونان اورخون الفباسی دیر ۲ - آنا یاسامیزین ۱۵ - جی ماده سی نین نه زامان تام شکیلده گترچکله شه جگینی بیز ده بیلیمیریک. آنجاق اؤگونو اومیدله گۆزله بیریک.

○ - هر - آقا داود اهری: آقای مشروطه چی یه عنوانلادیغینیز مکتوب و شعرلرینیزی آلدیق. اؤنلاردان گله جک ساییلاریمیزدا تدریجله یارارلانا جاقیق.

○ - زنجان - نازخند خانیم صبیحی: "سهراب سهری" حقیقنده یازدیغینیز مقاله نی آلدیق. ساغ اولون. بیلیرسینیز کی "سهراب سهری" نین حیاتی و یارادیجیلیغی حقیقنده ایرانین بوتون فارس دیللی غزنت و درگیلرینده اطرافلی معلومات وئریلیر. بیزیم اؤخوجولاریمیز ایسه بیزدن آذربایجان عالیم، شاعر و

يازچىلارنى تانيدىلماسىنى ايستەيىرلر و انلە اۇنا گۇرە دە وارلىق يىن اۇخوجوسو اۇلموشلار بىز سەھراب سەھرى نىن شەرلرىندىن اتىدىگىنىز ترجمەلرى (فارسچاسىنى دا گۇندىرەك شىرطىلە) چاپ اندە بىلرىك. آنچاق اۇندان آرتىغىنا نە دېگىمىزىن صحىفەلرى و نە دە اۇخوجولارىمىز اجازە و ئىزمىلر بىنى مکتوب و مقالەلرىنىزى گۇزلەيىرىك.

○-گرمى - آقا غلامحىن مصطفىائى: ايكىنچى مکتوبونوزو دا اۆلدىق بىزە اۆلان مەھبىتىزە گۇرە ساغ اۆلۇن. تاسغىلە بىزە گلن مکتوبلارا ايرىجا جاواب يازىب گۇندەرمەك امكانىمىز خارچىندە دىر. توررك دىلى حقىندە يازدىغىز مقاله نى گۇندەرىن. مناسب گۇرۇلسە چاپ اندىلىر.

○- سلماس - آقا ابراهيم جىلىلى كهنە شەھرى: ايستەدىگىنىز سايبىلارى بىزە يازىن. موجود اۆلدىغۇ تەقدىردە قىمتلىرى اىلە بىرلىكدە آدرسىنىزە گۇندەرجىك.

○- سلماس - آقار محمد رضاو مەھزاد صدقائى: "مىراسمىلر، عادىلر، آقىشلار" كىتابىندان كۆچوردىونوز ايكى صحىفە نى اۆلدىق. تشكور اندىرىك. لطفأ كىتابىن دىقىق مەشخىساتىنى و مومكۇنسە كۆچوردىونوز صحىفەلرىن اصل مەتنى نىن فتوكۇبىسىنى دە بىزە گۇندەرىن.

○- تىرىز - اوروج آقا داداشى (آيدىن): مکتوبونوزدان آنلادىق كى، وارلىق دىرگىسىندىن بىراىل اول دۇغۇلموش و مکتوبو يازماقدان ۲۴ ساعات اۇنچە وارلىقلا تانىش اولموشسونوز. بىز دە سىزىن كىمى دىلىنە، انلىنە وورغون اۆلان گىچ بىراؤخوجونو قازاندىغىمىزدان مەمنون اۆلدىق. شەرىنىز گلەجك دە چاپ اۆلاچاق. ساغ اۆلۇن.

○- تىرىز - آقا رضا ھىراز: مکتوبونوزلا بىراىر آقا سىد جواد حىسىنى نىن گۇزەل خىطلە يازدىغى "نقىش اقبال، در موسىقى سىتى ايران" اۆلى مقاله سىنى اۆلدىق. گلەجك دە چاپ اندىلەجك. لطفأ گۇندەرجىگىنىز باشقا مقالەلرى داھا قىسا يازماغا چالىشىن. ساغ اۆلۇن..

○- دانمارك - آقا اسماعىل جمىلى: بانكا ياتىردىغىنىز آبونمان پۇلۇنۇن مەقبۇسونو شەرلرىنىزە بىرلىكدە اۆلدىق. شەرلرىنىزدىن فايدالانماچاقىق. ساغ اۆلۇن.

○- كىرچ - عارف آقا اكبرى: آرزولادىغىنىز كىمى وارلىق گلن سايدان اعتبارأ داھا كىفەتلى شەكىلدە، كامپۇتەرلە دوزۇلەرەك پاينىلانماچاقدىر. "مقايىسە اللغىتىن" كىتابى بىزدە دە بۇخۇدر. "ھىدر عومغلو" مقاله سىنى آدرسىنىزە گۇندەرجىك. بىننە دە بىزە مکتوب يازىن.

○ - آشاغىداكى دوستلارىمىزىن دا مکتوبلارى المىزە چاتدى:
مىاندواب - فىروز زادقاسم، مەشەد - اسماعىل نەمىتى پايدار، خىاو - امىن ھىمىدزادە خىاوى .

بۇيوك صنعتكار ياشار آذراوغلو

عزيز محسنى

بىر نىچە گون ايدى تهراندا بين الخلق فرش سرگىسى برپا اولموشدو. اورە گىم چوخ ايستە ييردى بىر واخت تاپام و بو سرگىيە باش وورام. ائشيتيمشديم بورادا، صنعت باخيميندان بعضى دگرلى و گورمهلى قاليلار، خالچالار و تابلولار نمايشە قويلوبودور. بىر زامان سرگىيە باش ووردوم كى تأسفلر اولسون، سرگى بىر گون اونجه بيتيمشدى و غرفه لر دە نمايشە قويلان خالچالارى، مسندلرى و صنعتى تابلولارى ييغىشديريلار. بىزه خبر وئرديلر هله غرفه لر هاميسى بوشالماييب و بىز موفق اولدوق بىر يارا تيرىز، خوى، اردبيل، قم، نائين، اصفهان و باشقا شهرلرين توخودوقلارى فرش ايله تائيش اولاق. آنجاق منيم نظريم باشقا ايدى. ايکينجى مرتبه يە چىخديق، ايستە دىگىم و آختاردىغيم غرفه يە

گوزوم ساتاشدى. آذربايجان خلقى نين تاريخى قهرمانىنى گوزوم سئجدى بابك. تاريخين صحيفه لرى گوزلريمين اؤنوندە جانلاندى بو بۇيوك قهرمان، خلقى ميزين مبارز سردارى ۲۲ ايل عرب اوردولاريله ووروشدو و آل على (ع) حقتىنى غصب ائدن خليفه لرین قارشىسيندا وقارلا دا ياندى، جانىنى قربان وئردى و اللرى، قوللارى جالادار طرفيندن دوغرانيلىدىغى زامان، اوز قيزيل قانى ايله صورتىنى آل قانا بويادى تا

دوشمن اوتون سارالديغيني گۆرمه سين- بو تابلويا دۇنه - دۇنه باخديم و اوره ددن ستوينديم. درحال اوبون ياراديجيسى ايله تانيش اولدوم. البته من ياشارين آدينى ائشيتيمشديم، آنجاق اوزونو و اثرلرني گۆرمه ميشديم. بابكين تابلوسون گۆرندن سونرا باشقا بير حال منده ياراندى، آذربايجان خلقى نين صنعتكار اوغلو، خلق قهرمانى نين صورتىنى چوخ مهارتله، قاپارق بير طرزده قالى اوزه رينده جانلاندير ميشدى. ايندى تابلودا صنعتكار الى ايله يارانان بو قهرمانين گۆز لرينده، سككيز ايل وطنيميزى قسان درياسينا چتوريرمك فيكرينده اولان صدامى لره نفرت آتشي آلؤولانيردى، شاعرين بو شعرى بيردن يادىما دوشدو:

سانكى بايك قالخيپ يتنه مزاريندان اصلان كيمي
مرد اوغوللار روحلانيرلار بير فاتح دوران كيمي

تابلويا داها ياخينلاشديم، ايچ دن گلن درين بير هيچان حسى ايله و توكنمز بر آلؤولو عشق و سئوگيله، بو يورولماز صنعتچى نه قدر گۆزه ل و معنالى بو صورتى ياراديب دير. او بيري طرفه نظر سالديم، ساغدا خلقيميزين اولمز شاعرى، حيدر بابا شاعرى بير خالچا اوزرينده تواضعكار بير حالدا، نه قدر ظريف ايلمه و آرخاچلاريله ياراديليب هؤرولوب. فيكره دالديم، گۆره سن بو حقيقى عاشق صنعتكار بو ظرافت و اينجه ليكله هورولن و ياراديلان تابلو اوزره نه مدت ايشله ييب؟ دقيقه لر، ساعاتلار، كنجه لر، گوندوزلر، آيلار منجه سايا گلن دگيل. آنجاق هميشه جوشوب داشان بير سئوگى و يورغونلوق بيلمه ين بير زحمت و امك سايه سينده بئله بير اثر يارانا بيلر. ايندى ييز هئج بير زحمت چكمه دن اوتو اوز قاباغيميزدا آسيليمش گۆردوك. بو تابلو جانلى بير انسان كيمي بورادان اؤتن لرى سوزور. اوتون شعرلرى يادىما دوشور، سانكى، او سؤيله ديگى بو شعرلرايله انسانلارى هارايلاير:

حيدر بابا گول غتچه سى خنداندى
اما حيف اوره ك غذاسى قاندى
زندگانلىق بير قارائلىق زنداندى
بو زندانين دريچه سين آچان يوخ
بو دارليقدان بير قۇرتولوب قاچان يوخ

سول طرفه ملت سردارى ستارخان. ساده آنجاق وطنپرور، و قهرمان بير انسان كيمي دونيانين گئديشيتنه، اوزو دويان كيمي، اوزو ياخان كيمي همين بو تابلودان باخير- ائله بيل اوز دوغما خلقى ايله دانيشير، نيسگيللريندن، حسرتلريندن مبارزه لريندن، مقاومتلريندن... بوردا ميرزا على اكبر صابرين شعرى يادىما دوشور: ... آقريتيم همت والاي ستارخان- ه دير... باشقا شاعرلر يمميزين ستارخان حقينده سؤيله ديگى شعرلر، عاشيقلار يمميزين سازلاريندا سازلاندير يفي ماهنيلار، بسته كارلار يمميزين بسته له دېكلرى ترانه لر يادىما

ستارخان خلقىمىن شرفى نامى

آلير ائللريمىز سندن الهامى...

صنعتچى مېز، بىر حقيقى عاشىق كىمى، صنعتى، صنعتى يولوندا يۇخ خلقى يولوندا، خلقىن آرزولارى، دىلك لرى نىسكىللىرى، سئوئىجلىرى، دردلىرى، يولوندا سىفرلىگه آليب، او اوز دوغما ديارى نىن، قهرمانلىغىنى، شعر، صنعت، هنر و فداكارلىغىنى نه قدر اوستادلىقلا، نه قدر زحمت و مرارتله، نه قدر احتراض و شوقيله و نه اينجه ليك و ظرافتله بىر كىچىك خالچادا نىمايش ائديريپ دىر. عشقىن درىنلىگى، سئوگى و محبتىن داشغىنلىغى، همت و فداكارلىغى نىن او جوسوز - بوجاقسىزلىغى بو صنعتكارىن ائرينده قابارىق و مثلسىز بىر صورتده اوزونو كوستىرىر، او خلقى مېزىن سئوئىملى شاعرى اوستاد شىريارىن شعرلىرى دۇنيانىن مختلف دىللىرىده آلمانجا، انگلىسجه، فارسجا، توركجه، كىرىل الفباسىندا اوز دوغما شىرىن و دادلى آنادىلىمىزده كتاب شكلىنده نقطه به نقطه، سطر به سطر، جومله به جومله، صحيفه به صحيفه ايلمىك لىر و آرغاجلارايله كۆزهل و جانلى بىر شكىلده نىمايش ائديريپ.

توركون دىلى تك سئوگىلى، ايستكىلى دىل اولماز

اوزگه دىله قاتسان بو اصىل دىل، اصىل اولماز

بو يازى نىن سونوندا دئمه لى يم كى ياشار قارداش! امىن اول، سنىن صنعتىن سرحدلىرى آشماق، يالنىز بىزىم مىلى و خلقى موزه لرىمىزده يۇخ دۇنيانىن بىر پارا بۇيوك موزه لرىنى زىنت لندىره چك و سنىن آدىن بۇيوك و اولمز صنعتكارلار سىراسىندا چكىله چكدىر.

مىن ايلدن بىر... نىن قالانى :

تىزمىك: دوژمىك، تىزى: (چىزىق) صف.

تىشه مىك: دئشمىك، دىشه مىك. اوزدن قازماق. همن كۆكدن: تشه: دئشه مه ياراغى. (فارسجادا تيشه،

اولموش) دگىر مانجى دگىر مان داشىنى دىشه دى: اوزدن قازدى.

تىقىنماق: آغىزا تپره رك يىمىك، دولدورماق، چوخ يىمىك، تىخماق / تىخماق. بوگون: تىخماق =

تپمىك، دلىسو و يىمىك، دلىسىنه يىمىك. تىخناشماق: چوخ يىمىكدن چىن نفس آلماق!

تىنق: (نغ) دىك. بوگون: تىنگ: تره اكىلمىش آغاج (نهال)، فىدان. دىنگ = دىك. دىنگالان:

اوجالان، مىل. آغاج دىكمىك < تىكمىك: آغاج اكىمىك. دىنگىلده مىك: دىك - دىك يىرمىك.

تىنمىك: دىنمىك، سوسماق. تىندىرماق: دىندىر مىك، ساكت ائتمىك. بوگون: همن كۆكدن: دىنج:

ساخت، سس سىز، خلوت يىر (فارسجا يادا مشرف اولموش!) دىنجلمىك: استراحت ائتمىك. دىنج

اؤتور / دىنج دور < دىش دور: ساخت اول (اوشاغا دئىرلر) حالبوكى (توركيه نىن و ديوانىن تام ترسىنه

اولاراق): دىنمىك = دىلنمىك، دانىشماق. دىندىر مىك: دانىشدىرماق!

قالانى گلن سايبدا

وارلیق ین پاراندیغی تاریخی شرایط و آنا دیلی

■ نزاکت رضا قیزی - نخجوان اونیوئرسیتیه سی معلمی

زمانه میزین گؤرکملی عالمی، طب دونیاسی نین فدائیسسی، ایران تورکولوگیاسی نین بانیسسی، آذربایجان تاریخی نین و مدنیتی نین اؤیره نیلمه سینده بؤیوک امک صرف ائتمیش، ادبیاتشناس و دیلچی، عمومیتله انسیکلوپندیک بېلیگه مالیک، فداکار دوقتور جواد هیئت - ه بیر نچه صنعتکارین عؤمرونو یاشاماق نصیب اولموشدور. او، ۱۸ ایلدیر کی، ایراندا اؤز و سائطی حسابینا آنادیلینده "وارلیق" درگیسینی بوراخیر. اونون تکجه بۇ فعالیتی نین دگرینی بو گون هنج بیر اولچو واحدی ایله اولچمک اولماز. اؤنا گؤره کی، آنا دیلی نین هر یتردن قوولدوغو بیر اولکده، خلقی ایله اونون اؤز دېلینده دانیشماق اؤ خلقین وارلیغی قدر قیمتلی دیر. بئله اولدوقدا، خلقین وارلیغینی قوروماق، اونون یاشاماسی اوچون الیندن گلن هر فداکارلیغی اسیرگه مه مک هانسی معیارلا قیمتلندیر یله بیلر؟!

خلقین تاریخی بیرلیک ایدنالینی، اونون ملی - معنوی تاملیق و بوتوولوک عنعنه سینى دوقتور جواد هیئت بیرینجی نوبه ده ملی دیلین، ملی ادبیاتین و فولکلورون تاریخینده آختاریر، شهرتلی حکیم اولماقلا برابر، هم ده تاریخچی، دیلچی - تورکولوق و ادبیاتشناس - عالیم کیمی مقیاسلی، وسعتلی و قیزغین فعالیت گؤستریر. اؤ آذربایجان تورک دیلی نین منشایی، آذربایجان ادبیاتی تاریخی حقیقنده معتبر تدقیقاتلارین مؤلفی دیر.

۱۹۷۹ - ۱۹۷۸ م ایللر انقلابیندان سونرا اوزونو داها بؤیوک مسئولیت و وظیفه لر قارشیسیندا حس ائتمیشدیر. قارشیدا اوزون ایللر پهلوی حاکمیتی نین آذربایجانلیلاری فارسلاشدیرماق سیاستی نتیجه سینده خلقین اؤز صرف ملی - معنوی انکشافیندان محروم ائدیلمیش بو بؤیوک حیصه نین مدنی حیاتی نین بوتون ساحه لری اوزره انکشاف یوللاری نین معینن لشدیریلمه سی و حاضر لانه ماسی کیمی مهم مسئله لر دورور. آذربایجانین تاریخی، ادبیاتی و مدنیتی نین دیگر ساحه لری نین پروبلنملری خلقه چاتدیریلماق، یازیلی و ادبی دیلین فورمالاشماسی ساحه سینده چتین و مرکب ایش گؤرولمه لی ایدی.

بوتون بو ایشلرین اساس آغیرلیغینی جواد هیئت اؤز اوزهرینه گؤتورور. "وارلیق" درگیسی نین نشری بو مسئولیتلی ایشین باشلانغیجی ایدی. جنوبی (ایران) آذربایجانلیلاری اؤزونه تانیتدیرماق اولناری اؤز دوغما مدنیتی نین صاحبی ائتمک ایشینده ایلک آددیم کیمی آنادیلی پروبلنمینی حل

اڤتمك ضروري ایدی. بورادا غير فارس خلقلرين، اؤ جومله دن آذربايجانلیلارين اؤز آنادیللرينده کوتله وی معلومات اؤرقانلارینی یاراتماق، مکتبلرده ائتتیک (قومی) دیلرده تحصیل آلماق حقوقلاری نین الده ائدیلمه سی، همین ائتتیک دیللرین علمی جهتدن ایشله نیب حاضرلانماسی و بو اساسدا درسلیکلرین یارادیلماسی و س. کیمی ایشلر قارشیدا دوروردو. انقلابدان سونرا وئرلیمیش نسیبی بیر آزادلیقدان استفاده ائده رک ایلک نؤبه ده جواد هیئت و حمید نظقی بیر چوخ اوغورلار قازاندیلار.

آذربايجاندا آنادیल्ली مطبوعاتین تاریخی ۱۹ - جو عصرین سون روعوندن - ۱۸۷۵ - جی ایلده حسن بیگ زردابی نین "اکینجی" غزتی نین نشری ایله باشلانیر. اؤ واخستدان ایندیبه دک بعضاً اوزون عؤمورلو، بعضاً ده قیسا عؤمورلو اونلار جا غزنت و ژورنال دوغولموشدور. رضاخان دیکتاتورلوقونادک تورک دیلی و بو دیلده کتاب و مطبوعات نشری اوزه رینده رسمی یاساق و گرگینلیک اولما میشدیر. بئله کی، چاپ صنعتی تبریزده تأسیس اولونان کیمی ایلک چاپ اولونان کتابلاردان بیر ی داھی شاعر محمد فضولی نین هجری قمری ۱۲۳۴ - جو (۱۸۱۹) ایلده باسیلمیش "لیلی و مجنون" پوئماسی اولموشدور. مشروطه حرکاتی دؤرونده مطبوعات عالمینده جانلتما نظره چارپسا دا، بو دیرچلمه مرتجع حاکیم دایره لر و خارجی استیلاچیلارین تضییقی قارشیسیندا سوره کلی اولاییلمه میشدیر. رضاخان حاکمیتی دؤرونده تورک دیلی و ادبیاتینا عمومیتله وارلیغینا قارشی آغیر ضربه لر و کسکین هجوملار داوام ائتمیشدیر. بو ایللرده اوخوجوسو اولمایان، رئکلام (آگهی) پولو و حکومت حسابینا بیر - ایکی فارس دیللی غزنتدن باشقا مطبوعات عالمینده تام بوشلوق یارانمیشدیر. رضاخان دیکتاتورلوقونون ۱۹۴۱ - جی ایل سقوطو ایله آذربايجاندا آنادیल्ली مطبوعاتین یئنی دن دیرچلمه سی اوچون نسبتاً آل وئریشلی شرایط یاراندى. بو دیرچلمه اؤز زیروه سینه ۴۶ - ۱۹۴۳ - جی ایللرده یوکسه له بیلدى. بیرجه ایلده تأسیس اولونموش مطبوعات ایگیرمی ایللیک رضاخان دیکتاتورلوقو دؤرونده کی بوشلوقو دولدوردو. آنجاق بو دؤرون ده عؤمر و گؤده ک اولدو. شاه قانونلاری نین هجومو ایله آذربايجاندا آنادیल्ली مطبوعات قاداغان ائدیلى، آنا دیلینده اولان کتابلار و درسلیکلر یاندىریلدى. مطبوعات عالمینه یئنه ده اولوم حؤکمو چؤکدو.

۱۹۷۹ - جو ایلین فئورالیندا ایران انقلابی غلبه چالیدیقدان و شاهلیق رژیمینه سون قویولدوقدان سونرا آذربايجاندا و تهراندا آذربايجان تورکجه سینده خیلی غزنت و ژورنال نشر ائدیلمه یه باشلادی. ایللر بویو اؤز آنادیلبندن محروم ائدیلمیش بیر خلقه اوزون مدت سویا حسرت قالمیش تشنه آدام کیمی بو موقتی حال اولدو.

اؤ دؤردن یالنیز "وارلیق" ژورنالی ائتیشلی - یوخوشلو یوللار کئچره ک چتین لیکره سینه

گره‌رک یا شامیش، یاراتمیش، بو مدت عرضینده "وارلیق" ین صحیفه لرینده تاریخی حادثه‌لر، کلاسیک لریمیزین، ائله‌جه ده معاصر شاعر و ادیب لریمیزین، قباقجیل متفکر ضیالیلارین اثرلری آنادیلینده چاپ اولوناراق اوخوجولارا چاتدیریلیمیشدیر... بیر سؤزله، وارلیق یارانديغی گوندن ایندییه دک بوتوو آذربایجان خلقینی اؤزونون دیلی، ادبیاتی، مدنیتی، عادت - عنعنه‌لری، تاریخی ایله تانیش ائتمیشدیر. درگی نین صحیفه‌لرینده بیز آذربایجانا عاید یازیلاردان توتموش، بایاتیلارا، آنالار سؤزلرینه، کلاسیکلرین و معاصر شاعر و یازیچیلارین ترجمه حاللارینا قدر قیمتلی و علمی ماتریاللارا راست گلمیشیک.

"وارلیق" درگیسی نشر اولونماغا باشلایاندا اونون اوزون یاشاماسینا امید ائنده‌نلر آز ایدی. اؤنا گۆره کی، انقلابین ایلك واختلاریندان بیر چوخ غزنت و ژورنال ایلی باشا وورمامیش قاپانمیش دیر. بونلارین یاشایا بیللمه‌مه‌سی نین سببلری مختلف ایدی. چوخونون ایللر بوؤو آنادیلینده تحصیلین قاداغان اولوندوغو اولکده ده آنادیللی غزنت و درگیلری اوخویان یا هنج اولمور، یا آز اولور. فارس دیلینده تحصیل آلمیش آذربایجانلیلار اوچون آنادیلینده غزنت، کتاب اوخوماق اوقدر ده آسان دگیلدیر. بوچتین لیگی یالنیز آنادیلینه اولان سئوگی آرادان قالدیریدی و اوخوجو و یازار جرگه‌سی گونو - گوندن گئنیش له نیردی.

آذربایجان ضیالیلاری "وارلیق" ین نشرینی سئوینج و محبتله قارشیلادیلار. یالنیز ایراندا اولان آذربایجانلیلار دگیل، خارجه یاشایان آذربایجانلیلار دا درگی نین تأسیسینی تبریک ائتمکله برابر، اؤنا اؤونه یازیلیر، مقاله و شعرلر کؤنده ریر، هر جور مادی یاردم ائتمگه حاضر اولدوقلارینی بیلدیریردیلر. اوستاد شهریار "آزادلیق قوشو وارلیق" شعرینی یازیب اؤنا خئییر - درعا وئردی. سهند امام خمینی یه سلام "شعری ایله درگی نین یازارلاری جرگه‌سینده دایاندى.

عمومیتله، "وارلیق" یارانديغی گوندن بو گونه دک یاشاماسی نین بیر سببکاری دا بو مبارز ضیالیلار ایدی. حمیدنظقی، م.ع. فرزانه، غ.ح. بیگدلی، ح. محمدزاده، رحمتلیک تیمور پیرهاشمی، عبدالکریم منظور خسامنه، ح. مجیدزاده ساوالان، ص. سرداری نیا، ع. محسنی، ک. مشروطه‌چی سؤنمز، علی کمالی، اسماعیل هادی، م. حصارى، ب. رسولوند. محمدرضا هیئت و د. ابراهیم پور "وارلیق" ین اجرا ایشلرینی ده آپاریرلار.

۱۸ ایلدیر کی، وارلیغی دسته‌کله یین بو ضیالیلار بوتون چتینلیک لره سینه گره‌رک دوقتور جواد هیئت - ین رهبرلیگی آلتیندا بیرله شرک، چتین و آغیر، لاکین شرفلی حیات یؤلؤ کئچیرلر. بو گون ایران آذربایجانینی نین اجتماعی و مدنی حیاتیندا، ادبیات و مطبوعات تاریخینده وارلیق ین وارلیغی اونیکال (واحد) حادثه دیر.

حياتا قدم قويدوغو گوندن هر تزه سايي اليميزه چاتاندا توي - بايرام سئوينجي بخش
ائلهين "وارليق" بؤيوك بير خلقين دوننيني و بوگونونو درديني و كدريني، آرزو و ايستكلريني ايفاده
اڭدير. اونو سؤي كؤكو و نجاتي ايله دونيايا تانيتديرماغا چاليشير، نجيب مقصدلر گودور و
اؤخوجولاريني دوغما آناديليني سئومگه، ملي مدنيتي ايره لي آپارماغا روحلانديرير، هومانئيست
فيكيرلر يايير.

"وارليق" ين احاطه ائتمگه چاليشديغي مسئلهلر، درج ائديگي مقاله لر ايچريسينده ان مهم
يئري، شبيه يوخدور كي، بير - بيريله سيخ باغلي ايكي اساس مسئله توتور. خلقين منشايي و
وارليغي، بير ده دوغما آنا ديلي اوغروندا مبارزه!

"وارليق" درگيسي نين "تانيتماق و تانيتماغا دوغرو" باشلاديغي مقاله سينيده هم ده بونا اوخشار
علمي تاريخي مسئلهلر ين آراشديريلماسي ايله بير چوخ "قارائليقلار ين آرادان قالديريلماسينا" جدي
پروبلئم لر ين حل اولاجاغينا و "مجهوللار ين بللي لسه جگينه" محكم اينام ايفاده اولونموشدور. محض
بو آرزو و ايسته بين عملي نتيجه سي اولاراق دوكتور جواد هيئت ين "اوغوزلار" سلسله مقاله لري، "آغ
قويونلور"، "اسكي تورك كتابه لري"، تزه - تزه باخيشلاري درج اولوندو. مؤلفين "تورك ديلي
و لهجه لري تاريخينه بير باخيش (فارسجا) مونوگرافياسي (۱۹۸۷) بوراخيلدي. خلقه "آبا و
اجداديني" تانيتماق باخيميندان بو قيمتلي اثر معاصر توركولوژي علمينه هديه دير.

ايلك چاغلاردان "ديليميزي قاداغان ائتمگه هئچكسين حقي يوخدور" -
دئيه "وارليق" (۱۹۷۹ - سايي ۴ - ۳) فارس شوونيستلري نين ايستكلري نين كؤكونو كسمگه
چاليشديقلاري بوگونلرده ده خلقه دوغما آناديلينده دانيشير، اؤتودولماز قهرمانلاريني خلقين يادينا
سالير، "ديل آچيب" دانيشديغي آنانين شرفيني اوجا توتور.
"وارليق" ين اؤخوجولاريندان آليب درج ائديگي بير مکتوب رندا كسيانين آناديلي پروبلئمينه
مناسبتيني آيدين تصور ائتمك باخيميندان مارقلي دير:

هر خلقين اؤز آناديلي واركي، اؤنون خصوصيتلري ايله سسله نير. آناديلي هر خلقين معنوي
دير يليگي، وارليغي نين سرمايه سي منزله سينده دير. آنانين سودو بدنين ماياسي اولدوغو كي مي، آناديلي
ده روحون غيداسي دير، هر كس اؤز آناسيني و وطنيني سئوديجي كي مي، اؤز آناديليني ده
سئومه لي دير.

دوغما آناديلينه وارليق گئنيش يئر وئرير. بو پروبلئم ين لياقتلي حلينه بؤيوك سعي
گؤسترير. درگي آناديليندن بحث ائده ركن هئچ ده ملي محدودلوق گؤسترمدن مسئله لري يوكسك
علمي سويه ده حل ائتمگه چاليشير. بعضاً ياخشي معنادا حدي آشاندا ديلچيلىك علمينه مخصوص
پروبلئملري ايشيقلانديرير. حتا درسليك سجه لي مقاله و مونوگرافيا سويه لي اثرلر درج اڭدير.

۱۹۷۹ - جو ایلدن تامامیله تزه بیر مرحله یه داخل اولوب، یئننی رونق تاپان آذربایجان ادبیاتی نین تبلیغی "وارلیق" درگیسی نین ان علامتدار اوغورلاریندان بیرى دیر. دریندن دوشونولموش بواشی اساساً اوج استقامتده آپاریلیر: شاعر و نثرلره درگیده گئنیش یئر و نریلیر، ادبیاتشناسلیغا دایر ادبی - نظری مقاله لر نشر اولونور، ادبی حادثه لره قیمت و نریلیر، ان نهایت، ادبی - بدعی نائلیت لریمیز خارجی اولکه لرده ده تبلیغ اولونور.

جنوبی (ایران) آذربایجان ادبیاتیندا ازلدن بیر قایدا اولاراق شعر داها چوخ انکشاف ائتمیشدیر. "وارلیق" دا شعرین داها گئنیش یئر توتماسی بو سببدن طبیعی حال دیر. بو خلقین طالعی، دیلی، صنعتی و مدینیتی ایله ماراقلانان اوخوجولار آراسیندا "وارلیق" مجله سی نین نفوذو گوندن - گونه آتیر. درگی ایرانین اوزونده بئله بیرى - بیریندن اوزاقدا یاشامالاری سببیدن تتر - تتر کؤروشه بیلمه ین، تکجه مکتوب واسیطه سیله اونسیت ساخلایان مسلکداش ضیالیلارین، شعر صنعت دوستلاری نین، مدینیت خادم لری نین معناً یاخینلاشماسیندا واسیطه رولونو اوئیناییر.

"وارلیق" اؤز عنوانینا گلن مکتوبلاری، عادی خبرلری، قدرتلی اثرلره یازیلان نظیره لری هر یئننی سایندا درج ائدیپ یایدیقجا، هم اوخوجو کوتله سی نین گئنیشلنمه سینیه، هم ده مؤلفلرین، مسلکداشلارین، بیر - بیریندن خبر توتما سینا، بیر - بیرى نین فیکرینی تاماملاماغا، اونلارین آراسیندا عقیده تئللرینی محکم لندیرمگه، مدینیتین، شعر صنعتی نین انکشافینا خدمت ائتمیش اولور. وارلیق یئن اوغورلاریندان بیرى ده "سؤنموش چیراغلاری" یاندریرماغا همت گؤسترمه سینده دیر. درگی آدی و صنعتی اوخوجولارا بللی اولما یان شاعر و متفکرلرین حیاتیندان معلومات، اثرلریندن نمونه لر درج ائدیر، امکداشلاری اصیل علمی تدقیقات آپاریر. "وارلیق" یمن یاندریدی سؤنموش چراغی "حاجی رجائی اوسکونی"، "اولیق گؤرجک هوسله ندیم، طبعیم قوشو اوخودو" (ا. رحمانی)، "اگر ذوق اهلی دوشموشدو رمقدن تتر هوسله ندی" (حسین گونئیلی) و باشقالاری بو حقیقتی اعتراف ائتمیشلر.

چیخارمیشدی یادیمدان گر آنامین لایلا سین دوشمن،

آنامین خوش دیلی ایلن سن منه وئردین روان، "وارلیق"

بو دا ماراغالی اوخوجو پاشازاده نین دیر. (وارلیق. تیر - مراد ۱۳۶۶).

سؤن زمانلار "وارلیق" درگیسینده اجتماعی و ادبی - تنقیدی مقاله لرین وارلیغی سئویندیریمی حادثه دیر. بو یازیلاردا هم خلقین شرفلی تاریخی کئچمیشیندن، هم ده آنادیلی و ملی ادبیاتین ترقی سیندن صحبت آچیلیر.

"وارلیق" ادبیات تاریخینی، دیلچی لیک، ادبیاتشناسلیق علمی نین تشکول و انکشافینی، اؤیرنمک تدقیق ائدیپ، آراشدیرماق ایسته ینلر اوچون ایلك منبع رولو اوئینایا جاق دیر.

پروفیسور دوكتور توفیق حاجی یف ۶۰ یاشیندا

توفیق حاجی یف ۱۹۳۵ - جی ایلده آذربایجانین جبرائیل بؤلگه سینده دؤغولوب، ۱۹۵۸ - جی ایلده باکی دولت اونیورسیتیه سی نین دیل و ادبیات فاکولته سینیه بیتیریپ، ۱۹۶۲ - جی ایلده "آذربایجان دیلی نین شیوه سی" ادلی تئزی ایله دوكتوراسینی و ۱۹۶۹ - جو ایلده "۲۰ - جی عصرین باشلانغیچیندا آذربایجان ادبی دیلی" موضوعوندا کی تئزی ایله پروفیسورلوغونو آلمیشدیر. او بیر مدت آذربایجان خارجی دیل لر انستیتوسوندا ایشله میش ۱۹۶۷ - جی ایل دن بری باکی دولت اونیورسیتیه سی فیلولوژی فاکولته سینده چالیشماقدادیر. او بیر چوخ مؤسسسه و درگی نین عینی زاماندا تورک دیل قورومونون شرف عضوو دور. پروفیسور حاجی یف نین ان بؤیوک اثرلری آذربایجان تورکجه سی ادبی دیلی نین تاریخی و تورک دیلی نین تاریخی سندلری دیر.

وارلیق درگی سی یازیچیلاری حؤرمتلی عالیم و تدقیقاتچی پروفیسور دوكتور توفیق حاجی یف نین ۶۰ یاشینی تیریک ائدییر، اؤنا اوغورلار دیله بیر.

کامل ولی نریمان اوغلو ۵۰ یاشیندا

پروفیسور کامل ولی نریمان اوغلو کؤرکملی دیلچی، قورقودشناس و ادبیات تنقیدچی لریندن دیر. او فیلولوژی علملری دوكتورو، باکی دولت اونیورسیتیه سی نین آذربایجان دیلچی لیک کورسوسونون مدیری، "کتاب دده قورقود" آنسیکلوپئدیسی نین باش رئاكتورو، اولوسلار آراسی تورکولوژی آراشدیرمالار مرکزی نین هم صدری، تورک دیل قورومونون مخبر عضوو، تورکیه کولتور و فولکلور مرکز لری نین فخری عضوو، کؤنیا (قونیه) سلجوق اونیورسیتیه سی نین فخری پروفیسورو، "بیلگه"، "آذربایجان"، "تورکولوگیا" درگی لری نین هم ده "ادبیات غزئتی" نین رئاکسیا هیئت نین عضوو و س. کیمی عنوانلاری قازانمیش و مختلف اؤلکه لرده باسیلمیش ۲۰۰ - دن آرتیق مقاله و ۱۴ کتابین مؤلفی اولموشدور.

اونون کتابلاری نین بیر نچه سی بونلاردیر:

- ۱ - ائلیمیز دن، او بامیز دان ۲ - آذربایجان دیلی نین پوئتیکی سینتاکسیسی ۳ - سؤزون سئحری ۴ -
- ائلین یادداشی، دیلین یادداشی ۵ - اوغوز نامه لر (ف. اوغوزلو ایله بیرلیکده) ۶ - تورک دیلی نین

بسته جی سی، رسامی و معماری (یونس امره پوئیکاسی - تورکیه تورکجه سینده) ۷ - آذربایجان
دیلی تاریخی (توفیق حاجی یفاله بیر لیکده) و...

آدلاریندان گۆرۆندۆ کیمی کامل ولی نریمان اوغلونون دیلچی لیک و فولکلور، شتاسلسفا عاید علمی
اثرلری یالتیز اۆزونه مخصوص اۆلان شاعرانه بیر دیلله یازلمیستر و هر بیر عینی حالدا بیر بدیعی اثر
کیمی اۆخوجولارا تقدیم اۆلۆنمۆشدور.

بیز بو عزیز و سئویملی دوستوموزون ۵۰ یاشا چاتماسینی تبریک ائدرکن اۆنا یشی - یشی باشاریلار
دیله بیر و اۆلو تانریدان اۆنا و عائله سینه جان ساغلیغی و اوزون عۆمر آرزو ائدیریک .

وارلیق

وارلیق نین یاران دیغی... نین قالانی :

وارلیق نین اۆزونون ده مختلف چتینلیک لری وار کی درگی نین ایستر اید یا مضمونونا، ایستره
دیینه و اۆخوجو مسئله سینه تاثیر سیز قالمیر.

ایلک چتین لیک درگی نین دیلی ایله باغلی دیر. وارلیق ایکی دیلده (تورکجه و فارسجا) نشر
اۆلۆنور. بو وضعیتین، ایکی دیللی نشرین خوشا گلن، مثبت جهتی اوندان عبارتدیر کی، فارس دیلینده
تحصیل گۆرمۆشلر، تورک دیللی خلقلرین تاریخی باره ده، آذربایجان خلقی نین قدیم مدنیتی و ژنگین
ادبیاتی حقینده، آیری - آیری گۆرکملی یازیچیلار، حتا انقلابچی ادیب و شاعرلرین یارادیجیلیغیندان
معلومات آلیر.

"وارلیق نین قارشیلاد یغی ان بۆیوک چتین لیکلردن بیر ی ده ظنیمیزجه، درگی نین مادی
امکانسیز لیغی، "کیسه سی" ایله باغلی قایغیلاردیر. درگی نین امتیاز صاحبی و مدیری مالیندان و
جانیندان کنچن دوقتور جواد هیئت نه قدر چتین اولسا، مالیه جهتدن تأمین اۆنوماسا، مادی یاردیم و
کۆمک تاپماسا، درگی نین گله جک طالعی نجه اۆلاجاق - دنمک چتین دیر.

هوش عاطفی یا کلید موفقیت در زندگی (EMOTIONAL INTELLIGENCE)

دکتر نصرت‌الله خاقانی^(۱)

یکی از عوامل پایه و اصلی موفقیت در زندگی میزان هوشی IQ یا INTELLIGENCE QUOTIENT است که در پیش افراد متفاوت بوده و بوسیله آزمون‌های متعدد سنجیده می‌شود. میزان طبیعی آن ۱ یا صد در صد است و می‌تواند کمتر یا زیادتر باشد. هوش را محققین و دانشمندان در طول زمان به اشکال متفاوت تعریف کرده‌اند. ساده‌ترین تعریف هوش عبارتست از: توانایی تفکر و عملکرد معقول و منطقی یک فرد.

تعریف‌های دیگری نیز انجام گرفته که شاید با نفس هوش مطلق رابطه نداشته باشند ولی چون در موفقیت روزمره مؤثر هستند، در این تعریف‌ها گنجانده شده‌اند. مثلاً وکسلر هوش را مجموعه‌ای از شایستگی‌های فردی در تفکر منطقی، رفتار هدف‌دار و سازش با محیط دانسته است. آنچه که در این نوشته‌ها مورد نظر است، توجه به نابرابری توفیقات بین دو نفر با بهره هوشی یکسان است.

به عبارت دیگر هستند کسانی که بهره هوشی مساوی دارند ولی میزان توفیقات آنان برابر نیست. یعنی برای پیشرفت در زندگی برخوردار بودن از بهره هوشی بالا به تنهایی کافی نبوده و عوامل دیگری نیز در این امر دخالت دارند.

توجه به این موضوع تازه‌گی نداشته و از سالها پیش برای هر رشته‌ای آزمونه‌های جنبی همزمان با آزمون بهره‌هوش مثل آزمون استعداد و توانایی (ABILITY TEST) متداول بوده است. ولی باز هم در کنار سنجش‌های فوق متوجه شده‌اند که فاکتور و عوامل دیگری نیز هست که این افراد را از همدیگر متمایز می‌سازد.

رفتار و گفتار سنجیده توأم با متانت و آرامش روحی و مراعات جوانب امر و در نظر گرفتن اثرات و نتیجه بعدی رفتار از ارکان پایه‌های موفقیت محسوب می‌شود.

تصور و مقایسه بفرمائید: در یک روز گرم و طولانی تابستان حال یک کارگر و فروشنده ساده با بهره هوشی متوسط راکه پس از ساعت‌ها کار خسته‌کننده و طاقت فرسا که معمولاً در این مواقع هیچکس حال و حوصله چندانی ندارد با دوستان و مراجعین در کمال خوشروئی (بدون ریا و چاپلوسی) برخورد کرده و از جان و دل تا رفع نیازمندیهای آنان در حد توانائی خود بکوشد، با دانشجوئی که از بهره هوشی بالا برخوردار است. ولی تا در یکی از امتحاناتش بجای نمره ۱۹ نمره ۱۷ گرفته باشد ناگهان پرخاشگر و عاصی می‌شود، جنجال می‌آفریند و اولیای دانشکده را به ستوه آورده و کار را بجاهای باریک می‌کشاند و

۱- استاد سابق اعصاب و روان دانشگاه تبریز.

نتیجه‌اش نیز روشن است "عدم توفیق در دانشگاه و اثرات پاک نشدنی ملال از دل اطرافیان".

در این مورد نمونه‌های دیگر نیز بسیار است. مثلاً در جمعی فردی بدون اینکه از روانشناسی عاطفی اطلاعی داشته باشد حکایت میکرد که چگونه یکی از دوستان و آشنایان بسیار نزدیکش که مغازه پارچه‌فروشی داشت بدون ملاحظه نتیجه و عاقبت کار و فقط به‌خاطر سود زیاد در زمان حال سرا او کلاه گذاشته و برای همیشه او را از خود رنجانده است. سالها پیش نماینده مجلس از پشت تریبون سؤالی از نمایندگان مجلس داشت که صادفانه برای یادگیری و آگاهی شخصی خود بود و غرض و مرضی در کار نبود و این جانب شنونده ماجرا از رادیو بودم: "او می‌پرسید امروزه از هر کس (پدر و مادر خانواده) سؤال می‌کنیم که فرزندتان در چه مرحله از تحصیل است؟ جواب می‌دهد امسال در کلاس پنجم ابتدائی معدل ۱۹/۵ آورده است. یا در کلاس چهارم متوسطه شاگرد و در کنکور دانشگاه نیز نفر سوم شده است. و یا از این قبیل مثلاً میگویند در انگلستان و یا در آمریکا تحصیلات خود را تمام کرده و رئیس بیمارستان و یا آزمایشگاه است و یا در ناسا کار میکند و اینها هیچکدام دروغ نمی‌گویند و واقعاً استعداد و هوش ایرانیان مخصوصاً در ممالک خارج زبازدم همه است. و سؤال این بود چگونه این افراد باهوش و شایسته پس از جمع شدن و قبول مسئولیت در دستگاههای اداری این مملکت به این حال و روز می‌افتند. و دیگر اثری از آن نبوغ به چشم نمی‌خورد.

واقعاً چگونه توجیه کنیم که با داشتن چنین سرمایه‌های سرشار از هوش و مغزهای متفکر موفقیت‌هایی که در خارج کسب می‌کنیم و منافعی که به ممالک دیگر می‌رسانیم در مملکت خود قادر به پیاده کردن یک هزارم آن نیستیم.

امروزه جواب این چراها و چگونه می‌شودها روشن شده است. بهره هوشی بالا عامل اساسی موفقیت در زندگی نیست و ثابت شده است که بهره هوشی بالا فقط ۲۰٪ از موفقیت زندگی را سبب می‌شود و ۸۰٪ باقیمانده مربوط به فاکتورها و عوامل دیگری است که آنرا هوش عاطفی و متعینیت می‌نامند (EMOTIONAL INTELLIGENCE).

امروزه قابل قبول نیست که فردی برای بدست آوردن منافع شخصی موجبات ضرر و زیان افراد دیگر را فراهم آورد. چگونه عواطف انسانی اجازه می‌دهد که فردی نفع شخصی را بر نفع برادر و هموطن خود و یا یک انسان دیگر ترجیح دهد.

اگر بهره هوشی ۲۰۰٪ هم باشد ولی عواطف و معنویات در نظر گرفته نشود و مداخله نکند همچنان که امروز شاهدش هستیم ناظر نتیجه معکوس خواهیم بود: منازل زیبا و رنگین، خانه و وطن کثیف و تأسف انگیز.

حال ببینیم چگونه این هوش عاطفی و معنوی در انسان به تکامل می‌رسد:

۱- خودشناسی: قدرت حس خودشناسی یک استعداد و مهارت فردی است که در پیش افراد متفوت و

ریشه بنیوی دارد که درک و احساس درونی قسمتی از آن می‌باشد. این احساس بطور غیر ارادی و ناخودآگاه (تحت تأثیر وراثت و محیط) نشو و نما می‌یابد و هرکس قدرت این شناخت زیر بنائی را در خود تشخیص داده باشد زودتر از دیگران سکان کشتی موفقیت را به ساحل هدایت می‌کند.

این حس درونی با تمرینات سنجیده (مطالعه و تجربه) تقویت می‌شود.

درک و قدرت حس خودشناسی کلید اصلی هوش عاطفی یا معنوی است که یک فرد می‌تواند توانائی رهائی از خلق و حوصله بد و رنگ و ریا را داشته‌باشد. در این مورد بیماری داشتم جوان ۲۰ ساله که در منزل روز و روزگار اهل خانه را سیاه کرده بود. بطور دائم نسبت به بزرگترها پرخاشگر و اهانت‌بار بود و کوچکترها را کتک‌کاری می‌نمود. بعد از مدت‌ها مصاحبه و درد دل کردن برایش تفهیم کردم که آیا تا حال ارزیابی شخصی از خود کرده‌است یا نه؟ آیا می‌داند کی هست و چه کارها می‌کند؟ آیا متوجه اعمال خود هست یا نه؟ آیا این رفتار، شایسته یک انسان خوب می‌باشد یا نه؟

جواب منفی بود و قبول نمود که یک بنده خدا در صورتیکه بتواند بر احساسات خود غلبه کند اطرافیان خود را آزرده خاطر نمی‌سازد. بیمار فوق‌الذکر روزی با یک جمله مرا آسوده خاطر کرد. او می‌گفت که من خود را گم کرده بودم. راستی نمی‌دانستم چه کسی هستم و چه کار می‌کنم. ولی با تذکر شما و بررسی حوادث و عکس‌العملها و مطالعه رفتار خود در مقایسه با دیگران اکنون به کوره آتشی می‌مانم که دیگر خاموش شده‌ام و راه و رسم زندگی را با مهار کردن عکس‌العملهای نامتناسب خودم پیدا کرده‌ام.

۲- مهار خلق: خلق و خوی بد یا خوب، فطری و سرشتی است و با تظاهر رفتار خوب و بد نمایانگر شخصیت فرد است. هر کس در مسیر زندگی گاهگاهی احساساتی شده و کنترل خود را از دست می‌دهد. ولی مسئله در این است که از دست دادن کنترل احساسات و پی‌آورد آن چه مدتی طول خواهد کشید تا به حالت اولیه برگردد؟

مطالعاتی که انجام گرفته و تحقیقاتی که بعمل آمده نشان می‌دهد که در بین تغییرات خلقی که مردم بیش از همه می‌خواهند از آن خلاص شوند خشم و غضب است. درجه خشم و غضب در پیش افراد متفاوت است. مثلاً اگر در جاده اتوبان، راننده‌ای بدون رعایت موازین و قوانین رانندگی بسرعت از کنار شما می‌گذرد یا خود می‌گویید عجب آدم عوضی است. ممکن بود با من تصادف کند. نه من نمی‌گذارم به این سادگی او از من سبقت بگیرد. ولی باید بدانید هر قدر بیشتر جوش بخورید عصبانیتان بیشتر می‌شود. در این مواقع فرد بخودش فشار آورده و از نظر روحی بی‌ملاحظه می‌شود و...

چه باید کرد که از این خشم و غضب خلاصی یافت؟

در مورد فوق دعوت شخص به آرامش موثر نیست و شاید موجب تشدید خشم و غضب گردد و طغیان خشم و غضب مراکز تحریکاتی مغز را افزایش داده و فرد را بیشتر عصبانی نماید.

موثرترین راه یا تکنیک عبارت از تفسیر و تعدیل مسئله است. یعنی آدم با خودش مسئله را در راه مثبت

تعبیر و تفسیر نماید. مثلاً در مورد فو و باید بخود گفت که حتماً کار واجبی داشته است و یا شاید پزشکی است که بطور اورژانس به بیمارستان فراخوانده شده است. در این موقع است که خشم و غضب فروکش می نماید.

راه دیگر آرامش، سنجیدن ضرر و زیان مسئله است. باید گفت بگذار برود. مسئله مهمی که اتفاق نیافتاده و آسیبی که به من نرسیده است.

پیروزی و کامیابی در هر کاری به آرامش احتیاج دارد. باید به هر نحوی از عصبانیت دوری جست و خود را از درگیری فکری آزاد نمود. یعنی باید نیت ما این باشد که هرچه بیشتر آرامش روحی داشته باشیم و آرامش دیگران را بهم نزنیم. عمل تعبیر و تفسیر خوب، فرد را به آرامش روحی هدایت و اضطراب و افسردگی را نیز مثل خشم و غضب کاهش می دهد.

یکی دیگر از فنون، تمدد اعصاب، تنفس عمیق و سر به جیب تفکر بردن است.

انجام کار شایسته و مثبت (دستگیری و یاری به دیگران) همیشه آرامش بخش است.

تمیز نگهداشتن کوجه و محل اقامت خود، حمایت از افراد معلول و عقب مانده ذهنی و احترام و کمک به افراد پیر و نیازمند از قبیل تهیه غذای گرم و تمیز نمودن خانه و کاشانه آنها عامل آرامش روح و وجدان است.

۳- ایجاد انگیزه در نفس خود: ایجاد انگیزه مثبت مثل سوق دادن عواطف بطرف خوشبینی و شادی و خیرخواهی و داشتن اعتماد به نفس از پایه های اصلی رسیدن به هدف و سعادت هستند. برای مثال آمادگی قهرمانان المپیک و یا موسیقی و شطرنج برای رسیدن به اوج قدرت و بدست آوردن بالاترین موفقیت (نمایش قدرت شخصی و میهنی) انگیزه است که تحمل زحمت و مشقت را آسانتر و انگیزه ای برای آماده ساختن خود (جسمی، روحی)، هدف مشخص من می توانم را توأم با تصمیم و اراده ایجاد می نماید.

۴- خوش بینی: در آمارگیری روانشناسی تجاری و اقتصادی بین افراد خوش بین و بدبین چنین نتیجه گیری شده است: افرادی که خوش بین هستند در عین حال زرنگی و شایستگی نسبی دارند نسبت به افرادی که زرنگ اما بدبین هستند موفقیت بیشتری کسب می کنند. آدم خوش بین موقعی که بد می آورد و ناموفق است، تقصیر را بگردن دیگران نمی اندازد. فکر می کند مقصر خودش است و باید شانس خود را مجدداً امتحان نماید و در اینصورت اغلب موفق می شود. ولی فرد بدبین، گناه را بگردن دیگران انداخته و حالت یأس و قهر گرفته و از تلاش و فعالیت مجدد باز می ایستد و در نتیجه ناموفق باقی می ماند زمینه خوش بینی و بدبینی ذاتی و در نهاد انسان است (وابسته به تربیت دوران کودکی است). ولی با تمرین و تحمل زحمت و مشقت، افراد بدبین می توانند امیدوارانه به کسب موفقیت بیاندیشند. اگر فرد بدبینی آگاهی به روحیه خود داشته باشد و مسلط به کنترل افکار و رفتار منفی خود بشود می تواند

موفقیت‌هایی کسب کند.

۵- کنترل احساسات: واکنش افراد در مقابل انگیزه‌ها متفاوت است. هدف انسان رسیدن به مقصود نهایی با کسب بیشترین امتیاز و از کوتا‌ترین راه است. سنجش راه‌های رسیدن به هدف احتیاج به تفکر و بعد تسلط بر هیجانات و عواطف و صبور بودن دارد. اهمیت این ویژگی در کلاس‌های آمادگی قبل از دبستان کودکان به ثبوت رسیده است. مثلاً به بچه‌های کلاس‌های آمادگی گفته شده که می‌خواهیم به هر کدام یک بستنی بدهیم ولی اگر چند لحظه صبر کنید به هر کدام دو تا بستنی خواهیم داد. ملاحظه شد که عده‌ای از کودکان نتوانسته‌اند طاقت آورده و صبر کنند و نصیب آنها فقط یک بستنی شده است. ولی عده‌ای نیز صبر کرده‌اند و بدریافت دو بستنی نائل شده‌اند. دسته قبلی عاقبت کار را نسنجیده‌اند و نفع آنی را به منفعت قبیل توجه آتی ترجیح داده‌اند. در صورتیکه دسته دوم عاقلانه و صبورانه رفتار کرده‌اند. رعایت این مسئله در زندگانی بسیار با ارزش است. مخصوصاً در مواقع خطر که می‌خواهند در زمان جنگ یا تخلیه استادیوم‌های ورزشی یا سینماها هر چه زودتر خود را از مخمصه بیرون بکشند که در این صورت اغلب در زیر پاها له می‌شوند و آنهایی که خونسردانه و صبورانه عمل می‌کنند و آرامش خود را حفظ می‌کنند، کمتر با خطر مواجه می‌شوند.

نظیر این را در مدیریت و راهنمایی سر مربیان فوتبال کشورهای خارج می‌بینیم که چگونه مثل یک سردار شجاع بر احساسات خود غلبه کرده و خونسردانه و صبورانه با آرامش خاطر که به بازیکنان نیز آرامش می‌دهد افراد خود را هدایت می‌نمایند. ولی برعکس مربیان ممالک عقب مانده خود را در قعر احساسات غرق کرده و موجبات یأس و دستپاچگی یاران خود را فراهم می‌آورند. ثمرات دوراندیشی و آینده‌نگری اگر دیررس هم باشد از رفتار عجولانه و بی‌تفکر بمراتب بیشتر خواهد بود.

۶- مهارت فردی: یکی از مهارت‌های فردی قدرت درک احساسات دیگران است که فوق‌العاده با ارزش می‌باشد. چه در خانواده، چه در دوستی، چه در روابط زناشویی و چه در محل کار.

انسان احساسات خود را بطور پنهانی و با زیرکی (سیگنال) به طرف مقابل انتقال می‌دهد و یا در همان مایه از دیگران اخذ می‌کند. ولی در صورتی می‌توانیم عقاید، تمایلات و احساسات خود را به طرف بقبولانیم که قادر به درک احساسات و طرز فکر طرف مقابل نیز باشیم.

در این مورد رعایت چند نکته الزامی است:

رعایت احترام همه، خوشرو و خوش‌زبان بودن، پوشیدن لباس مرتب و تمیز مناسب فصل و روز و ساعت، طرف مقابل را تحت تأثیر قرار می‌دهد. ورزش و حمام روزانه و جلب اعتماد با نشان دادن علائم رازداری و یکرنگی و صاف و صادق بودن. برای پی‌بردن به اهمیت نکات فوق در جلب اعتماد و محبت اطرافیان نمونه زیر را متذکر می‌شویم:

در یک بخش تحقیقاتی دانشگاهی که چندین متخصص برجسته با بهره‌هوشی بسیار بالا و در یک سطح

علمی، کادر علمی آنرا تشکیل داده‌اند، ملاحظه می‌شود که از بین آنها یکی دو نفر شایستگی و درخشش فوق‌العاده نشان داده و در اوج موفقیت هستند و مابقی درخشش چندانی ندارند. علت چیست؟ دسته اول افرادی هستند که نکات فوق‌الذکر را در نظر گرفته و با افراد بیشتری رابطه عاطفی پیدا کرده و تفاهم متقابل ایجاد نموده‌اند. موقعی که به مشکل و مانعی برخورد می‌کنند و نیاز به راهنمایی و کمک دارند دسترسی فوری به افراد کلیدی دارند که مشکل آنها را در آن واحد حل می‌کنند بولی دسته دوم بعد از آنکه به مشکلی بر می‌خورند تازه در صدد پیدا کردن افرادی هستند که بتوانند به آنها یاری دهند. بهره‌هوشی هر چه که باشد وجه تمایز افراد شایسته و برجسته با افراد موفق و نیمه موفق بستگی مستقیم با هوش عاطفی و معنوی آنها دارد. بهره‌هوشی اگر توأم با بهره‌هوشی عاطفی و معنوی نباشد موفقیت کامل، بسیار مشکل بدست خواهد آمد.

بقیه نگاهی به زندگی...:

۴- چهل مقاله (مقالات مندرج در نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز که به همت یوسف خادم هاشمی نسب به توسط کتابفروش تهران نشر یافته) .

۵- سیاحتنامه اولیاء چلبی قسمت آذربایجان و تبریز^(۴) .

مسموع است که کتاب پر بها و ارزشمند " چهل مقاله " با علاوه کردن ۸ مقاله به همت محقق تبریز آقای غلامرضا طباطبائی مجد، در شرف چاپ می‌باشد که امید می‌رود محقق عزیز با تلاش بیشتر انشا... موفق شوند کلیه آثار قلمی آن مرحوم را که نهایت آرزوی دیرین ادب-دوستان می‌باشد با کیفیتی هر چه بهتر و زیباتر که در شأن صاحب-کلام باشد در دسترس همگان قرار دهند. به امید چنان روزی . .

منابع و مأخذ:

- ۱- این کتاب به سال ۱۳۴۳ شمسی در تهران به طبع رسیده است . .
- ۲- روزنامه احرار، هادی هاشمیان . .
- ۳- مجله راهنمای کتاب سال ۱۱ . .
- ۴- کتابشناسی آذربایجان، نجیبه افغانی .

سنی گوزله بیرلم (۲)

اڭلدار گنجه- گوندوز چالیشیب ۱۲- نجی کلاسدا اوخویوردو. بیر ایله یاخین ایدی کی آذرشهردن، آتا- آناسیندان خصوما نرگیس- زدن آیریلمیشدی. هر آی دا مکتوب یا زیب، وضعیت حقیقینه اونلارا معلوم وثریردی. بیر آیدان سونرا مکتب تعطیل اولاجا غیدی. مکتبدن ائوه قاییداندا نرگیس زدن گلن مکتوبو صنم اونا وثردی.

- سلام. آذرشهردن گلیب .

- سلام، متشکرم! - دشیب مکتوبو آلیب اوخوماغا باشلادی. صنم

اورانی ترک ائتدی.

" سلام اڭلدار جان! ... نه ایسه بیر سطر بوش ایدی... من ده ایسته-

بیرم تهرانا گلیب، باجیم گیلده قلام. اوخویوب دیلم آلام، بلکه

دانشگاهها گندم... انشاء الله! جواب گوزله بیرم. نرگیس. آذرشهر ۵۴

اڭلدار نئچه دفعه مکتوبو اوخودو. فکره گشتدی، قرار قویبدو

دایی سی آروادی یله مصلحت ائله سین، سونرا آتا و آناسینین یانینا

گشتین. ائله اوگون نرگیس مکتوب یازدی، آخردا بئله قورتاردی:

"... تهرانا گلمه گین یاخشی فیکیردیر، گوزله من گلیم، بیرلیکده

تهرانا قاییداریق... سنین اڭلدارین."

کاغذی پاکاتا قویوب اوستونو یازدی... تله سیک خیابانا چیغدی.

دانشگاهین یانیندا کی پست قوتوسونا مکتوبو سالدی. اوراداکی کتاب

ساتان مغازالارین قاباغیندا دوروبه کتابلاری گوزدن کئچیردی. اما

نرگیس حقیقینه دوشونوردو... نهایت ناهار واقتی ائوه گلدی.. خالا

اوندان قاباق گلمیشدی. صنم بوگون یولداشی گیلده قونا ق ایدی، خالا

اڭلدار ی فیکیرلی گوردو.

- اڭلدار، چوخ فیکره گنتمیسن، نه وار؟

- ایسته بیرم اجازه وثره نیز، بیرنئچه گون آذرشهره گندم،

- چوخ یاخشی ایشدیر، اما بیرنئچه گوندن سونرا گشت. امتحانلار

جوابینی آل، فیکرین راحت اولسون.

- بلی، دوز بویورورسان، کئچن ایل ده گنده بیلمه دیم. اون بیرینجی

كلاسین درسلىرى چۆن ایدی.

- بلى، بو ایلدن بیر آیدان آرتیق قالمايیب . اۆمیدیم واریاخی نمره ایله قبول اولاسان. کنکورا دا بیرلیکده چالیشاریق.

- سنین بو تۆکنمز محبتیندن بیر دۆنیا متشکرم.

- خواهشا ئدییرم. گئدیم گوروم ناھارا نه دۆزه لده بیلهرم، من کی، آجام. فیکر ائدییرم سن ده منیم کیمی سن (دئییب مطبخه کئچدی، اوردان:

- آی بالام، دایی قیزی هر شئی حاضر ائله ییب) دئدی. ائلدار اونون یانینا گئتدی. اوردادا گیرده میز و دوردانا صندلی قویولموشدو.

- کۆمک ایسته ییرسن؟

- لطفًا، یاخا لدان سو چیخارت. او، تئز سو شیشه سینی چیخاردیب

میزین اۆزه رینه قويدو.

- دایی گلمه دی (ساعته باخدی)

- ایندی اوزونو یئتیره ر. بو زامان قاپی نین سسی ائشیدیلدی.

- گوردون دئدیم، اؤغوم، ایندیجه گلر (دایی ایچهری گیردی).

- سلام، اولدن بیلیردیم قاینانام منی چۆن ایسته ییر

- البته، هامی سنی چۆن ایسته ییر (دایی اوبیری اوتاغا کئچدی،

پالتارینی عوض ائدیپ، ال - اوزونو یویاراق گلیب میزین آرخاسیندا اوتوردو).

- بس صنم هانی؟

- او، یولداشی عرب قیزی گیله گئدیپ، ناھارا قوناق دیر. آخشام

چاغی گلجهک (بیرلیکده ناھاری یئمگه باشلادیلار)،

- تۆرکلر چۆن بیلیمش دیرلر، استانبولی پلؤوی، خانم لارین ایشلر-

ینی آسان ائله ییب: هم پلوو، هم ده خوروش، بیر یئرده لذتلی خورک!

- خانم مدیر، چۆن ساغ اول، بو گۆنکی ناھار، همیشه کی کیمی چۆن

لذتلی دیر.

- گرهک قیزیندان تشکر ائده سن، ناھاری او دۆزه لدیپ. آما بیر

ده منی مدیر چاغیرما یاسان ها..!

- آھا، دؤغرو دئییرسن (ئلدارا) باغیشلا یین،.. منیم عزیز

سئوگی لیم.

- امیرخان، سنینله باشارماق اولماز- آرواد گۆلهرک دئدی.

ناھار قورتاردی، بیرلیکده قابلاری نییغماغا باشلادیلار. آرواد ارینه

- سن زحمت چکمه!

– بو نه سۆزدور. مگر بيلميرسن كي، من دموكرات اولدوغومو ثابت ائتمهگه چاليشيرام. ائلدارين آتاسي ايله بيرليكده وطنده مدافعه ائتميشيك .

۵

ئلدار تهراندان اوتوبوسلا تبريزه، و اورادان دا آذرشهره گئديركي ماشين شهره يا خينلاشديقجا اوره كي چيرپينما غا باشلاميشدي. نرگيزي گورمه تله سيردي. اليني يانيندا كي چا مادانا ووردو، اوردا دايي آروادي آناسينا سووقات قويوشدو. او، فيكبرلشدي، اوز- اوزونه :

– بس من نرگيزه نه وئرمه لييم؟

بيردن يادينا دؤشدوكي، ۱۲- نجي كلasi اعلا قيمتله قورتا رديغي اوچون، مکتببن مديري اونا بير پاركر قلمي هديه وئرميشدير.

– يا خشي اولار كي، من ده بو قلمي نرگيزه وئريم. دئشيب بير آز را حا تليق حيا ائله دي. شوفرشا گردين سسي اونو فيكبردن آييردي. شاگرد شوفره : – سا خلا، سركار، بورادا دؤشمك ايسته بير (ژاندارم) بلي بلي – دئشيب ماشيندان آشاغي دؤشدو.

– ساغ اول، آقاي راننده .

– سن ده ساغ اول، سركار. (شوفر ماشيني بولا سالدی) گئجه يا غيش يا غديغيندان خيابان تر تميزا يدي. خيابانين هر ايكي طرفينده كي آرخدان سو آخيردي. آغا جلارين يارپاقلاري گونشين توروندان پار- پار پاريلدا بيردي. قوشلار هوهسه گليب، بوداقدان بوداغا اوچا راق سس- كوي سالميتديلار. داشلي آرخدا آخاركن شاققيلدايان سويون سسي قوشلارين جيويولتيسينه قاريشيب، طبيعي بير موزيك ياراتميشندي . مسافرلر بو سسدن خوشحال اولوردولار. اوللارين بيرى يانيندا كينا :

– كريم آقا، دؤغرودان دا شهريميز جوخ گوزه لدير،

– بلي، هئچ بير شهر بورا كي مي منه خوش گلمير .

البته، بورا آتا- بابا تورپا غيميزدير. داها دؤغروسو، آنا يوردو- موزدور. – بلي، آنا، دؤنيادا مقدس اولدوغو اوچون اونون ياشاديغي وطن ده مقدس دير. كريم يانيندا كينا :

– عزيز معلم، نئجه هفته بوردا اولاجاقسان؟

– فيكر ائديرم بير هفته دن آرتيق قالا بيلمه ييم .

– نيه بئله تئز؟

- مکتبده چوخ شاگردلر امتحان وئریبلر، اؤنلارا سوز وئرمیشم
بیرلیکده چالیشاق، دالی قالما سینلار.

- چوخ یا خشی ایشدیر، باغیشلا کریم معلم، سن بیئنه ده ریاضیاتدان
درس وئریرسن؟
- بلی.

- چوخ چتیندیر، اؤنا گؤره ده شاگردلر بو درسده ضعیف اولورلار.
- یوخ! ائله ده چتین دئییل، واقتیندا فیکیر وئرمهینده، البته
کی، سؤنرا دالی قالیرلار. گلهجک تحصیللری اؤچون، شاگردلر بو درسی
یا خشی درک ائتمه لی دیرلر.

- دئمک ریاضیات درس لرین با شی دیر.

- هر درس اؤزونه گؤره قییمتلی دیر.

بو زمان ماشینین دال صندل لری نین بیرینده اؤتوران بیر قوچا کیشی
اوجا سله؛ بر محمد صلوات! دئدی، هامی اوجا دان صلوات چئویردی لر.
ماشین کاراژین قابا غیندا دایان دی. مسافر لر بیر-بیر آشا غی ائندیلر
ائلدار شو فرین یانیندا اؤتورموشدو، اؤ، ماشیندان دؤشنده:

- چوخ ساغ اول، آقای راننده، بیزی ساغ - سلامت شهریمیزه یئتیردین.

- خوش گلدین! شاگرد؛ قارداش، بویورون بو دا سیزین چا ما دانیز.

- تشکر ائدیرم! - دئییب، چا ما دانی آلیب خیا بانین شمال طرفینه

حرکت ائتدی.

۶

ائلدار تهراندا دانشگاهین ایکینجی ایلینی قورتا ریب اؤچونجو
ایلینه باشلایاندا شاهین علییهینه مبارزه جدی لشمیشدی. درس لر اؤلدو
کیمی دوام ائتمیردی. ۱۳۵۶-نجی ایلین بیر گؤنو، نا هاردان ایکی
ساعات سؤنرا، ادبیات دانشکده سینین قابا غیندا طلبه لر بیغیشیب
میتینگ وئردیلر. پیلله اؤستونده بئش نفر دایانیب، بیغینجا غی داره
ائدیردی لر. جوان بیر قیز، هیجانلا:

- با جیلار، قارداشلار! ایکی گؤن بوندان قاباق توتولان یولداشلار-

بیمزین فوری آزاد اولما قلارینی دؤلتدن طلب ائدیریک. دانشگاهدان
گرهک ساواک مامورلاری اخراج اولسونلار! تویلاشلار اوجا سایلر:

- دؤغرو دور، دانشگاه آزاد اولما لی دیر! - هامی ل چال دیلار.

قیز الینده کی میکروفونو یانیندا کی قوچا کیشیه وئردی، دالی چکیلدی

جماعت یا واش - یا واش چوخالیردی. ائلدار ایرهلی گئچیب ، قوجایا :
- من ده دانیشماق ایسته بیرم . - دئدی. قوجا میکروفونو اونا ساری
چکیب : گل اوغوم، دانیش! دئدی.

- دوستلار، من آذربایجانلی یام ، اولکه م آزادلیق یوردودور. تارت-
یخین گؤستر دیگینه گؤره ایران آزادلیغی یولوندا ائلیم همیشه قابا قدا
اولموشدور. پهلوی قورولوشو ایران ملتینه توهین ائدیبر، بیز آذری
خلقی نین! وز دیلینده دانیشماغینا مانع اولور. ایران ملتینی اوزونه
قول حساب ائدیبر. بیلدیگینیز کیمی بویوک ستارخان باشدا اولماقلا
مشروطیت انقلابی غلبه چالمیشدیبر. او گونون اساس قانونونا گؤره
بوتون ایالتلرده، ولایتلرده خلق طرفیندن انجمنلرین تشکیل اولونماسی
قبول اولونموشدور. لاکین رضاخان او قانونون اجراسینا مانع اولدو.
هابئله ایندی اونون اوغلو آتاسینین سیاستینی دوام ائتدیبریر. بو
جنایتین قاباغینی آلماق هر بیر وجدانلی ایرانلی نین وظیفه سی دیر.
چالیشاق گوندن گؤنه بیرلیگیمیز محکم لاشین! ساغ اولون!
ئلدار ی هامی آلقیشلا ییب ، ال چالدیلار، او دا میکروفونو قوجایا
وئریب دالی چکیلدی.

۲۴ - اسفند آدلی میداندا جماعت دانشگاه طرف حرکت ائتدیبردیبر.
گؤیه آتیلان گؤللہ سلسری بو حرکتین قاباغینی آلابیلمیردی. اونلارین
قاباغیندا جنوبدا اولان مسجدرین روحانی لری اؤنده ایدیبر. بو حرکتدن
ناراحت اولان میداندا کی تانکلار و سربا زلارین فرماندهی اونلاری تانک-
لارین اطرافینا توپلانماغی امر ائتدی. "تئز اولون!" اونلار لرین-
ده کی توفنگلری سینهلرینه سیخاراق دایان دیلار.

میداندا چاتان جماعت بیرلیکده دایانیب قیشقیردیلار: مرجعیمیز
اجازه وئرسه، بیز رضاخان اولونو تختدن بیتره سالاریق! - دئییب
آیاقلارینی اوچ دفعه بیتره ووردولار. بو جالب حرکت اطرافدا اولانلاری،
و خارجی ژورنالیستلرین نظرینی جلب ائتدی. بیر فرانسه لی ژورنالیست
دوستونا : مسیو علی، بونلار کیمدیبرلر، و نه دئییرلر?
- بونلارین چوخو جیت سازی و دمیریول فعله لری دیر.
- نه دئییرلر?

- دئییرلر اگر روحانی رهبرلریمیز اجازه وئرسه لر، شاهی تختدن
بیتره سالاریق . فرانسه لی باشینی تربتدی.

بو زمان اۇرانىن فرماندهى سربازلارا: حاضر اولون! - دئدى، و
 يانينداكى معاونى سرواندىن سۇرۇشدى: بونلار نه دئيبىرلر؟ سروان
 آذربايجانلى ايدي، اۇنلار يىن سۇزلىرىنى اۇنا ترجمه ائلدهدى، و دئدى:
 جناب سرگرد، اجازه وئيرىن من اۇنلارلا دانىشىم،
 - تئز اول، امر ائديرم بورانى ترك ائتسينلر،
 - آقالار، فرمانده امر ائدير گلديگيز يۇلدان قايبدين، يوخسا...
 بو زمان قاباقدا اولان بىر جوان فعله قادين:
 - بيز مقصده جاتانا قدير دالى قايبىتمايا جايغيق!
 ايرهلىيه حرکت دوام ائديردى، بو سۇز ائشىدن سرگرد تانك اۆسته
 چيخيب، سربازلارا:

- افراد، آتش آچماغا حاضر اولون!

سروان اۇنا:

- جناب فرمانده، بىر آز كۆزله يىن!

- سن قۇرخوسان، گئده بيلرسن! - دئيبىب توپانجانى الينه آليب اوجا
 سله چيغيردى: بىر، ايكي ...

بو زمان اۇنون قولونا جمعيت طرفيندن آتيلان بىر داش ده پىدى، اۇ
 توپانجانى الينده ساخلايا بيلمهدى، توپانجا اليندن دۆشدى. اۇزوده
 تانكين اۆستوندىن يئره بيخيلدى. غلام آدلى چيت سارنى فعلهسى اۇنو
 سوپاند ايله وۇرموشدو.

سروان: آتش آچما يىن! - دئدى، گلين سرگردى يئردن كۆتوروب فور
 بيمارستانا يئتيرك. سربازلار قۇرخموش حالدا فرمانده لىرىنى يئردن
 كۆتوروب اۇرادا اولان جيب ماشينينا قويدولار و اۇرانى ترك ائتديلر.
 جماعت ياواش - ياواش دانىشكاها ياخينلاشيرديلار،
 آردى وار

ایروان یک ولایت مسلمان نشین بود^۱

در زمینه تعادل جمعیت به نفع آرامنه تنها قره باغ کوهستانی نبود که با شگردهای مختلف ، آرمینیان روز به روز ، اکثریت یافتند و ادعای مالکیت کردند ، خود شهر ایروان که امروزه پایتخت جمهوری ارمنستان است و در حدود ۱/۵ میلیون نفر جمعیت را در خود جای داده است ، تا چند دهه پیش ، یکی از شهرهای مسلمان نشین بود و آرامنه در این شهر و اکثر نقاط این جمهوری ، به تدریج اکثریت پیدا کردند و گویا امروزه نه تنها در ایروان ، بلکه در سراسر جمهوری ارمنستان " حتی یک نفر هم آذربایجانی نمانده است " . در صورتی که این اراضی در طول قرون متمادی ، از آن مسلمانان آذری بوده است .

اینک در این زمینه نیز به عقب برگشته و تاریخ را مرور می‌کنیم تا ببینیم ایروان و دیگر نقاط جمهوری ارمنستان در چند دهه پیش چه هویتی داشته و از نظر ترکیب جمعیت چگونه بوده است .

" ایروان " یا روان یا اریوان که بنابه تصویب و تصمیم رسمی

۱. بخشی از کتاب آماده به چاپ " قره باغ در گذرگاه تاریخ " . در این اثر ، علاوه بر جغرافیای قره باغ ، پیشینه این سرزمین از دوران ماقبل تاریخ تاکنون ، مورد بررسی قرار گرفته است .

۲. روزنامه سر دانش - چاپ باکو - آبان ۱۳۷۱ ص ۴

جمهوری سوسیالیستی ارمنستان (سابق) نام شهر "ایروان" نهاده شده. شهر در ۴۰ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی و ۴۴ درجه و ۳۵ دقیقه طول شرقی در ۵۵ کیلومتری آغری داغ (آرارات) و جنوب شرقی الگوز و در ۶۵ کیلومتری جنوب غربی گوگجه گول و در ساحل چپ زنگی سو، از شاخه های ارس قرار دارد، ایروان در کنار رودخانه موسوم به ایروان جای واقع است. .

شاردن می نویسد: ایروان شهر بزرگی است، اما با وجود اشجار و باغات زیاد که در داخل شهر غرس نموده اند، کثیف است و عمارات عالیه ندارد. اطرافش کوهستان است. دو رودخانه یکی بزرگ موسوم به زنگی و یکی کوچک معروف به قیرخ بولاق (چهل چشمه) دارد. اوایی از خارج شهر و دومی از وسط شهر میگذرد. قلعه ایروان که در خارج شهر است نیز خود شهر کوچکی محسوب می شود. اهالی قلعه از مسلمانان ایران، ولی آرامنه در قلعه دکاکین دارند که روز به دکان خود آمده مشغول کسب و شب چون در قلعه منزلی ندارند به شهر می روند. . . . بنا به گفته اولیا طیبی، این شهر در اوایل قرن پانزدهم، توسط یکی از بازرگانان تیمور بنام خواجه خان لاهیجانی، ابتدا به صورت روستائی بنا گردید و توسط روان قلیخان وزیرشاه اسماعیل اول صفوی و بنا به دستور وی در اوایل قرن شانزدهم به صورت شهر درآمد و توسط حصاری محاط شد. پس از قتل نادرشاه، با این که در ایروان اغتشاشات و نابسامانی هائی به وجود آمد، ولی دولت عثمانی دخالتی در امور قلمرو ایران نکرد. ایروان که اعلام استقلال کرده بود به همراه دیگر خان نشین های آذربایجان، مرکز یک امیرنشین مستقل ترک گردید. . . ."

میرزا مسلم متخلص به "قدسی" از طایفه بیات ایروان پسر حاجی میرزا آقاسی، از شعرا و علمای این دودمان در شهر آشوبی ایروان را توصیف کرده گوید:

محلالتش چو کوی وصل جانان
نشاط افزای دل های پریشان

از روزنامه همشهری ۷۰۱ - ۲۰ / ۳ / ۱۳۷۴

ز عطر سیب‌های لعل فامش
صبا را روح می‌بخشد شامش

در این مثنوی ۲۸۰ بیتی، نام پاره‌ای از معلات ایروان از قبیل
چخورسعد، قیرخ بولاغ، بازارخان، دره باغی، مسجدخان، گوگجه
بیلاغی آمده است.

لسترنج درباره پیشینه این سرزمین، قبل از احداث ایروان نوشته
است:

"ارمنیه کبری دو قسمت بود. ارمنیه داخلی و ارمنیه خارجی. این
ایالت اکثر اهالی آن عیسوی بودند، از زمان قدیم تحت حکومت
مسلمین قرار گرفته بود... کرسی ارمنستان مسلمان در زمان قدیم،
دبیل بود که دوین یا توین هم نامیده می‌شد. و اکنون به جای آن،
دهکده کوچکی در جنوب ایروان نزدیک رود ارس قرار دارد. دبیل در
قرن چهارم از آردبیل بزرگ‌تر بود و مهم‌ترین شهر ارمنیه داخلی
به شمار می‌آمد، باروئی با سه دروازه داشت و مسجد جامع شهر در
کنار کلیسا بود..."

قطعه خاکی که امروزه جمهوری ارمنستان نامیده می‌شود، از دوران
صفویه "چخورسعد" نام داشت.

مینورسکی در تعلیقاتی که بر کتاب تذکرة الملوک اثر میرزا سمیعا
نگاشته، درباره ایالت چخورسعد که ایروان مرکز آن بود، چنین
نوشته است: "چخورسعد، یک اصطلاح جغرافیایی است که اخیراً" باب
شده و اول بار در زمان صفویه و مخصوصاً در مورد ایالت ایروان
به کار رفته است. بر طبق مندرجات عالم‌آرا در صفحه ۱۶۸ قارص،
بین چخورسعد و ارزروم قرار دارد و در همان کتاب، صفحه ۵۵۸ نوشته
شده است که چخورسعد به آخضا محدود می‌شود و با آن همسایه است.
چخورسعد در لغت ترکی به معنی "فرو رفتگی زمین" و در اینجا
ظاهراً "مقصود زمین پست‌طرفین ارس است".
میرزا سمیعا در تذکرة الملوک، در فطی که مربوط به "مواجب

۱- عزیز دولت آبادی - سرایندگان شعرپا رسی در قفقاز - ص ۳۱۰

۲- لسترنج - جغرافیای تاریخی سرزمین‌های خلافت شرقی - ترجمه محمود

عرفان ص ۱۹۶ - ۳ سازمان اداری حکومت صفوی - مسعود رجب نیا - ص ۱۹۱ .

و تیول امرای سرحد و نفری ملازمان هریک است " آذربایجان را در دوران صفویه، چهار منطقه به شرح زیر نشان داده است: الف: تبریز ب: جخورسعد ج: قره باغ د: شروان^۱."

بدین ترتیب، جخورسعد یا ولایت ایروان و پیرامون آن، از زمان صفویه، یکی از مناطق چهارگانه ایالت آذربایجان محسوب می‌شده. عسگر زینال اوف در باره خان نشین ایروان و احداث مسجد کبود این شهر شرح جالبی دارد. وی می‌نویسد: "هم باکو، هم گنجه و هم ایروان سرزمین های باستانی آذربایجانی‌ها هستند. در حدود سال های ۱۷۶۰م... حسین علی خان، خان ایروان بود... یک روز صبح، مردم که تازه از خواب بیدار شده بودند، منظره جالبی را مشاهده کردند. جاده‌ای که از وسط شهر به کارخانه سنگ منتهی می‌شد، یک طرفش یونجه و طرف دیگرش جو ریخته شده بود. الاغ‌ها در بازگشت از کارخانه درحالی که بارشان سنگ بود، یونجه‌ها را می‌خوردند. برای این که الاغ‌ها رنج نکشند، شلاق‌ها را از پارچه دوخته بودند. این تدبیر حسین علی خان بود. مردم او را به نرم‌دلی و سخاوت می‌شناختند. این همان حسین علی خان بود که در روزهای عید، از بلندای تپه‌ای که در ایروان بود بالا می‌رفت، دست به پیشانی نگاه می‌کرد، از هر خانه‌ای که دود بلند نمی‌شد، نوکرش را صدا کرده، می‌گفت این برنج و کشمش را ببر و به فلان خانه بده، بگذار تا از دودکش آن نیز دود بلند گردد. یکی از جملات او به مرور تبدیل به ضرب‌المثل گردید. " فقط آبی که در زمستان می‌نوشم، به دلم می‌چسبد، چرا که همه از این آب سرد می‌نوشند."

هنگامی که حسین علی خان به حاکمیت رسید، تقریباً ۱۶۰ سال بود که خان نشینی ایروان به وجود آمده بود. بنا به نوشته "پنجه‌وینسی" مورخ ترک، خان نشینی ایروان در سال ۱۶۰۴ میلادی بنیان گذاشته شده است.

حسین علی خان برگشته و به گذشته نظاره می‌کرد... به سال هاشمی که خان نشینی ایروان پشت‌سر گذاشته بود، سال هاشمی که نیاکان او

۱. میرزا سمیعا - تذکرة الملوك - ص ۷۰

حکمرانی کرده بودند. پدران وی آثاری از خود به یادگار نگذاشته بودند که در تاریخ ماندگار باشد. حسین علی خان خوب می فهمید که در طول حکمرانی، موفقیتی که به دست آورده است، فرصت مغتنمی برای او فراهم آورده و او باید از این موقعیت استفاده کند. به همین علت، حسین علی خان علیرغم پیشینیا نش، برای زنده نگه داشتن نامش، سرکیسه را شل کرده و تصمیم گرفت که مسجد کبود را در ایروان بسازد. او از تبریز که کانون شعرا و هنرمندان است، استادانی را دعوت کرد. چرا که در قاهره، شام، هرات، استانبول، دهلی، بغداد و عموماً شرق، یک اثر ارزشمند معماری پیدانمی شود که اثر دست نمایندگان مکتب معماری تبریز، در آن دیده نشود. به طوری که مهاجمین، بعد از یورش به تبریز بلا دیده، نخست هنرمندان آن را به وطن خود می بردند.

دعوت حسین علیخان نیز از استادان تبریز، تصادفی نبود. استادها شروع به کار کردند. زمین را کنده و پی ساختمان را ریختند. کار به سرعت پیش می رفت. لیکن یک روز صبح زود، در شهر خبری شایع شد که استادها نیستند، شبانه فرار کرده اند. حسین علیخان لاعلاج ماند، او نمی دانست چکار کند. استادان دیگری دعوت کرد. آن هائی که آمدند و ساختار پی را دیدند، شانه هایشان را بالا انداخته و رفتند. دسته ای دیگر آمد. آن ها هم از ترکیب این بنا سردر نیاوردند. حسین علیخان دستش از همه جا کوتاه شد. ناگهان حادثه غیرمنتظره ای رخ داد. هنرمندان تبریزی دوباره بازگشتند. حسین علیخان در حالی که خشمگین بود پرسید تا کنون کجا بودید. استادها جواب دادند، خان یک سال وقت لازم بود که پی خوب جا بیفتد. می دانستیم که شما این مدت را منتظر نمی ماندید. بنابراین پنهانی فرار کردیم. اینک آن مدت به سر رسیده و ما بازگشته ایم. حسین علیخان، دیگر حرفی نزد. ساخت بنا ادامه پیدا کرد. از سال ۱۴۶۵ که تقریباً سه قرن از احداث مسجد کبود تبریز می گذشت، در ایروان هم مسجد کبود قد برافراشت. مسجد دارای چهار مناره است. اگر ساختمان مسجد در آن موقع هم به اتمام رسیده باشد، برای زیبائیش در دیگر مواقع، دستی به رویش کشیده شده است.

مورخ محمداوف می نویسد که پسر حسین علیخان، سالن آئینه دار مسجد

کبود را احداث کرد و نقاش معروف، میرزاقدیر ایروانی، تصویر برخی حیوانات را در مسجد کشید. در حیاط مسجد حوضی بود. در داخل حوض، فواره‌ها به ارتفاع ۱/۵ - ۱ متر بالا می‌رفتند. بعضاً آن‌ها که نذر داشتند، قند را آورده توی حوض می‌ریختند که مردم به‌عنوان شربت از آن استفاده کنند. روشنفکران عصر در مسجد کبود گرد هم می‌آمدند. تا دهه ۳۰ قرن بیستم در ایروان، عالمی به نام میرزای حسین آقا زندگی می‌کرد. او همیشه در مسجد کبود می‌نشست. در اوایل قرن بیستم، او را به دانشگاه‌های غازان و پترزبورگ دعوت کرده بودند. توانمندترین زبان‌شناسان آمده و ظرایف زبان عربی را از میرزا حسین آقا یاد می‌گرفتند. دانشوران از ترکیه نزد او می‌آمدند. او شاعر خوش‌قریحه‌ای بود که در گشتار ۱۹۳۷ به قتل رسید.

در حال حاضر، مسجد کبود ایروان دارای تنها یک گنبد و ۱۰-۸ حجه است. مناره‌هایش تخریب شده‌اند. ایروان به موزه تاریخ تبدیل شده است. آثار تاریخی که به دست آذربایجانیها در ایروان و ارمنستان به وجود آمده، آن‌ها را از آثار معماری آذربایجان جدا دانستن ممکن نیست. به همین علت هم درباره آن‌ها نوشتن وظیفه همه ماست. بنابراین این با کمال تاسف اعلام می‌کنم که در این زمینه، هیچ کاری انجام نشده و مسجد کبود ایروان از دیگر مساجد شرق، هیچ کم و کسری ندارد.

اخیراً از سوی جمهوری اسلامی ایران، برای ترمیم و بازسازی این اثر تاریخی - اسلامی که از شاهکارهای معماری مسلمانان به شمار می‌رود، اقداماتی انجام شده است. در این زمینه در روزنامه اطلاعات، دو خبر بدین شرح درج گردیده است. "در دیدار سفیر جمهوری اسلامی ایران در ارمنستان با وزیر فرهنگ این کشور، مسائلی مربوط به واگذاری اداره امور مسجد کبود ایروان به سفارت کشورمان و نحوه ترمیم و بازسازی سریع آن، مورد بررسی قرار گرفت."

همچنین "در دیدار وزیر فرهنگ ارمنستان موسس یاپازیان با وزیر

۱. ترجمه مقاله‌ای بود که به قلم عسگر زینال اوفاستاد دانشگاه باکو نوشته شده و به زبان ترکی در روزنامه ارک (تبریز) مورخه ۲۳/۱۰/۷۱ چاپ شده است. ۲. روزنامه اطلاعات - ۱۵/۲/۷۴ - ۱۷/۲/۷۴.

ارشاد مهندس میرسلیم، از جمله چگونگی مرمت مسجد کبود ایروان توسط کارشناسان ایرانی بررسی شد و قرار شد که گروهی متخصص و کارشناس از ایران برای تعمیر و مرمت مسجد مذکور، به ایروان اعزام شوند. " مصطفی مقصودی گزارشگر روزنامه همشهری که اخیراً از جمهوری ارمنستان دیدار و گزارشی از اوضاع سیاسی، اقتصادی و فرهنگی آن سرزمین تهیه و در سه شماره از روزنامه همشهری درج کرده است، نگاهی نیز به وضعیت فعلی مسجد کبود و سایر آثار ارزشمند اسلامی این دیار افکنده و نوشته است:

" اکنون پس از سه سال مذاکره مسئولان فرهنگی ارمنستان با مقامات سفارت ایران، این مسجد همچنان در حال ویرانی است و روزگار غربت و تنهایی خود را در سایه تعارفات، بوروکراسی و ندانمکاریها می گذراند و به نظر میرسد مسئولان ارمنی تمایل به ترمیم و احیای این بنای تاریخی ندارند.

مسجد کبود تنها اثر اسلامی باقی مانده از دوره صفویه در ارمنستان است که در شهر ایروان نزدیکی کلیسای " سرکیس مقدس " قرار دارد. این مسجد قدیمی، روزگاری حوزه علمیه و محل اجتماع مسلمین بوده و سپس به انجمن نویسندگان تبدیل شده و اینک در حال ویرانی است. گفتنی است در نتیجه مناقشه قره باغ، مراکز دینی مسلمانان ایروان ویران گردید و قبرستان های مسلمانان در این شهر و سایر شهرها تخریب شد. .

مسجد کبود در سال ۱۷۶۵ میلادی تاسیس شده است و تنها نمونه هنری مذهب تشیع در خاک ارمنستان است. کنار در ورودی مسجد، یک دکه مشروب فروشی به چشم می خورد. ایستگاه اتوبوس در روبه روی آن قرار گرفته و شیروانی های زنگ زده با دیواری مغروب نمای بیرون این مسجد را مکر ساخته است. از خیابان هیچ اثری از این بنای مذهبی به چشم نمی خورد. از دری که با چند پله به صحن ختم می شود، پا به درون مسجد می گذاریم، حیاطی بزرگ با درختانی با برگ های زرد و قرمز که زمین را مفروش کرده اند در پیش روی ماست.

سنگ هایی که روزگاری به صورت منظم در کنار یکدیگر سنگفرش حیاط را تشکیل می دادند، اکنون با مرور ایام زیر و بم شده اند. چندین حجره با درهای هلالی شکل، مهرو موم شده و پوسیده، دور تا دور

حیات دیده می‌شود. گوشه شرقی حیات ویرانه‌ای است و پیچکی بر روی دیوار از سرمای زمستان خشک مانده است، یک صندوق در حیات به چشم می‌خورد که برگ‌های زرد و سرخ درختان بر روی آن جنبه زده‌اند. از دور، گنبد فیروزه‌ای مسجد جلوه می‌کند، نزدیک ترکی می‌رویم رنگ آبی و خاک‌در هم گره می‌خورند. شاخه‌ای درخت از قسمت چپ گنبد سر برآورده است. روی کاشیکاری‌های کناره مسجد، آیاتی از قرآن کریم رسم شده و تاریخ ۱۳۰۵ قمری بر آن منقوش است.

حوض میانی حیات آبی ندارد. چند سگ کوچک سفید و سیاه رنگ به استقبال ما می‌آیند و دورپای ما می‌پیچند.

از یک‌دالان به سمت قسمت شمالی مسجد می‌رویم. خورشید در پشت گنبد آبی می‌درخشد، بوی ایران و اسلام برای چند لحظه خیال ما را به شاه‌عبدالعظیم، ابن بابویه و مساجد ایران پرواز می‌دهد. مسجد را در عسرت خویش تنها می‌گذاریم. از شکاف در خروجی، آرامش و سکوت برهم می‌ریزد. ترامواها، اتوبوس‌ها، اتومبیل‌ها و رفت‌وآمد پی‌در پی مردم، اینجا خیابان "سروپ ماشتوتس" ابداع‌کننده الفبای ارمنی است.

آثار به‌جا مانده از اسلام در ارمنستان معدود اما بسیار پرارزش است. جدا از مسجد کبود، در منطقه "هاخپات" (لری ارمنستان) در نزدیکی مرز گرجستان آثار تاریخی و مذهبی متعلق به دوران صفویه وجود دارد. همچنین در مرز ارمنستان و ترکیه آثار به‌جا مانده از یک مسجد اسلامی به چشم می‌خورد که اکنون به دلیل بی‌توجهی در سال‌های اخیر به ویرانه‌ای تبدیل شده است.

از گذشته دور در ارمنستان و در تمامی منطقه "غوکاسیان" مسلمانان می‌زیسته‌اند و اکنون تعداد اندکی "کردپزیدی" در این منطقه زندگی می‌کنند. مسلمانان این منطقه اکثراً سنی مذهب بودند که بر اساس سیاست پاکسازی منطقه از مسلمانان، به خاک جمهوری آذربایجان و سایر جمهوری‌ها مهاجرت کرده‌اند. طی این سیاست، روس‌ها و کردهای ارمنستان نیز از این خطه رانده شده‌اند. در طول دو دوره جنگ‌های ایران و روس، مردم مسلمان ایروان،

در برابر نیروهای متجاوز روسیه تزاری، چنان پایداری و میهن - دوستی از خود نشان دادند که مقاومت و شجاعت آن ها ، صفحہ زرینی را در این برهه از تاریخ معاصر ایران رقم زده است .
 عبدالرزاق دنبلی متخلص به مفتون در "مآثر سلطانیہ" پس از شرح دلاوری ها و مقاومت مردم مسلمان ایروان در برابر تجاوز روس ها ، با زبان شعر نیز ، پایداری مردانه آن ها را چنین توصیف می کند :

همه روسی افتاده در خون و خاک
 ز سرنیزه ها سینه ها چاک چاک
 بدن های مردان ز شمشیر تیز
 همه لخت لخت و همه ریز ریز
 فرو ریخت از پاره همچون تگرگ
 به خندق سر و سینه و پا و ترک
 شد از کاوش خنجر آبگون
 ز دیوار قلعه روان جوی خون
 ز تیغ دلیران در آن رستخیز
 پراز کشته شد خندق و خاکریز

در دوره اول این جنگ ها با آن که محمدخان قوانلوی قاجار ، حاکم ایروان با روس ها ساخته بود ، مردم مسلمان این شهر در برابر دشمن مهاجم ایستادگی کردند و در پایان این دوره از پیکارها که منجر به انعقاد عهدنامه ننگین گلستان در سال ۱۸۱۳م / ۱۲۲۸ هـ. ق. شد و طبق این معاهده ننگین ، اغلب ولایات آن سوی ارس از پیکره کشور ایران جدا و جبرا" به قلمرو امپراطوری روسیه پیوستند ، شهرهای ایروان و نخجوان در دست دولت ایران باقی ماند .

در دوران پس از انعقاد قرارداد گلستان تا آغاز دوره دوم جنگ - های ایران و روس ، در مدت ۱۳ سالی که جبهه ها آرام بودند و ظاهرا" طح میان ایران و روسیه برقرار بود" اما احساس غبن و شکستی که با تحمل این قرارداد به درون جامعه ایران راه یافت ، مخالفت های مردمی را برانگیخت . هیجان عمومی مردم آذربایجان در این زمان ، نشانه های روشنی از رفتار اجتماعی مردم ایران در برابر

۱- هدایت الله بهبودی - ادبیات در جنگ های ایران و روس ص ۱۴۵ و ۱۴۶ .

معاهده گلستان است. عبدالرزاق دنبلی ادیب و مورخ نیمه اول قرن سیزدهم در ذکر رویدادهای سال ۱۲۲۹ ه.ق، / ۱۴ - ۱۸۱۳ م می نویسد: " دو هزار نفر از اهل ایروان داوطلب شده به جهاد برخاسته بودند و خود را به سلاح جنگ آراسته، چند نفر از فضلا و ارباب عمایم و اهل زهد و تقوی، کفن در گردن انداخته، تیغ نصرت آختند. "۱.

سردم دلاور ایروان با این آمادگی روحی و ناراحت از این که آن همه شهرهای ایران به تصرف اشغالگران روسی درآمده، در دوره دوم جنگ های ایران و روس به فرماندهی حسین خان سردار ایروانی و هنرمائی برادر وی حسن خان ساری اعلان در مقابله با دشمن گرد آمدند. بنا به نوشته استاد سعید نفیسی: " نخستین اقدامی که در جنگ دوم شده این بود که در تاریخ ۲۲ ذیحجه ۱۲۴۱ / ۲۸ ژوئیه ۱۸۲۶ حسین خان بیگلر بیگی ایروان معروف به حسین خان سردار ایروان با پنج هزار تن از لشکریان خود از مرزی که در آن تاریخ، پس از عهدنامه گلستان فراهم کرده بودند گذشته و وارد متصرفات روسیه شده است. "۲.

در مراحل اولیه این دوره از جنگ، شکست های پی در پی لشکریان روسیه به فرماندهی یرموف، سبب وحشت امپراطور نیکلای اول میگردد. و او دست به کار شده، ژنرال پاسکیویچ را با اختیارات کامل، نخست به معاونت یرموف و سپس به فرماندهی منصوب می کند. این ژنرال مجرب که قبلاً فرمانده خود نیکلای اول بوده، به محض رسیدن به قفقاز، در زد و خوردهای نخستین، شکستی در خط لشکریان ایران ایجاد می کند و در زد و خوردهای بعدی نیز، روس ها پیشروی میکنند. این خیرها سبب مسرت و شادمانی تزار روسیه میگردد و او طی نامه ای که خطاب به پاسکیویچ نوشته است، ضمن ابراز خوشحالی از این پیروزی ها نگرانی خود را درباره مقاومت مردم مسلمان شهر ایروان چنین بیان می کند: " اطلاعاتی که پرنس منشیکو درباره ایروان فرستاده است، می رساند که در ایروان باید منتظر سخت تریسین پایدار باشد و از محاصره آن نمیتوان پرهیز کرد و باید آماده آن شد.

بقیه دارد

۱. هدایت الله بهبودی، ادبیات در جنگ های ایران و روس، ص ۵۹ و ۱۴.

۲. سعید نفیسی، تاریخ اجتماعی و سیاسی ایران، (ح ۲) ص ۱۳۵ و ۱۲۳.

وارليغا ياردىم

وارلىق يىن صمىمى امكداشلار يىندان و دائىمى ياردىمچىلار يىندان هم ده تهرانددا قاراباغدا ياردىم كومىتەسى نىن فعال عضو لرى يىندان دوكتور مىر فخرائى، كىشچن آى درگىمىزە اون مىن تومن ياردىم اتتىمىشدىر.

وارلىق درگىسى بو مناسبتلە آقاي دوكتور مىر فخرائى يە اؤز تشكور و متتدارلىغىنى بىلدىرىر و اؤنا نائىلتلر دىلە يىر.

تشكور

عزيز دوستوموز فرهاد آقا جوادى كىشچن آلتى آيدا باكى دا چىخان ايكى ابرى حىملى كتابى (موسيقى لغتى - افراسياب بدل بىگلى و دىيىلن سۆز يادگار دىر - جعفر رمزى) الفبا مىزدا كۆچورموش و محمد سعید اردوبادى نىن حياتى و يارادىجىلىغى حقىندە يازىلان باشقا بىر كتابى دا فارسجا يا چئورەرك درگىمىزە گۆندەرمىشىدۇر. ۹ دفتر و تخمىنأ مىن صحىفە دن عبارت اولان بو ماترىاللار، فرهاد آقا جوادى نىن بۇ يوك امگى نىتجە سىندە حاضىر لانمىش، بىزىم و اؤخو جولارىمىزىن استفادەسى اوچون بىزە گۆندەرىلمىشىدۇر. بىز عزيز قارداشىمىز آقاي جوادى يە اورە كدن تشكور ائدىر، متتدارلىغىمىزى بىلدىرىر و اؤنا باشارىلار دىلە يىرىك.

وارلىق

درگىسى نىن آبونە فورماسى

آبونە اولماق اىستە يىن عزيز و وطنداشلارىمىزدان بانك مىلى شعبە دارىوش خىيابان بهاردا ۲۱۶۳ نۆمرەلى حسابا بىر ايل آبونە پولونو (۱۲۰۰ تومن) ياتىرىب قىبضىنى بۇ فورما اىلە بىرلىكدە وارلىق آدرسىنە گۆندەرمەلىرى خواهىش اولونور.

آد.....سوى آد.....ايش.....ياش.....سواد سويەسى آبونە مدتى

آدرس..... پۇست قوتوسو..... تلفون

- ۱- اداره مجله در اصلاح و حذف مقالات وارده مختار است.
- ۲- مقالات وارده هرگز برگشت داده نمی‌شود.
- ۳- هرگونه مسئولیت مقالاتیکه با امضای نویسندگانشان در مجله چاپ می‌شود با- خود نویسندگان است و چاپ آنها الزاماً دلیل تأیید مجله نیست.

اطلاعیه

از مشترکین محترم مجله که حق آبونمان امسال را نپرداخته اند خواهشمند است مبلغ ۱۲۰۰ تومان حق آبونمان یکساله را به آدرس : تهران بانک ملی ایران شعبه داریوش خیابان بهار حساب شماره ۴۱۶۳ دکتر جواد هیئت واریز و قبض آنرا به آدرس مجله ارسال نمایند تا در ارسال مجله وقفه‌ای پیدا نشود.

VARLIQ

PERSIAN AND TURKISH
JOURNAL

18-th. Year No 101-2,
1996 July, Aug, Sept.

Add : 151, Nord Felestiu Ave.

Dr. Javad Heyet

Tehran - Iran

Tel: (021) 6466366

واریق

مجله فرهنگی ، ادبی ، هنری

به زبانهای فارسی و ترکی

صاحب امتیاز و مدیر مسئول :

دکتر جواد هیئت

تهران: خیابان فلسطین شمالی پلاک ۱۵۱

تلفن : ۶۴۶۶۳۶۶

چاپ : شرکت چاپ خواجه

خیابان فردوسی جنوبی ، کوچه خندان